

ФРАНСОА МОРИАК ФАРИСЕЙКАТА

Превод от френски: Изабела Георгиева, —

chitanka.info

I

— Ела тук, момче!

Помислих, че викат някой от съучениците ми, и погледнах през рамо. Ала усмихнатият бивш папски гвардеец викаше тъкмо мен. Белегът на горната устна грозно разкривяваше усмивката му. Веднъж седмично полковник граф Дьо Мирбел идваше в училищния двор. Тогава питомецът му Жан дьо Мирбел, който почти винаги стоеше наказан до стената, се отделяше от нея и се явяваше като подсъдим пред страшния си чичо. Ние наблюдавахме сцената отдалеч. Класният ни, господин Рауш, свидетел на обвинението, отговаряше угодливо на въпросите на полковника — едър и як старец с кепе на главата и закопчано догоре сако, което наподобяваше офицерска куртка. Той неизменно стискаше под мишница тояжка или може би волска жила. Когато непослушанието на Жан прехвърляше всякакви граници, той тръгваше през двора, а от двете му страни го съпровождаха господин Рауш и настойникът му. Тройката потъваше в стълбището на лявото крило, което водеше към спалните. Прекратявахме игрите, докато чуем проточения вой на бито куче (а може би той съществуваше само във въображението ни?...). Миг след това господин Рауш се появяваше отново, а след него и полковникът със зачервено лице, на което белегът изглеждаше съвсем блед. Сините му очи бяха налети с кръв. Господин Рауш вървеше редом с него, гледаше го внимателно и му се усмихваше раболепно. Това бе единствената възможност да видиш усмивка да бразди това ужасно бледо лице, окръжено с къдрави рижи коси. Господин Рауш, нашият кошмар! Когато случайно не го заварвахме на катедрата, преди да започне часът, аз започвах да се моля: „Господи, стори тъй, че господин Рауш да умре; Богородице, нека си счупи крака; или поне да се поразболе...“ Ала той се радваше на желязно здраве и сухата му тежка десница беше по-опасна и от сопа. След тайнствените наказания, които му налагаха двамата палачи (навярно преувеличени от детското ни въображение), Жан дьо Мирбел влизаше в класната стая

със зачервени очи, с лице, на което сълзите бяха образували мръсни вадички, и седнаше на чина си. А ние не вдигахме очи от тетрадките.

— Да, Луи, елате! — извика господин Рауш.

За първи път се обръщаше към мен с малкото ми име. Поколебах се на прага на приемната, където Жан дьо Мирбел стоеше гърбом. На масичката имаше отворена кутия с два еклера и едно реване. Полковникът попита обичам ли сладкиши. Кимнах.

— Е, тия са за теб. Хайде, яж... Какво чакаш? Това не е ли малкият Пиан? Познавам се добре с родителите му. Свит е също като горкия си баща. Виж, мащехата му, Брижит Пиан, това се казва жена, истинска благодетелка на църквата! Не, стой! — заповяда той на Жан, който понечи да се измъкне. — Много леко ти се ще да минеш. Искам да погледаш как приятелят ти ще се нагости... Е, хайде, драги, реши се най-сетне! — додаде той и впери в мен раздалечените си от кривия остър нос очи, в които вече се четеше раздражение.

— Срамува се — каза господин Рауш. — Не се помайвате, Пиан.

Другарят ми гледаше през прозореца. Видях мръсния му врат над омачканата разкопчана яка. От всичко на света най-много се боях от тия двама мъже, надвесени над мен, които ми се усмихваха съвсем отблизо. Добре познавах миризмата на див звяр, която излъчваше господин Рауш. Смотолевих, че не съм гладен, ала полковникът възрази, че няма нужда да си гладен, за да ядеш сладкиши. А като видя, че продължавам да упорствувам, господин Рауш ми кресна да вървя по дяволите и че не всички щели да бъдат толкова глупави. Докато тичах към двора, го чух да вика Мулер. Това момче страдаше от ранно затлъстяване и в столовата омиташе всичко. Дотича запъхтян и потен. Господин Рауш затръшна вратата на приемната и след малко Мулер излезе с омазана от крем уста.

Бе душна юнска привечер. След като приходящите си тръгваха, имахме малко вечерно междучасие заради горещините. Мирбел се приближи до мен. По това време изобщо не бяхме приятели и мисля дори, че той презираше у мен прекалено прилежния и предпазлив ученик, какъвто бях тогава. Измъкна от джоба си кутийка за лекарства и я открихна:

— Виж.

В нея имаше два бръмбара, на които викахме рогачи. Беше им дал да ядат череши.

— Не обичат череши — казах аз. — Живеят под изгнилата кора на старите дъбове.

Ловяхме ги в четвъртък, малко преди да си тръгнем от почивния дом на колежа, в часа, когато насекомите летят в заревото на залеза.

— Вземи единия, по-едрия. Внимавай! Още не е опитомен.

Не смеех да му кажа, че не зная къде да го дяна. Радвах се, че се държи любезно с мен. Седнахме на стълбите, от които се влиза в централната сграда на училището. В този бивш частен дом с внушителни размери бяха натъпкани двеста деца и двадесетина преподаватели.

— Ще ги дресирам да теглят количка — рече Жан.

Измъкна от джоба си една кутийка и я прикачи с конче за щипките на ципокрилите. Поиграхме така известно време. През тези извънредни междучасия в летните вечери не наказваха никого и общите игри не бяха задължителни. По другите стъпала децата плюеха или търкаха прасковени костилки, за да ги изтънят и пробият, а после да извлекат ядката и да си направят свирки. Нажежените през деня стени още излъчваха силна топлина. Ни лъх не разлюляваше хилавите клонки на чинара. Господин Рауш стоеше разкрачен на обичайното си място до тоалетните, където ни бе забранено да се заседаваме. Оттам се носеше непоносима воня, над която едва надделяваше миризмата на хлор и белина. Отвъд стената по неравния калдъръм на улица Летер изтрака файтон и аз завидях на незнайния пътник, на кочияша и на коня дори, че не са затворени в пансион и не треперят пред господин Рауш.

— Ще натупам Мулер — рече Жан ненадейно.

— Мирбел, кажи какво значи „папски гвардеец“?

Той вдигна рамене.

— Да ти кажа, не зная точно. Един от тези, които са се били на страната на папата преди 1870 и са били разгромени.

Помълча и додаде:

— Ще ми се и той, и господин Рауш да са живи, когато порасна.

Омразата го загрозяваше. Попитах го защо само към него се отнасяха така.

— Чичото казва, че е за мое добро. Казва, че когато брат му бил на смъртно легло, му се заклел в името на бога да ме направи човек...

— А майка ти?

— Тя му вярва на приказките... Или пък не смее да му противоречи. Не ѝ се искаше да ме изпрати в пансион. Предпочиташе да ми наеме частен учител и да ме остави в Ла Дъовиз... Ала той не позволи. Имал съм много лош характер...

— Моята майка пък — заявих гордо — дойде да живее в Бордо, за да мога да уча...

— Но все пак си в пансион...

— Само за две седмици, защото Виньот, управителят на Ларжюзон, е болен и татко го замества... Но тя ми пише всеки ден.

— Но госпожа Брижит Пиан не ти е истинска майка...

— Няма значение. Все едно, че е!

Тутакси млъкнах и страните ми пламнаха. Беше ли ме чула моята майчица? Мъртвите винаги ли подслушват това, което говорим за тях? Но ако мама знае всичко, тогава вижда, че никой не я е изместил от сърцето ми. Макар че мащехата ми се държи чудесно с мен... Вярно, пише ми писма всеки ден, ала днешното например дори не съм го разпечатал. И тази вечер, когато захлипам в душната спалня, ще мисля за баща си, за сестра си Мишел, за Ларжюзон, а не за Брижит Пиан. Въпреки че баща ми желаше да остана в пансиона цяла година, за да може да си живее на село; и не друг, а мащехата ми успя да му се наложи. Наеха жилище в Бордо и можех да се прибирам там всяка вечер.

Сестра ми Мишел, която ненавиждаше жената на баща ни, ме уверяваше, че съм ѝ послужил като повод да не удържи дадената преди сватбата дума да живее в Ларжюзон. Навярно бе права: мащехата ми повтаряше безспир, че съм „твърде нервно и чувствително дете, за да издържа в интернат“, само защото това бе единственият довод, способен да убеди баща ми да остане в Бордо. Знаех го, ала не му мислех много-много. Нека възрастните се оправят помежду си. Стигаше ми, че мащехата ми надделя. Но разбирах и татко — той се измъчваше далеч от своите дъбрави, от своите коне и пушки. Тия дни поне навярно бе доволен... Тази мисъл ме крепеше през двете седмици

на изпитания. Пък и скоро щяха да раздават свидетелствата. Тогава Брижит Пиан трябваше да се примири със завръщането в Ларжюзон.

— Наближава да раздават свидетелствата — викнах аз.

Мирбел бе хванал в двете си ръце по един рогач и ги притискаше един о друг.

— Целуват се — рече той и додаде, без да ме погледне: — Знаеш ли какво още измисли чичото, ако тази седмица не си взема свидетелството за добро поведение?... Ами просто няма да прекарам ваканцията с майка си... Няма да ида в Ла Дъовиз. Ще ме пратят на пансион при някакъв свещеник, и то тъкмо при свещеника на Балюзак, на няколко километра от вас... Задачата му ще бъде да ме кара да уча по шест часа на ден и да ме дресира... Изглежда, е майстор в тази област...

— Опитай се да вземеш свидетелството, приятелю.

Той поклати глава: неведнъж бе полагал усилия, но с Рауш това бе невъзможно.

— Не ме изпуска из очи; знаеш на кой чин седя, точно под носа му; ще речеш, че са го сложили само мен да надзирава. Достатъчно е да погледна през прозореца и...

Съвсем вярно беше — нищо не можеше да се направи за Мирбел. Обещах му, че ако дойде в Балюзак през ваканцията, често ще го навещавам. Познавах много добре господин Калу, свещеника, който съвсем не бе тъй страшен, дори според мен беше много добър...

— Не, зъл е... Чичото казва, че му дават да дресира покварените момчета. Изглежда, се е справил с двамата синове на Байо... Ала аз няма да му дам да ме пипне...

Дали свещеникът на Балюзак не бе мил само с мен? Не знаех какво да отговоря на Мирбел. Предположих, че майка му, която го виждаше твърде рядко, навярно щеше да настоява да прекарат ваканцията заедно.

— Само ако чичото пожелае... Тя прави това, което той поиска.

Усетих, че едва сдържа сълзите си.

— Ами ако ти помогна за класните?

Той поклати глава. Беше твърде изостанал. А и Рауш щеше да забележи.

— Щом му дам съчинение за тройка, ме обвинява, че съм преписвал.

В този миг Рауш поднесе свирката към устните си. Носеше дълъг черен редингот с омазнени ревери. Макар да бе лято, краката му бяха обути в топли платнени обувца. Под къдравите рижи коси прозираше луничавото му изпъкнало чело. Над пъстрите очи примигваха възпалени клепачи. Запътихме се в редица към столовата, отдето се носеше миризма на тлъста супа. Още бе съвсем светло, но небето не се виждаше през мръсните прозорци. Забелязах, че от всички на нашата маса само Мирбел ядеше неохотно. Папският гвардеец бе открил наказание, което да принуди най-сетне неговия питомец да прекара ваканцията далеч от майка си. С колелото можех да го навестявам всеки ден. Ненадейно ме обзе радост. Щях да се застъпя за Жан пред свещеника, който бе любезен с мен и ми позволяваше да бера лешници от неговата градина... Вярно, че бях малкият Пиан, заварен син на госпожа Брижит, „благодетелката“... Но затова пък щях да помоля мащехата си да се намеси в полза на Жан... Казах му това, докато крачехме в редица към спалнята.

Спяхме около двадесетина момчета в помещение с един-единствен прозорец, който гледаше към тясната уличка Летер. До всяко легло на нощна масичка стоеше леген, в който слагахме чашите си за зъби, за да може прислужникът с канчето да напълни едновременно и чашата, и легена. За пет минути се събличахме и лягахме. Възпитателят господин Пюибаро намаляваше пламъка на газеничето и изричаше жално три молитви, които винаги изтръгваха сълзи от очите ми: ридаех над своята самота и над близката си смърт; оплаквах майка си. Бях тринадесетгодишен: вече шест години ме деляха от смъртта ѝ. Тя тъй ненадейно си отиде; една вечер ме целуна, преливаща от нежност и живот, а на заранта... подплашеният кон докара празната двуколка... Не разбрах как е станала злополуката, нищо не ми казаха; а откак се ожени повторно, баща ми нито веднъж не спомена името на първата си жена. Мащехата ми, напротив, често ме подканяше да се моля за покойната. Питаше ме дали всяка вечер мисля за нея. Сякаш смяташе, че мама има по-голяма нужда от молитви от останалите мъртви.

Тя познаваше открай време майка ми, която бе нейна братовчедка и често я канеше през ваканцията. „Трябва да предложиш на братовчедка си Брижит да дойде в Ларжюзон — казваше баща ми. — Тя вече няма с какво да отиде на почивка, раздава всичко, което има...“

Майка ми се опъваше малко, макар да твърдеше, че се възхищава от Брижит. Може би се боеше от нея? Така смяташе поне сестра ми Мишел: „Мама я е разбрала що за човек е, усетила е влиянието ѝ над татко...“

Не обръщах особено внимание на тези думи. Честите подканяния на мащехата ми обаче ми правеха силно впечатление: съвсем вярно бе, че мама не бе имала време да се подготви за смъртта. Образованието, което бях получил, ми помагаше да разбера настойчивостта на Брижит. Да, трябваше пламенно да се застъпям за тази бедна душа.

Тази вечер, докато подсмърчах под завивките и нареждах молитвите за мама, възпитателят господин Пюибаро тъй намали газта, че трептящото пламъче се превърна в синкава точица. Съблече редингота си и се поразходи между леглата. Тук и там вече се носеше равномерно дишане на децата. Навярно като минаваше край мен, е дочул сподавеното ми ридание, защото пристъпи до леглото и положи ръка на мократа ми от сълзи буза. После въздъхна, зави ме като мама и изведнъж се наведе и ме целуна по челото. Обвих шията му с ръка и на свой ред го целунах по бодливата буза. Той се отдалечи с приглушени стъпки към своята ниша. Сянката му се мярна зад хасеното перде.

Почти всяка вечер господин Пюибаро ме утешаваше така; „прекомерно нежен, опасно чувствителен...“ — твърдеше за него мащехата ми, която го познаваше добре като главен секретар на благотворителното дружество.

След няколко дни родителите ми се върнаха в Бордо и когато към шест часа камериерът ни дойде да ме отведе у дома, срещнах господин Пюибаро, който сякаш чакаше някого в двора. Той отстрани с влажната си длан падналите над очите ми кичури и ми подаде запечатано писмо с молба да го пусна лично в пощата. Обещах, но се учудих, че не го дава на надзирателя, през когото минаваше цялата училищна кореспонденция.

Чак на улицата погледнах адреса. Писмото бе до госпожица Октави Тронш, преподавателка в църковното училище на улица Пармантад в Бордо. Познавах добре тази Тронш — идваше у дома между учебните часове и мащехата ми ѝ възлагаше различни задачи. На гърба на плика господин Пюибаро бе изписал четливо: „Върви, писъмце, и донеси на сърцето ми лъч надежда...“ Нарамил чантата ми,

камериерът крачеше пред мен, а аз пристъпях след него по тротоара на булевард Виктор Юго и на пресечката с улица Сент Катрин спрях и няколко пъти препрочетох тази странна молба. В този късен следобед от края на учебната година във въздуха плуваше горчивото ухание на пелин.

II

По това време извърших първата лоша постъпка през живота си, а именно нещо, от което още изпитвам угризения. Макар че господин Пюибаро не ми заръча нищо друго за писмото, съзнавах, че измежду всичките ми съученици има най-голямо доверие в мен. След време се опитах сам да се убедя, че на тринадесет години не съм си давал сметка колко е рискувал възпитателят. Всъщност много добре разбирах какво става и долавях драматичната нотка в тази история поради положението на моя учител, отчасти подчинен на църквата. Разбира се, той членуваше в светско сдружение (сега вече отдавна разтурено), нещо като третичен орден, където не се даваха обети и не бе изключено някой от „братята“ — това дори нерядко се случваше — да напусне общността със съгласието на висшестоящите и да се ожени. Но господин Пюибаро заемаше особено място. Длъжността му го свързваше с епархийското ръководство на благотворителното дружество и с мнозина от родителите на неговите ученици. Известен бе не само в средите на висшето духовенство и на буржоазията, а и в целия град; познаваха го отдалеч и в най-бедняшките квартали и децата го наобикаляха, щом изникнеше иззад ъгъла, защото винаги им носеше бонбони и сладки. Рединготът и чудатият му щръкнал цилиндър не удивляваха вече никого. Бакенбардите, които достигаха средата на бузите, удължаваха лицето му. Лете държеше цилиндъра си в ръка и бършеше плешивото си чело и дългите редки коприненомеки коси, които се завираха във врата му. Имаше дребни, много хубави черти, но очите му бяха зачервени, а дланите винаги влажни.

Макар и да хвалеше господин Пюибаро за неговите добродетели, мащехата ми строго осъждаше „прекомерно болезнената му чувствителност“. Тъкмо пред нея не биваше да обелвам дума за тайната на това писмо. Ала горях от желание да ѝ разкажа всичко. Надувах се, че зная такава важна тайна, щеше ми се да учудя, да скандализирам някого. Ала не посмях да разкрия нищо пред цялото семейство.

Спомням си онази вечер. Апартаментът, който баща ми бе склонил да наеме, се намиреше на Булеварда на Интендантството, на втория етаж. Дрънченето на файтоните по паважа и звънът на електрическите трамваи, които пуснаха за първи път тая година, пречеше на разговорите ни в летните вечери. Само за две седмици на село баща ми беше възвърнал загара си, а мисълта за приближаващата ваканция го развеселяваше. Това не попречи на жена му да му направи забележка и да го накара да стане от масата, за да си сложи официална вратовръзка и черно сако. Не можеше да търпи небрежното облекло, с което беше свикнал в Ларжюзон.

Защото тя дори и в зной носеше затворена блуза с висока дантелена яка, която стигаше чак до ушите ѝ. Косите ѝ, прибрани в едва забележима мрежичка, се издигаха на вълни над едрото ѝ бузесто матово лице. Черните ѝ очи гледаха втренчено и сурово, ала устата непрекъснато се усмихваше, без да разкрива дългите жълти оголени зъби, покрити с много злато. Двойната гуша ѝ придаваше величествена осанка, която изправената глава, походката и плътният, създаден да заповядва глас още повече подчертаваха.

Веднага се виждаше, че истинското ѝ призвание е било да ръководи религиозна общност. След смъртта на баща си, барон Майяр, префектът на Жиронд^[1] по време на Империята, Брижит жертвувала по-голямата част от наследството си, за да купи и възстанови едно манастирче недалеч от Лурд^[2]; искала да събере там момичета от висшето общество и да ги ръководи според някакъв нов канон, вдъхновена донякъде от духовния си наставник абат Маржи. Но се отказали, преди още да довършат строежа.

Брижит Пиан често се съветваше по този въпрос с баща ми, който на младини е бил самоук писар при един адвокат в Бордо и бе добре запознат с мошеничествата. По негови указания се отказа от един процес, който предварително бе загубен за нея, а освен това можеше да предизвика скандал. Тя пък го напътствуваше как да се справи с трудностите, възникнали в семейния му живот, които намериха своята трагична развръзка в смъртта на майка ми.

Ако човек не знаеше причините за тази дълбока близост, която преди време бе възникнала между баща ми и Брижит Майяр, трудно би

могъл да си представи как две толкова различни същества са могли да свържат живота си. До тази внушителна жена, тази злъчна Ментенон^[3], бедният ми баща изглеждаше жалък с добродушния си вид, с нерешителния си говор и лакомата уста, увисналите мустаци и големите смръщени очи на червендалестото лице на човек, свикнал да си пийва и хапва.

Сякаш отново виждам вечерта, когато избухна скандалът Пюибаро: сестра ми Мишел седеше между двамата съпрузи. Тогава тя беше на четиринадесет години. Твърдяха, че е твърде мургава, с издадена брадичка и ниско чело; но достатъчно бе да погледнеш прекрасните очи и бисерните ѝ зъби, които разкриваше в широка усмивка, за да ти хареса. Ръцете ѝ бяха малко мускулести, ала с краката си се гордееше и ги показваше, макар че мащехата ми вече я труфеше с дълги рокли.

Всъщност Брижит проявяваше голямо търпение към Мишел и почти винаги избягваше сблъсъците с това войнствено момиче. „Мой дълг е — казваше тя — да запазя на всяка цена мира в семейството.“ Ликуваше, че и монахините от „Сакре-Кьор“ не можеха да се справят с Мишел, „такова противоречиво и избухливо дете“, на което баща ми възразяваше: „Съвсем не, скъпа. Винаги драматизираш нещата. Малко е вироглава и кибритлия като клетата ми майка... Но един добър мъж ще я оправи.“

Брижит клатеше глава и въздишаше; тя виждаше нещата от по-голяма висота. Да вижда нещата колкото може по-отвисоко, бе за нея гордост и смисъл на живота ѝ. Скандалът Пюибаро избухна в една съботна вечер. До нас долиташе приглушеният шум на тълпата по тротоарите на Булеварда на Интендантството, където щеше да мине военният парад. Мишел и баща ми се бяха облакътвили в единия край на балкона, а аз стоях малко по-далеч, близо до мащехата си. Току над покривите се стрелкаха острокрили лястовици. Движението бе спряно. Нажежените стени още излъчваха зной. Сегиз-тогиз ветрецът довяваше ухание на липи, а над всичко се стелеше дъхът на градовете отпреди появата на колите, напоен с миризма на коне, на влажен калдъръм и огласен от многолюдна тълпа. Все още се борех с изкушението да издам тайната на господин Пюибаро, но чувствувах, че няма да устоя. Мащехата ми методично ме разпитваше за годишните изпити; искаше да знае какви въпроси са ми задали, как

съм отговорил. Знаех, че се интересува само по задължение и умът ѝ е другаде. Но ми казваше точно онова, което трябваше: при всякакви житейски обстоятелства и в отношенията си с хората тя никога не се колебаеше за думите и делата си. Най-сетне се реших.

— Майко, иска ми се да ви доверя нещо... Само че не зная дали имам право — додадох лицемерно.

В разсеяните ѝ тъмни очи припламна искрица любопитство.

— Не зная какво имаш да ми довериш, детето ми. Но има едно правило, на което трябва сляпо да се подчиняваш: не бива нищо да скриваш от втората си майка, на която е възложено да те възпитава.

— Дори тайна, която засяга други хора?

— Най-вече ако засяга други хора — отвърна тя живо и ме попита жадно:

— За кого става въпрос? За сестра ти ли?

Мишел беше на четиринадесет години, но тя я подозираше в най-лошото. Поклатих глава: не, не за Мишел, а за господин Пюибаро и Октави Тронш.

Тя едва сподави вика си и ме стисна за рамото:

— Какво? Господин Пюибаро? Октави?

Бях още дете, не знаех нищо за любовта между хората и не можех да забележа, че мащехата ми никога не говореше хладнокръвно за тези неща и винаги изпадаше в захлас. Когато споменах за писмото и написаните на гърба на плика думи, тя ме прекъсна:

— Бързо ми го дай!

— Писмото ли? Ами че аз го пуснах...

Тя се разочарова.

— Сбъркал си, трябваше да ми го дадеш. Аз съм длъжна да се грижа за душата на Октави. Тя заема важна длъжност в църковното училище и се надява да го ръководи един ден. Не само имам правото, но е и мой дълг да съм в течение на всичко, което я засяга... Както и да е, все ще прочета това писмо — заключи тя по-спокойно.

И тогава забеляза смущението ми. Какво ще си помисли господин Пюибаро, който тъй ме обичаше? Мащехата ми намекна, че няма да стане нужда да се споменава името ми — наемаше се да изтръгне признания от Октави.

— Разбери, детето ми, че не подозирам нищо лошо. Трябва да се вярва на човек с такива достойнства като господин Пюибаро. Впрочем

той е свободен да се върне към светския живот, ако това му се нрави. Докато не докажем обратното, можем да го виним само в непредпазливост. Винаги съм очаквала, че чувствителността, която съпътствува неговата набожност, ще го доведе до необмислени постъпки; за щастие благодарение на теб ще мога да се намеся навреме...

И процеди полугласно през зъби, обзета внезапно от гняв: „Октави... Като си помисля само! Всички са кучки...“

Духовата музика на военния парад гръмна откъм улица Витал-Карл. Жителите на Бордо се радваха на едно нововъведение: вместо помпони музикантите носеха на фуражките си електрически крушки. Мащехата ми влезе в салона, а аз останах, облакътен над тълпата. Момчетата и момичетата вървяха по петите на войниците, държаха се за ръце и преграждаха улицата с жива ограда от крясъци и смехове. Престанах да се боря със срама и уплахата. Какво ли щеше да се случи на бедния господин Пюибаро? Тогава още не можех да разбера значението на бащинското чувство, което го караше да се навежда над леглото ми в спалнята, да ме завива, да ме целува по челото... Но усещах, че тази вечер бях предал един безпомощен и самотен човек, който търсеше опора в едно тринадесетгодишно дете. Спомних си „Малкият шпионин“ от Алфонс Доде и най-вече думите, които немският войник повтаря на малкия Стен: „Не е хупафо тофа!... Не хупафо!“ Лошо ли постъпих? Мащехата ми ме уверяваше, че съм изпълнил дълга си... Защо тогава изпитвах угризения?

Отидох при нея; седеше до прозореца и се опитваше да чете. (Не палехме заради комарите, а беше твърде топло, за да затворим прозорците.) Неосъзнат инстинкт ме подтикваше да изкупя стореното зло с някоя добра постъпка: заговорих ѝ за Мирбел и я помолих да се застъпи за него пред свещеника в Балюзак. Гледах в сумрака това едро бледо лице; наистина бе прекалено тъмно, за да се чете, и тя седеше неподвижна и изправена както винаги, защото навикът да се държи като монахиня не ѝ позволяваше да се облегне. (Спомням си, че никога не съм я виждал например да кръстоса крака.) Знаех, че ме слуша разсеяно и цялото ѝ съзнание е обсебено от случая Пюибаро-Тронш...

— Свещеникът на Балюзак? — рече тя най-сетне. — Бедният господин Калу! Питам се нарочно ли се прави на людоед... Навярно с

тези пари успява да си купи някои книги... Чудя се дали не е мой дълг да разясня на полковника как точно стоят нещата...

Горещо я помолих да не прави това, защото думите ѝ потвърждаваха убеждението ми, че абат Калу не е някой свиреп тъмничар, а най-вече защото не исках да се простя с радостта да прекарам ваканцията с Жан дьо Мирбел. Ала тя веднага добави, че в крайна сметка този малък негодник само ще спечели от компанията на господин Калу и трябва да оставим да се изпълни волята божия.

През следващата седмица боязливо наблюдавах господин Пюибаро: продължавах да бъда неговият любимец, както ме наричаха другарите ми, отнасяше се към мен със същата благосклонност. Изпитите бяха почти към края си, а жегата бе тъй тежка, че не можеше да се учи. Дори господин Рауш се отпуснаше и ни четеше в час. В двора на горните класове дърводелците вдигаха подиума, на който щяха да раздават свидетелствата. Всеки ден репетирахме хора от „Аталия“ на Менделсон:

Целият свят е изпълнен с неговото величие.
Да го боготворим, е нашият дълг.

Без Мишел може би нищо нямаше да науча за първите сътресения в драмата Пюибаро-Тронш. Макар да бе безкрайно открито дете, на което и през ум не му минаваше да подслушва, Мишел бе винаги нащрек с нашата мащеха и я наблюдаваше непрестанно, с неотслабваща бдителност и злонамереност. Освен това Октави Тронш нежно обичаше сестра ми и не устоя дълго на нейните въпроси. Така бях уведомен за злощастните последици от моята недискретност.

Октави Тронш работеше при мащехата ми в утрините, когато нямаше часове — четвъртък и събота от осем до единадесет. Беше повехнала девойка с редки тъмни коси, но макар очите ѝ да бяха малки и безцветни, прекрасната усмивка на бледите ѝ устни излъчваше голямо обаяние. Децата я обожаваха и с това си обожание събуждаха

завистта на другите преподавателки, които я тормозеха и за най-дребното нещо. Блузката ѝ висеше на мършавите рамене, а гърдите ѝ бяха просто незабележими. От кръста надолу обаче женствените ѝ форми бяха по-очертани и монашеската ѝ пола не успяваше да прикрие закръгления ханш и всичко останало. Когато онази сутрин Октави влезе в малкия салон на госпожа Пиан, „госпожа Брижит“ я посрещна с необичайна усмивка.

— Жегата ви изтощава, моето момиче. Вижда се по лицето ви.

Октави я увери, че не се чувства уморена.

— Забелязвам това не толкова по лицето, момичето ми, колкото по работата ви.

Гласът на Брижит Пиан отведнъж стана строг.

— Направили сте много грешки в адресите при разпращането на последния ни бюлетин. Някои от дамите се оплакаха, че го получили с голямо закъснение.

Октави смутено се извини.

— Това още нищо не е — подзе моята мащеха. — Но циркулярното писмо, което ви продиктувах и от небрежност не прочетох (да, признавам си, небрежност — виждате, че и към себе си съм строга), бе с грешки и пропуски... Някои изречения бяха направо безсмислени...

— Просто не зная де ми е умът в последно време — запъна се Октави.

— Умът или сърцето? — попита Брижит с благ глас, който не отговаряше на строгото ѝ свъсено лице.

— Но, госпожа Брижит... Какво искате да кажете?

— Не ви принуждавам да споделяте тайните си, момичето ми. Не можеш да изискваш доверието на хората...

А когато Октави взе да възразява, че „няма никакви тайни от госпожа Брижит“, тя добави:

— Знаете до каква степен уважавам съвестта на хората. Вие сте отдавна при нас. Осланям се на вас, разбира се, ала не сляпо — дори напротив, — отварям си очите, и то с майчинска загриженост. Всеки от нас има трудни моменти, клето дете...

Октави не можа да издържи повече: падна на колене и зарови глава в скута на Брижит Пиан. А тя гледаше тънкия ѝ врат, открит под опънатите в малко кокче коси, бледата ѝ кожа, изпъкналите прешлени

под широката яка. Добре, че бедната девойка не можеше да види отвращението, изписано на лицето на госпожа Брижит, която си мислеше: „И тази ли? Дори и това онеправдано създание ли?“ И го каза гласно, ала с кротост:

— Значи, и вие, клета Октави, и вие вярвате, че ви обичат?

Октави Тронш вдигна глава и възрази:

— Мен да ме обичат? Ах, госпожо, не съм толкова глупава, че да вярвам на това... Няма нищо такова, уверявам ви!

За миг-два смущението озари лицето ѝ с нежна прелест, с прекрасното обаяние на смирението.

— За мен е достатъчно някой да приеме да живея само за него и за децата, с които всемилостивият бог ще ни дари някога може би...

— Но, разбира се, Октави — рече мащехата ми и стана. Седнете до мен и се успокойте. Макар да мислех, че сте призвана за по-свято дело, ще се радвам, ако създадете християнско семейство. Има ли нещо по-естествено, по-просто. Чудя се на вълнението ви.

— Не, не, госпожо... Не е просто и ако знаехте...

Предполагам, че в този миг мащехата ми изпитваше наслада в пълния смисъл на думата: изпитваше полагащото се единствено богу удовлетворение да познаваш участта на някой, който си мисли, че сам ти я разкрива, и да можеш да я измениш в една или друга посока. Защото тя ни най-малко не се съмняваше във влиянието си над тревожната съвест на господин Пюибаро, а и самата Октави потвърждаваше това. След като изкусно премина от доверчивост към безпокойство, Брижит възкликна: „Вашето смущение смущава и мен!“ — и разтревожено попита клетата девойка дали мъжът не е женен или разведен, но като видя, че обвиняемата сведе глава, за да скрие сълзите си, тя извика ужасено:

— Бедно дете, значи ли това, че въпросната личност е обвързана с оногова, който не търпи раздвоение? Мигар ще оспорвате сърцето на този човек пред самия бог?

— Не, не, госпожо! Той е свободен: висшестоящите са съгласни... Господин Пюибаро (вие правилно отгатнахте, госпожа Брижит) може да напусне колежа още тази седмица и отсега нататък ни е позволено да мислим един за друг...

Мащехата ми стана и рязко я прекъсна:

— Спрете! Не искам да слушам повече. Нека вашите наставници поемат отговорността. По такъв въпрос възгледите ми могат и да не съвпадат с техните...

— Ала господин Пюибаро тъкмо в правото си не е убеден, госпожа Брижит — извика Октави, обляна в сълзи. — Непрекъснато ми повтаря, че само вие можете да го осветлите по този въпрос, че само вие притежавате нужната мъдрост, за да му възвърнете душевния мир. Госпожо, повярвайте ми, съвсем не е това, което навярно предполагате... Погледнете ме само: господин Пюибаро не изпитва скверни желания. Казва ми само, че при мисълта един ден да има момченце като вашия Луи му се плаче от радост...

— Да, да — отвърна мрачно мащехата ми. — Дяволът прибъгва до лукавства, за да се всели в благородните и непорочни създания...

— Ах, госпожа Брижит, да не му кажете, че това е хитрост на лукавия?

Тя трескаво сграбчи ръката на моята мащеха, която седеше на обичайното си място зад бюрото, отрупано с писма и папки.

— Нищо няма да му кажа, ако не ме попита, момичето ми. И да ми зададе въпрос, ще отговоря само ако почувствувам, че съм достатъчно наясно по него, ала прямо, без да му спестявам нищо, както съм свикнала.

Октави сплете молитвено ръце и като кротка овчица вдигна очи към това непроницаемо лице:

— Но може би няма нищо грешно в съжалението, че няма деца? Така мисли поне неговият наставник. Господин Пюибаро от години вече полага усилия да победи това чувство! Дали това не е някакъв знак, че призванието му е да се подчини тъкмо на този зов?

Мащехата ми кимна:

— Не бива да отхвърляме това предположение... Макар че, откровено казано, не виждам защо господ ще възвисява една душа, за да я низвергне после. Да приемем, че от господин Пюибаро се иска тъкмо това — да изостави своя пост, да отстъпи и да се върне към по-земен живот. Бих повярвала, ако ни бяха изпратени явни знамения. Защото нищо не бива да смуцава нашата вяра.

— Той казва, че е съгрешил от гордост — надценил е силата си и трябва да благодари на провидението, че го предупреждава, преди да е станало твърде късно — настоя Октави умолително.

— Щом е сигурен — прекъсна я сухо мащехата ми, — защо тогава продължава да се рови и ме намесва в този спор?

Октави си призна, че за жалост той съвсем не бил сигурен и непрекъснато променял становището си; и като избухна в сълзи, добави, че явно „мнението на госпожа Брижит е непоклатимо и присъдата ще бъде неумолима“. Моята мащеха побърза да смекчи нещата.

— Не. Октави, не смятайте, че по принцип съм против това, което грешната човешка природа иска от вас. Това засяга само господин Пюибаро; и смятам, че вие поне сте призвана да изпълните дълга си в брака и майчинството. Да — повтори тя, вперила очи в смирената девойка (навярно си представяше издутия корем под престилката и некрасивото ѝ лице, загрозено от бременността), — да, може би господин Пюибаро се отвърща от своето предопределение във ваша полза. Ненадейно ми хрумна, че може би неговото падение е необходимо и ще допринесе за вашето спасение.

Така Брижит Пиан приписваше на бог-отец, който е на небето, криволиците и усложнеността на собствената си душа. Ала Октави Тронш, отново обзета от надежда, като цвете, което разтваря чашката си във водата, вдигна към нея изстрадалото си нежно лице:

— Ах, госпожа Брижит, сега бог говори през вашите уста — извика тя в захлас. — Да, да, заради мен, само заради мен, клетницата, господин Пюибаро се отрича от радостите на един по-възвишен живот, от покоя на този колеж, чиято гордост бе той...

— И вие хладнокръвно приемате тази жертва, момичето ми? — срязва я Брижит Пиан.

Октави се смая.

— Съвсем не твърдя, забележете, че не трябва да я приемете. Просто извън всичко друго този въпрос се поставя в частност и пред вас: ще допуснете ли човек като господин Пюибаро, който безкрайно ви превъзхожда с душевните си качества и с осенилата го милост, да жертвува заради вас плодовете на своето апостолство, своята слава пред бога и честта си пред хората? Защото, нека не се зальгваме, едно такова отстъпление, особено в представите на миряните, отнема престижа на онези, които му се поддават. Защо да си затваряме очите? Всички ще заключат вратите си за него и понеже не познавам по-

безпомощен човек от него пред житейските несгоди, бъдете уверена, че ще го въвлечете в тежко и дори бедняшко съществуване...

Смирената усмивка отново озари лицето на Октави Тронш:

— О, не се боя от това, госпожа Брижит. Няма защо да се тревожим: здрава съм и докато в мен има и искрица живот, на него нищо няма да му липсва, дори ако трябва да работя от сутрин до вечер. Ще му осигурявам не само най-необходимото, но и повече дори...

— Много добре знаете, че не сте толкова силна. Секретарската длъжност, която изпълнявате тук — а това почти нищо не е, — ви дотежава след задълженията ви в църковното училище. Не мислете, че ви упреквам.

Наистина Октави Тронш не издържаше на безсъние и усилията, които полагаше след часовете да подготви разпродажбата на даренията за благотворителни цели, напълно я изтощаваха. Мащехата ми ѝ повтори, че неин дълг е да погледне нещата и от тази страна, колкото и да е мъчително. А когато Октави плахо предположи, че секретариатът на благотворителното дружество би могъл да плаща на господин Пюибаро, който от години работеше безвъзмездно, Брижит се учуди, че до такава степен ѝ липсва умение и такт. Как е могло и през ум да ѝ мине, че такова нещо е възможно? Това изобщо не се нуждае от обяснения:

— Навярно сте си загубили ума, момичето ми... Да не говорим, че не е редно с парите на бедните да се заплаща труд, който мнозина от духовниците биха вършили с удоволствие, без да броя набожните миряни. Не, ние ще направим каквото може, сиреч, ще препоръчаме господин Пюибаро, доколкото, разбира се, е възможно, без да извършиш непредпазливост, да препоръчаш човек, паднал тъй ниско, и който, доколкото зная, не притежава нито сан, нито диплом...

След като запращаше някое създание в бездна от горест, моята мащеха обичаше да го измъква оттам, подтиквана от напълно безкористно милосърдие. Щом реши, че Октави Тронш не може да падне по-ниско, тя се погрижи да я издигне малко по малко и да ѝ вдъхне някаква надежда. На какво решение се бяха спрели двете, научих по-късно от устата на самия господин Пюибаро в навечерието на раздаването на свидетелствата.

Цял ден се занимавахме с окачването на знамената и се потрудахме да свържем на снопове папските и републиканските

флагчета. Господин Пюибаро прекоси двора, а аз се запътих насреща му с предимството, което никой от другарите не ми оспорваше. Той ме накара да седна на стъпалата на подиума и ми обясни, че се намирал на важен кръстопът в живота си. Госпожа Брижит, която „като всички праведни хора крие безкрайна доброта под суровата си външност“, разбрала, че той има нужда от самота и спокойствие, за да размисли и да разбере най-правилния изход; и била тъй добра да го покани тази ваканция в Ларжюзон...

— В Ларжюзон! — възкликнах смяян.

Има места, които не подхождат на някои хора. Не можех да свържа селото, където прекарвах лятната ваканция, с един от учителите ми в колежа. Официалният повод да дойде в Ларжюзон бе да ми преподава латински.

Опитах се да си представя как в някой жарък ден господин Пюибаро се разхожда с редингот и цилиндър из алеите на Ларжюзон. Попитах го дали ще носи същия костюм, а той ми отвърна, че ще се забави именно защото смята да си купи нови дрехи.

Господин Рауш бе напуснал мястото си до тоалетните. Кацнал на една стълба, по риза, въоръжен с чук, той изливаше върху един гвоздей вродената си злоба. Учениците си разменяха адресите за през ваканцията. В празничния салон малкият оркестър репетираше увертюрата на „Пътуване до Китай“. Облегнат по навик на стената, макар че вече не наказваха дори и него, Жан дьо Мирбел стоеше със сведена глава, с ръце в джобовете; омачканият му каскет, както се полага на лош ученик, бе нахлупен накриво върху дългите коси. С лекия мъх по бузите изглеждаше по-възрастен от съучениците си (беше оставал две години). Но от него ни делеше не толкова лошото му поведение, колкото възрастта: бе доплувал безпомощен до този шибан от бурите бряг, бе изоставен, в плен на непонятна орис, която не можеше да сподели с никого.

---

[1] Административна област във Франция. — Б.пр. ↑

[2] Административна област във Франция. — Б.пр. ↑

[3] Мадам Дьо Ментенон — фаворитка на Луи XIV и основателка на Дом За възпитание на благородни девойки от разорени аристократични семейства (1686 г.). — Б.пр. ↑

III

Наетата в Лангон каляска спря пред градината на абатството. Полковникът слезе пръв. От току-що привършения обяд червените жилки по бузите му причудливо изпъкваха, а белегът се открояваше съвсем бял. Кепето му бе леко килнато наляво. Дългото до кръста светлобежово палто, което той наричаше „моето яке“, бе закичено на ревера с увехнала розова пъпка. Платненият кариран панталон плътно прилепваше по кокалестите му щъркови крака. Носеше бели гетри.

Жан, натоварен с куфар и сак, закрачи подире му из градината, където не можеше да се стъпи от зеленчукови насаждения. Абатството бе обкръжено и сякаш притиснато отвсякъде с картофи, фасул, домати и всякакъв друг зеленчук. Тясната пътека, оградена от френско грозде и праскови, водеше до ниска порта, над която бе прикачен кръст, издялан от сърцевината на бъз.

Нито племенникът, нито чичото подозираха, че през прашното прозорче на приземния етаж ги следи нечий поглед. Абат Калу изчака да потропат с чукчето и отиде да отвори. Беше с една глава по-висок от чичото. Синя градинарска престилка покриваше расото му. Небръснатата от няколко дни брада пълзеше по бузите му чак до скулите. Имаше ниско чело, сини детски очи, широк, вдлъбнат на върха нос и хубави зъби, ала отначало Жан дьо Мирбел забеляза само огромните му широки и космати лапи.

— Водя ви питомеца, господин свещеник. Предупреждавам ви, че не ви правя кой знае какъв подарък. Хайде, кажи „добър ден“ на господин свещеника, не се май. Да не става нужда да ти повтарям. Не си показвай веднага рогата!

Жан стоеше с наведена глава, с барета в ръка, ала не проронваше думица.

— Същински пън! Нищо, дори се радвам, господин свещеник, че от самото начало ще разберете с какво дете ще си имате работа. Трябва бой да яде, за да каже „добър ден“!

— Има време, ще се опознаем — отвърна свещеникът.

Гласът му бе студен, безстрастен. Без повече приказки той ги заведе на втория етаж да им покаже стаята на момчето: белосана таванска стая, оскъдно мебелирана, но много чиста, която гледаше към старата църква с гробището и към долчинката, където зад боровете се спотайваше речицата Сирон, приток на Гарона — само нежнозеленият цвят на елшаците подсказваше отде минава.

— Спя и работя точно отдолу. Разделя ни само подът. Дори диханието му ще чувам.

Папският гвардеец го увери, че това съвсем няма да е излишно, защото този тарикат „не бива да се изпуска из очи ни денем, ни нощем“. Когато се върнаха в хола, както свещеникът наричаше просторната стая на приземния етаж, мебелирана с маса и четири кресла и облепена с плесенявали тапети, полковникът подшушна на абата:

— Искам да говоря с вас насаме. А ти върви в градината, докато те повикаме... Хайде, марш!

Ала свещеникът се намеси с кроткия си глас:

— Простете, полковник, но искам той да присъствува на нашия разговор. Това е част от моята система, моля да ми имате доверие. Важно е детето да разбере в какво го упрекват и какво трябва да поправи.

— Предупреждавам ви, че това може да има лоши последици... Вие не го познавате. Ще се чувствавам по-свободно...

Полковникът недоволствуваше, ала абатът не искаше и да чуе. И тъй, Жан остана насред хола, вперил очи в чичо си.

— Как да ви обясня, господин свещеник? Пън, по-ясно от това не може да се каже. Непоправим, няма друга дума: не-по-пра-вим! — повтори той пискливо.

Не, не намираше друга дума. Като повечето хора, които се смятат за необикновено силни, той имаше беден речник и запълваше тази липса с мимики, клишета, викове и ръкомахания.

— Би предпочел да го убият, господин свещеник... Понякога се предава, ала само за да не яде пердах. Съвсем не е глупав, хитрува... Но не си пише домашните, не си учи уроците...

— Какво обича? Искам да кажа: какви са му интересите?

— Какво обича?

Полковникът като че ли се смая.

— Всъщност какво обичаш? Да не вършиш нищо? Да, разбира се! Нещо друго? Хайде, казвай!... Ето, виждате ли какъв е? Отговаряй, че ще те пребия.

Господин свещеникът задържа надвисналата ръка.

— Недейте, аз ще науча какви са интересите му.

— Интересите му? Какви ги говорите, господин свещеник? Всъщност разбирам какво искате да кажете... И той ще изучи вашата система, която, предполагам, е съвсем проста — додаде той и смигна. — С непокорните коне не можеш да се справиш другояче освен с камшика и шпорите, това знам аз... А неговото непокорство го води и до други неща. Бих искал да ви ги доверя насаме...

Лицето на Жан стана пурпурночервено. Тъй ниско сведе глава, че се виждаше само темето му.

— Трябва ли да добавям, че говоря в качеството си на настойник от името на графиня Мирбел, майката на този злосторник, и ви давам пълното право да използвате всички средства, които ви се сторят уместни, за да го вкарате в пътя. Никакви задръжки освен здравето на детето, разбира се.

— Разбира се — повтори свещеникът, без да изпуска от очи засраменото лице на момчето.

— Сетих се, нали преди малко ме питахте за интересите му... Обича да чете... И естествено, търси най-лошото... В това отношение трябва да го държите изкъсо. Вече си има собствени идеи!... Няма какво повече да ви обяснявам! О, той винаги е толкова мълчалив, но когато започне да ти отговаря, не можеш да го спреш. Ще повярвате ли, че на Великден се осмели да твърди пред господин Талазак, нашия свещеник, че ако министърът Комб^[1] е действувал по съвест, убеден в необходимостта от разтурянето на конгрегациите, той не само не бил виновен, но дори бил заслужил божието благоволение.

— Така ли твърдеше?! — попита свещеникът с интерес.

— Да... Какво ще кажете? А? И нищо не успя да го разубеди — нито доводите на господин Талазак, нито негодуванието на дамите, нито това, че накрая го натупах.

— Наистина ли мислиш така? — повтори абатът, вперил замислен поглед в това затворено настръхнало лисиче, което сякаш търсеше пролука да избяга.

— Ако знаете някаква тайна да му дойде умът, всички Мирбел ще ви бъдат благодарни. Защото представете си, господин свещеник, името ни, богатството ни, бъдещето ни зависят от този малък негодник. Той казва, че по-скоро ще пукне, отколкото да изкара школата в Сен Сир^[2] или да се запише доброволец в армията като всички нас. Пък и много е изостанал. Не може да влезе в което и да било училище. И има нахалството да заяви, че нямало да работи, не желал да върши нищо и дори и за имененията си нямало да се грижи. Вижте го, не отрича, хили се. Не се хили така, Ще те цапна!

Жан се бе отдръпнал до стената. Усмивката му оголваше остри, бели, криви кучешки зъби. Вдигна ръка да се предпази с привичния жест на често бито дете.

— Не се горещете, полковник — каза свещеникът. — Сега това е моя работа. Можете да си заминете със спокойна съвест. Ще ви държа в течение, госпожа графинята също. Впрочем и малкият ще ви пише.

— Има да взема!

Това бяха първите думи, които излязоха от устата на Жан.

— Довиждане, момчето ми — каза чичото. — Оставям те в добри и яки ръце — додаде той, като стисна огромната лапа на свещеника. — Разправят, че вече са постигнали отлични резултати...

И избухна в своя пронизителен смях, който стряскаше околните. Свещеникът го изпроводи до каляската.

— И най-вече не го щадете — заключи полковникът и подаде на абата плик за разноските на първо време. — Той не е госпожица, яка му е гърбината. Не се бойте от нищо, аз съм на ваша страна. И не обръщайте внимание на това, което може да ви пише снаха ми. Аз съм глава на семейството, аз разрешавам.

Свещеникът се върна в салона, където Жан стоеше прав и неподвижен. Когато абатът се приближи, той отстъпи и отново вдигна ръка, сякаш да се предпази от удар.

— Ела да ми помогнеш да сложим масата — каза свещеникът.

— Не съм ви слуга.

— Тук всеки слугува на себе си. Мария се занимава с готвенето, но тя е на седемдесет и една години и има ревматизъм. Искам да сложиш своя прибор. Аз никога не закувам следобед. Твоят приятел

Луи Пиан и сестра му ще дойдат с велосипед. Всеки миг ще пристигнат.

Той отвори вратата на трапезарията.

— Сладкишът и сливите са в бюфета, там има и начената бутилка бадемов сироп. Ако искаш вода, сипи си от стомната в килера... До довечера, моето момче. А, и още нещо: знаеш, че кабинетът ми се намира точно под твоята стая. Там има много книги... Може да не са от тези, които ти се нравят. Но ако хубавичко се поразтърсиш... Е, порови, ако ти се ще. Няма да ми пречиш.

Жан чу тежките стъпки на свещеника по дървеното стълбище, после на горния етаж проскърца стол. Сетне настана тишина: щурци, кукуригане на петел, бръмчене на мухи.

— Ако си мисли, че ще ме прикотка, ако си въобразява, че ще ме изиграе...

Въпреки това побутна вратата на трапезарията и усети миризмата на сладкиша. Стаята бе по-добре мебелирана от другите: имаше старинен стенен часовник, продълговат бюфет в стил Луи-Филип, лакирана маса от черешово дърво и плетени столове. Изпълваше я свежият дъх на плодове. През остъклената врата се виждаха ниските покриви на обора и стръмни ливади, осеяни с копй сено.

Някой ще попита: отде знаете за всички тези събития, на които не сте присъствували? С какво право възпроизвеждате разговори, които не сте чули? Всъщност аз надживях своите герои, от които мнозина изиграха важна роля в живота ми. Освен това обичам да запазвам всякакви книжа и извън интимния дневник на господин Пюибаро пазя и бележниците, които Мирбел намери сред вещите на абат Калу след смъртта му. В момента например гледам пред себе си писмото, което абатът препрочиташе, докато в трапезарията Жан обикаляше край масата и се бореше с изкушението да си вземе една слива. През това време ние със сестра ми Мишел бързо въртяхме педалите по белия пращен път от времето преди асфалта... (Във Валандро се разминахме с граф Дьо Мирбел, който се връщаше със своята каляска, килнал кепе, кръстосал крака, и Мишел забеляза белега и увехналата роза на бежовото палто...)

Разбира се, използвах правото си да подредя тези факти, да организирам тази действителност, която още живее в мен, която ще побеждава годините, додето имам сили да си спомням, и ще умре едва когато издъхна. Ако поизглаждам разговорите, то в писмото на графинята, подписано с остър почерк и синьо мастило „Ла Мирандийоз-Мирбел“, което абат Калу получи два дни, преди пристигането на Жан, няма да променя нито сричка:

„Господин свещеник,

Осмелявам се да се обърна направо към вас, защото научих от господин Байо, че възпитателните ви методи се различават от представата, която има за тях граф Адемар дьо Мирбел, моят девер. Благодаря на бога, че той не се сети да посети семейство Байо и се задоволи със славата ви на укротител на трудни деца, на човек, който «знае да ги стяга», както сам казва. Аз не се поколебах и макар да бе трудно да се добера до тези бивши аптекари, чиито прадеди са били слуги на моите, се свързах с тях и бях възнаградена, защото сега зная кой е насреща ми и до каква степен мога да ви се доверя. Господин свещеник, много е важно да сте в течение на някои подробности, които ще ви помогнат да си обясните характера на бедното ми дете: първо, трябва да знаете, че любовта му към мен далеч надминава обичта, която момчетата на неговата възраст обикновено изпитват към майките си; Жан е убеден, че аз не му се отплащам със същата нежност; смята, че го преценявам според това, което чичо му ми говори за него, и трябва да призная, че на пръв поглед има право — отстрани погледнато, аз сякаш безропотно го изоставям и го предавам в ръцете на този палач. Простете за израза, господин свещеник, но като видите графа, ще ме разберете.

И ето че трябва да направя едно признание, което отправям към свещеника — човека, който дава опрощение. Не мога да сторя нищо против волята на девер си, първо, защото по завещание той има пълни права над сина ми; ала най-вече защото ме държи в ръцете си. На смъртно легло

моят мъж му връчи документи, които ме злепоставят в много отношения. Не бих казала, че съм виновна, господин свещеник, защото винаги съм действувала по съвест и пълноценно съм се ползувала от своите женски права. Но признавам, че бях непредпазлива и всякакви хитрости и пресметливост ми бяха чужди. Съвсем лесно можех да измамя мъжа си, и то с пълно право. Ако знаете колко страдах като млада, какви изпитания понесох заради неговата изобретателна ревност, в какво уединение живеех и колко лесно бе да ме подложат в усамотения замък в Арманяк на потайни мъчения и ненаказани отмъщения, за които може да се създаде цял роман и дори се чудя дали да не ги напиша; защото аз мога да пиша и тъкмо това ме погуби. Адемар държи в ръцете си няколко мои злополучни писма до един човек, които за жалост не унищожих, след като той ми ги върна. Там, подтикната от демона на литературата, описвам доста образно чувствата си, а хората никога не прощават на една жена такава откровеност, макар че иначе са склонни да извиняват подобни изживявания.

Сега знаете всичко, господин свещеник. Въпреки че вече не вярвам в тайнството на религията, аз продължавам да вярвам в добродетелността на нейните служители, както и в тяхната дискретност. Не можех да премълча това. Адемар се разпорежда с Жан само защото съдбата ми е в негови ръце и ако протестирам, ще ме погуби. Това ще ви даде известна представа за него: от страх, че не ме държи достатъчно изкъсо, иска да се ожени за мен; блазни го и богатството ми, което съвсем не е малко; но трябва да призная, че такава бе и последната воля на брат му, който все повтаряше, че можеш да господствуваш над жената само чрез брака. И на двамата нито за миг не им мина през ум, че една Мирбел, родена Ла Мирандийоз, може да се разведе. Адемар по своему ме изнудва: намеква ми, че ако се омъжа за него, ще вземем Жан при нас в Ла Дъовиз и ще ми повери изцяло възпитанието му, а освен това ще ми разреши да прекарвам по няколко месеца всяка година при

родителите си. Навярно знаете, че госпожа Дьо ла Мирандийоз има влиятелни познати, а аз все още не съм се отказала от литературната слава, която ще ми осигури една блестяща отплата... Какво да правя? Не отказвам категорично на девер си, опитвам се да печеля време. Адемар мина шейсетте и лицето му се зачервява, като се нахрани. С неговите отклонения от режима, които великодушно ще премълча, друга на мое място би си направила сметката, ала аз съм чужда на всякаква пресметливост и може да съм вършила лудости, но никога не съм стигала до низост. След като ви дадох необходимите обяснения, смея да се надявам, че няма да ме съдите според тесногръдите принципи, които, зная, ви отвращават, а от висотата на една мъдра и човечна вяра, и няма да ми откажете милостта, която мога да очаквам само от вас. Бих искала да помолите Адемар да ми разреши да дойда при Жан в Балюзак. Няма да ви откаже, ако му пишете, че според вас това ще е добре за момчето. Кажете му, че ще ми дадете подслон при вас. А аз ще преспя в ханчето във Валандро, за да не ви безпокоя. Очаквам отговора ви с нетърпение, каквото може да изпитва само едно майчино сърце, и ви уверявам, господин свещеник, в горещата признателност, която изпитвам към вас, благодетеля на моя любим единствен син.“

Абатът взе от масата един червен молив и подчерта „ще преспя в ханчето във Валандро“. Гледам тази червена черта, едва-едва поизбледняла от годините... Дали още тогава е разбрал, че това са най-важните думи и всички останали са написани, за да се стигне до тях? Отначало така си помислих, но после осъзнах, че той не може да е имал пророческа дарба и навярно изречението е било подчертано покъсно, едва когато събитията са разкрили истинското му значение. Още тогава е разбрал обаче, че Адемар дьо Мирбел за нищо на света не би злепоставил снаха си с документи, които петнят семейната чест. А и изглеждаше доста неправдоподобно седемдесетгодишният пребогат полковник да иска да се ожени за графинята.

Господин Калу извади от чекмеджето папка, на която пишеше „Лъжкини“. Пъхна писмото в нея, затвори чекмеджето, заслуша се за миг в гласовете, които долитаха от долния етаж, в нашите смехове, в тракането на чиниите: после се облакът на бюрото и дълго време остана неподвижен, скри лице в огромните си шепа.

---

[1] Емил Комб (1835–1921) — френски политически деец, министър-председател от 1902 до 1905 г. Под негово ръководство правителството водело политика с антиклерикална насоченост: прокарало закон за отделяне на църквата от държавата (1905 г.), скъсало дипломатическите отношения с Ватикана, забранило някои монашески ордени и пр. — Б.пр. ↑

[2] Висше военно училище във Франция. — Б.пр. ↑

IV

— Сладни — каза Жан, след като гаврътна чашата с бадемов ликьор. — На мен ми трябва нещо по-силничко.

И взе да рови в бюфета. Усещах, че само се перчи, но това ме дразнеше. Дали пък наистина Мирбел беше невъзможно дете? Той вадеше разни полупразни бутилки, отваряше ги, помирисваше ги да разбере какво има в тях.

— Това сигурно е касис или ангелика, или пък орехов ликьор, все женски питиета... А свещеникът не прилича на човек, който пие такива сиропи... Виж, от това вече сигурно яко си сръбва — извика той внезапно и размаха една начената бутилка арманяк. — И то от 1860! — Той цъкна с език. — Годината, в която чичо Адемар е получил страшната си рана при Кастелфидардо...

— Как тъй ще пие следобед, възпротиви се Мишел. Арманяк се пие с десерта.

— Докато настане време за десерта, свещеникът ще дойде.

— Жан, нали няма да направиш това?

— И още как! И то не с ликьорена чашка!

Трудно ми бе да определя до каква степен разиграва комедия. Между мълчаливия ученик в колежа, който винаги стоеше наказан, и тази луда глава нямаше нищо общо. Все още не разбирах, че цялото това перчене бе заради Мишел, защото той й подхвърляше само по някоя дума сегиз-тогиз и й отговаряше с „да“ или „не“.

— Много е, Жан, ще ти стане лошо.

— Ха да видим, че ще го изпия на една глътка.

Той надигна бутилката, ала се задави и се закашля. Мишел го потупа по гърба. В стаята замириса на алкохол.

— Господин Калу ще забележи — казах аз.

— Като сипем малко вода в бутилката, ще помисли, че арманякът му е изветрял.

— Ами миризмата, Жан! Ти вониш на алкохол, а и в цялото абатство мирише...

Чухме как горе изскърца стол и големите обуца на абат Калу затрополиха по стълбите. Щом влезе, той подуши въздуха и ни изгледа.

— Намерили са моя арманяк, шмекерите — каза той весело и се обърна към Жан: — Признай, че не е лош, ти сигурно разбираш от тия работи! Навярно в Ла Дъовиз имате чудесен, та нали това е родината на арманяка!... Луи, защо не заведеш приятеля си на реката? Обича ли да лови риба? Да? Ами тогава му покажи подмолите... Щуките ги опустошават, но все ще намерите нещо...

Той отвори остъклената врата на трапезарията, от която се излизаше направо в задния двор, и ни проследи с поглед. Преминахме през недокоснатата ливада. От честите бури през това дъждовно лято сеното нямаше време да изсъхне. Навлязохме в елшаците. Кафеникави и сини водни кончета известяха, че невидимият поток е близо. Нагазихме из мочурливите лъки. Следобедът бе влажен и душен. Конякът явно бе вдъхнал смелост на Жан, защото сега вървеше отзад редом с Мишел на разстояние, от което не можех да чуя какво си говорят. Показвах им пътя, обзет от някакво смътно отчаяние, извор на състраданието, което по-късно навлезе в живота ми и го опропасти. Тук не разказвам своя живот и ми се иска неговата нишка да остане скрита в тази гъста плетеница от човешки съдби. Но не мога да премълча за тази рана, която ми нанесоха като дете. Няма нищо по-разпространено от ревността в най-простата ѝ форма. Надявам се обаче, че тази ревност, която започна да ме измъчва още на тринадесет години, докато крачех из влажната трева и надавах ухо, за да доловя разговора между приятеля си и сестра си, не е толкова често срещано явление — иска ми се да е така, защото над човешката раса и без това тегнат достатъчно проклетия.

Не зная дали бе засегната нежната ми обич към Мишел или приятелството, което изпитвах към Жан. Неприятно ми беше, че Мишел му говори поверително със същия приглушен глас, с който дотогава се обръщаше само към мен: тя ми принадлежеше, все още не бях я разделил с никого и ето че отведнъж Жан я отвеждаше настрани, размиваше я, да, Жан, момчето, което през последните две седмици с радост си представях по всички пътеки на Ларжюзон, с което очаквах да прекараме цялата ваканция заедно и мечтаех да бъде мое, единствено мое. А ето че и той ми се изплъзваше. Как не предусетих

това? „Вземат ме за хлапе, крият се от мен...“ От време на време спирах и ги изчаках. На един завой ги изгубих от поглед и се върнах. Когато приближих, млъкнаха.

— За какво говорехте?

Те се спогледаха засмени, ала не отвърнаха. Жан дъвчеше една тревичка. Мишел бе леко поруменяла и голямата ѝ сламена шапка я принуждаваше да вдига глава, за да ме види. Настоях: за какво говореха? За неща, които не засягат малките момчета, подчерта Мишел. Жан се наведе и ѝ пошушна нещо на ухото. Този път успех да чуя: „Мислите ли, че е посветен?“ — попита я той.

Да бъдеш „посветен“, на нашия език значеше да познаваш тайната на живота, загадката на зачатие. Бузите ми пламнаха и отново закрачих напред още по-натъжен: криеха се от мен, за да си говорят забранени неща; съучастничеството им още повече ни разделяше.

Мащехата ми ми бе разрешила на следващия ден да поканя Жан на обяд в Ларжюзон. Реших да не му предавам тази покана, на която преди така се радвах, защото вече се боях от този ден, през който Мишел щеше да ми отнеме Жан или Жан да ми отнеме Мишел. По-добре да не го видя! Нека пукне от скука в своето абатство! В крайна сметка чичо му навярно си знае работата, щом е решил да го стяга. В колежа казваха, че Мирбел е „проклетник“ и го търпяха само защото настойникът му бе герой от Кастелфидардо^[1]. Може би в момента разправяше на Мишел разни „мръсни истории“, както сам ги наричах. Тя не биваше да се вижда с него. Трябваше да предупредя мащехата си. Предпочитах да се откажа от него, да не го видя никога повече, отколкото така да ми пресъхва гърлото, да ми се свива стомахът и да ме измъчва тази болка, тази болест, за която няма лек, защото лекът, недостижим за мен, бе във волята, в сърцата и съкровения мисли на моя приятел и на сестра ми, които се бяха съюзили срещу мен! Срамни терзания! Разбира се, тогава над бързеите на Сирон, облегнат на огромния бор, който бе потопил корените си във водата, аз още не знаех, че тези терзания не бива да се признават, и криех огорчението си само от гордост. Престанах да ги чакам и за да ги заблудя, тръгнах бързо, изтрих сълзите си, поех си дъх, опитах се да изглеждам безразличен. Те се смееха и смехът им долиташе до мен много преди да ги видя. Най-напред над разлюлените папрати

забелязах сламената шапка на Мишел; сетне се показа и Жан. Сестра ми питаше как на другия ден Мирбел ще дойде в Ларжюзон, след като нямаше колело.

— Оня дръвник ми го взе — каза той.

„Дръвникът“ бе чичо му. Отвърнах студено, че не мога да му помогна.

— Хрумна ми да му оставя моето — каза Мишел. — А пък тази вечер ще те откарам с твоето, ще се качиш на рамката...

— Осем километра на рамката! Не искам да си съсипвам колелото. Мирбел просто ще дойде пеша до Ларжюзон, щом толкова му се иска: осем километра не са чак толкова много.

— Така и предполагам! — извика гневно Мишел. — Колелото му е свещено! Хайде, не прави номера...

— Няма да прави номера — каза Жан и ме хвана за ръката полуласкаво, полуядно. — Заради мен ще се съгласиш, нали, Луи?

Рязко си дръпнах ръката и седнах малко по-далеч на един пън.

— Сега пък се сърди — каза Мишел. — Край няма...

Не се сърдех, а страдах. Наблюдавах как водните паяци се бореха с течението. Бистрата вода разлюляваше дългия мъх. Наоколо плуваха рибки. Сенките им се очертаваха по пясъчното дъно. Водните растения и изпотъпканата мента ме обгръщаха с ухание, което ще си спомням до последния си дъх, за да се сбогувам с отлетелите прекрасни летни дни, със старата болка, с младата любов. Не се сърдех, страдах, по мъжки страдах. Те двамата навярно седяха на няколко крачки от мен, чувах ги как си шушукат в папратите. Изведнъж Жан нарочно извиси глас, за да го чуя:

— Не се притеснявайте, ще се вразуми. Ако пък се заинати, ще го принудим по друг начин...

Станах и изтичах към него.

— По какъв начин? Я се опитай само, грубиян такъв...

Той ме стисна за китките, заболя ме, ала стиснах зъби, за да не извикам.

— Я повтори, че няма да дадеш колелото на сестра си!

— Пусни ме, че ще ми изкълчиш китките!

— Ще кажеш ли пак, че не искаш да се прибереш на рамката?

Изведнъж ме пусна: Мишел се беше нахвърлила върху моя мъчител и викаше гневно:

— Забранявам ви да докосвате брат ми!

— Какво толкова, няма да ви го счупя!

Те се измерваха враждебно с очи. Обзе ме дълбоко спокойствие. Ето че се спречкаха, станаха противници: Мишел се застъпи за мен и той вече не я обичаше. Заради мен се караха. Гърдите ми приятно се отпуснаха. И както винаги, когато лошото се отдалечава, повярвах, че е отлитнало завинаги. Вече не ги мразех; нежната ми обич към тях отново разцъфна. Разбира се, щяхме да се приберем с моето колело, но не можех да отстъпя веднага. Пък и приятно ми беше да ги гледам как вървят на разстояние един от друг. Сега Мирбел на свой ред крачеше сам пред нас и дъвчеше трева, а ние с Мишел го следвахме и се държахме за ръка; стисках ръката ѝ и гледах Жан пред нас... Ето какво било щастието. Тревата бе мокра. Притъмня внезапно, без никакъв тътен, и бурята надвеси над боровете свъсеното си чело. Мъже и жени се суетяха около каруца, натоварена със сено.

— Голям грубиян е този Мирбел — казах аз.

— И все пак е симпатичен...

— Да, но е грубиян.

— И така да е, важното е да уредим да дойде утре на обяд.

Отново със свито гърло попитах Мишел дали толкова държи на това.

— Мислиш ли, че ми е много весело тази година в Ларжюзон с твоя Пюибаро и с Брижит, която пърха около тая едра какавида!

— О, Мишел!

— Брижит е способна да направи престоя ни в Ларжюзон непоносим за всички, дори за татко! Разбира се, че ще оставя колелото си на Мирбел.

— Тогава ще се прибереш пеш! — извиках ядосано.

Жан се обърна. Ликуваше, че продължавахме да спорим: ето какво стана, като не му позволиха да ме вразуми! Той знаеше как да се разправя с хлапетата...

Когато стигнахме абатството, всички викахме в един глас. Аз протестирах:

— Колелото си е мое, нали?

— Много сте добра да му искате позволение — каза Жан на Мишел. — Възседнете го, без да му дадете време да го вземе. А ако не иска да се качи на рамката, тогава нека бързи осем километра пеш!

Изпреварих ги и грабнах колелото си, ала Жан не ми позволи да се отдалеча: вкопчи се в кормилото, тури крак в спиците и ме събори. Господин Калу, който навярно ни наблюдаваше, бързо излезе от абатството, изтича към мен и ме вдигна. Имах само една драскотина на ръката.

— Иди в стаята ми и донеси йода и пакета с памук, който е на тоалетната масичка!

Изрече тази заповед с присъщото си спокойствие, ала в гласа му сякаш отекна глух тътен и докато гледаше Мирбел, юмруците му леко се свиха. Другарят ми се подчини чевръсто. Когато слезе, абатът миеше раната ми на помпата. Без да погледне Жан, каза:

— Избърши го с памука, така... Сложи йод, немного. Щипе ли? Сега разкажете какво се случи, Мишел.

Тя заразказва объркано. Според нея и двамата имахме вина: Мирбел се държал грубо, но аз съм направил всичко възможно, за да го ядосам.

— Стиснете си ръка — каза абатът.

Поех ръката на Жан, а той не я отдръпна. Абат Калу заяви, че ще разреши спора ни, нямало да допусне да се приберем двамата на едно колело; на другия ден щял да даде на Жан своето, за да отиде до Ларжюзон, а няколко часа щял да мине без колело, в енорията нямало сериозно болни. Но тъй като все пак можеше да се случи нещо непредвидено, абатът помоли Жан да се върне до четири часа.

— А вие двамата Пиан елате с него. Така ще бъдете цял ден заедно.

В гласа му вече нямаше никаква враждебна нотка. Дъждът се размина: вятърът бе изчистил небето. Свещеникът ни помоли да полеем лехата със салатите и ни посъветва да се събуем, за да не се измокрим. За награда ни позволи да дооберем касиса, от който Мария вече бе сварила сладко.

Щом абатът се прибра, Жан заяви, че не е дошъл тук да работи и няма да позволи да го вземат за слуга. Но видя, че ние с Мишел се събухме, не устоя, махна гуменките си и взе едната лейка от сестра ми. Такова е детството: този ден, в който тичахме боси, с изранени от острия чакъл нозе, и се пръскахме весело, остави у нас спомена за чисто и спокойно щастие; и все пак в радостта ми се прокрадваше тревога, защото Жан пръскаше само Мишел. Тя бе повдигнала полата

си до коленете и ту се правеше на сърдита, ту се смееше с остър, непривичен смях. Притъпената в гърдите ми болка можеше да се пробуди всеки миг и аз ги надвиквах, за да я заглуша. Когато слънцето потъна зад боровете, настана време да си ходим. Жан попита кога се обядва в Ларжюзон.

— В дванадесет — каза Мишел. — Но елате колкото може порано. Ставаме в осем. Щом вземете колелото на абата...

Възразих, че не бива да оставяме свещеника дълго без колело. Може да го повикат за някой болен... А Жан злорадо отвърна, че „никой няма нужда от свещеник, за да умре“. Мишел като че се стресна и забелязах, че се сбогува с него смутено. Въпреки това два пъти се обърна. Мирбел стоеше босоног и ни махаше с кепето си. Носеше моряшка куртка и фланелка на червени и бели райета. Панталонът му бе пристегнат с ластик на коленете.

По-късно научих от него как е прекарал първата вечер в абатството. Поразходил се около дома, чудел се какво да прави. Балюзак трудно можеше да се нарече село с малкото си ханче и единственото магазинче — аптеката на Воайо, където свещеникът не му разрешаваше да ходи. Това бе единствената му забрана. Абат Калу му бе споменал и за кабинета си, натъпкан с книги; никой от близките на Жан не подозираше какво място заемат книгите в живота му. По бащина линия той принадлежеше към род, в който това влечение у едно момче се смяташе за обезпокоителен признак. Впрочем настойникът и майка му бяха убедени, че го интересуват само неприличните и неморални книги, а изглежда, че и той бе дал някакво основание за такива подозрения.

Жан не можеше да устоява на желанията си; мисълта, че този дом е пълен с книги, макар и свещенически, го изкушавала по-силно от най-страшните съблазни. Борел се с изкушението, за да покаже на абат Калу, че няма тъй лесно да се справи с Жан дьо Мирбел, не искал сам да влезе в капана. И все пак се качил на първия етаж, като внимавал стълбите да не проскърцат.

Лъхнал го дим от лула. Подвоумил се, пристъпил към вратата, ала гордостта го възпряла. Не се съмнявал, че абатът е дочул хлъзгането на гуменките по пода и навярно го дебне по-зорко,

отколкото рибарят пъстървата, която се навърта около мрежата. Господин Калу не се сдържал и открехнал вратата:

— Трябва ли ти нещо, моето момче?

Жан поклатил глава.

— Не искаш ли някоя книга? — добавил абатът.

Момчето проникнало в облак тютюнев дим. Никога не било виждало толкова книги: от пода до тавана, по камината, по столовете, подшити, подвързани; и стълба на колелца, за да достигнеш горните рафтове; и бюро, където можеш да четеш и да пишеш прав! Какви чудеса! Скучни книги несъмнено... Но отде да знаеш; а и за Жан не съществуваше напълно скучна книга.

Свещеникът отново седнал на масата и престанал да му обръща внимание, Жан се качил на стълбата: колко жалко, че го боляла главата; започнало да му се повдига... Прилошавало му от арманяка, а тютюневият дим го довършвал. Слязъл набързо, взел наслуки една книга и прочел заглавието: „Трактат за сластолюбието — Писмо и максими върху комедията — Логиката — Трактат за свободния избор“ от Босюе^[2]. Нима ще повърне и ще припадне в кабинета на свещеника? Трябва на всяка цена да издържи! Решил, че ще му попремине, ако разлисти книгата, и зачел: Жената от „Притчите“, която разпръсква благовония над ложето си и възхвалява мекото ухание в спалнята си, като възкликва: „Да се опияняваме и да се наслаждаваме на желаните прегръдки“, доказва със словата си до какво водят хубавите миризми, създадени да омаломощят душата, да я примамят към плътските удоволствия посредством нещо, което, макар да не накърнява направо свенливостта...

— Пребледнял си, момчето ми, направо си позеленял... Да не ти е лошо?

Жан възразил, че му няма нищо, само малко го болял стомахът...

— Полегни си.

Детето отказало: ще му мине, вече не му е така зле. Отново направил усилие да се съсредоточи над отворената страница... Абатът чул как тялото му тупнало на пода съвсем лекичко, защото се задържал за стълбата. Жан усетил как го вдигнали две яки ръце. Навел се да повърне. Без каквото и да било отвращение свещеникът му подал легена и подкрепил главата му с широката си длан. Момчето отворило

очи и помолило да слезе в градината. Яд го било, че тъй неочаквано попаднало във властта на противника.

— И аз ще сляза — рекъл абатът. — Ще почета малко от требника в църквата. Ако искаш, ела с мен. Църквицата е хубава, ще видиш... построена е от Бертран Готски, папа Климент V, наш земляк... Навярно не знаеш това — роден е във Валандро или може би в Юзест, където се намира гробът му... Да имаше повече такива като него...

Жан отвърнал, че старите камъни не го интересуват.

— Ела все пак да наведиш господ-бог...

Най-сетне свещеникът се разкривал! Без да смее да вдигне очи, Жан измърморил, че вече не вярва в тия истории...

— Така ли? — попитал абат Калу без следа от възмущение.

— Това учудва ли ви? — изпъчил се горделиво Мирбел.

— Защо да ме учудва? — рекъл свещеникът. — Учудващото е, че това, в което вярваме, е истина; учудващото е, че истината съществува, че е придобила плът и кръв и аз я държа в плен тук, под тези старинни сводове, които не те интересуват, благодарение на тия две едри ръце, на които се възхищава чичо Адемар! Да, момчето ми, аз самият не мога да дойда на себе си от изумление, толкова нелепо, толкова налудничаво е това, в което вярваме; и все пак е истина!

Подигравал ли се свещеникът? Жан подхвърлил:

— Както и да е, сега всичко ми е безразлично!

И се опитал да предизвика противника, като го гледал в очите: ала погледът му неволно се свеждал.

— Сега да, клетото ми момче... Но ще видим по-нататък.

— Няма да излезете наглава с мен — казал Жан упорито.

— Защо трябва да излизам наглава?... И едва ли бих могъл?

— Че кой друг, ако не вие?... Тук, доколкото знам, сте само вие с Мария.

Свещеникът не отговорил. Друга мисъл го занимавала:

— Я ми кажи как си се оправял в колежа? Там не се шегуват с изповедите и причестяването...

Жан отвърнал самодоволно, че това никога не го затруднявало: всяка събота — изповед; признавал какво да е... Всяка неделя — причестяване: какво от това, че не вярва? Не боли... Напрасно чакал свещеникът да избухне.

— Така ли мислиш? — попитал господин Калу.

Жан дръзко издържал тъжния кротък поглед, ала се посмутил.

— Всяка събота? Всяка неделя?... И от колко време? От две години? Господи!

Господин Калу гледал това красиво лице, непокътнатото чело под тъмните коси, в които пламтял един по-светъл кичур. Добавил само:

— Иди да полегнеш малко преди вечеря, иди, детето ми.

И с бързи крачки се запътил към църквата, без да се обръща. Така приведен изглеждал по-дребен.

---

[1] Италиански град, където папските войски биват разбити през 1860 г. — Б.пр. ↑

[2] Жак-Бенин Босюе (1627–1704) френски писател, активен деец на католическата църква. Консерватор но убеждения, приветствува отменянето на Нантския едикт, но същевременно е за мирно приобщаване на янсенистите към официалната католическа религия. Отстоява идеята за абсолютната власт на монарха (възпитател е на престолонаследника през 1670) и разглежда историческото развитие като осъществяване на волята на провидението. — Б.пр. ↑

V

В спомените ми първият обяд на Мирбел в Ларжюзон по нищо не се различава от останалите. Целият август бяхме неразделни. Когато той не идваше в Ларжюзон, Мишел го навестяваше в Балюзак, а аз я съпровождах, защото за нищо на света не можех да допусна да бъдат заедно далеч от мен. Най-важното нещо в живота ми бе да не се отделям от тях.

Всъщност отначало това съвсем не бе трудно. Малко бяха злочестите дни, когато те ме отбягвах, и много по-често Мишел се оплакваше от нас, момчетата, и се сърдеше на номерата, които погаждахме на „момичето“. Ние тримата не знаехме какво е съгласие: непременно или аз, или сестра ми трябваше да бъдем жертва. Едничкото ми щастие бе да закрилям Мишел от Жан и да я предпазвам от доста зловните понякога закачки. Но почти винаги, когато решавах, че са се скарали непоправимо, те внезапно се сдобряваха. Тъкмо решавах, че няма опасност да се съюзят, и се разиграваше някоя непонятна, мъчителна за мен сцена, веднъж например двамата дразнехме сестра ми с намеци за „случката със сладкишите“, която, повтаряше Мирбел, ни бе сприятелила навеки. „Какви сладкиши?“, питаше сестра ми. Споглеждахме се и си намигахме с пръст на устни и тържествено се заклевахме никога да не се издаваме пред момичето. Тичахме около нея, дърпахме я за косите и се изплъзвахме, и я дразнехме, като я удрахме с юмруци: „На, на, пукни се!“ Аз кръжах на прилично разстояние, ала Жан вихрено се въртеше край нея; като демон, докосваше я, отново побягваше... Изведнъж Мишел се втурна като котка с извадени нокти и одра лицето му. Той не посегна да се защити, спъна се, падна на тревата. Останахме смаяни; Мишел побледня.

— О, Жан, избърши се, нямам кърпа.

Ала той остави кръвта да се стича по бузата му. Мислех, че ще се нахвърли върху нея, но той стоеше и се усмихваше. Колко несвойствена бе за него тази усмивка! Сякаш Жан имаше някакви

права над нея и тя над него, сякаш можеше свободно да приема тя да му причинява болка. Макар и деца, те неусетно навлизаха в онзи свят, в който ударите означават същото, каквото и ласките, в който обидите таят повече любов и от най-нежните слова. И завесата отново падаше, скриваше ги от погледа ми; оставах сам от другата страна, загубен в един свят, населен с безпътни чудовища — възрастните.

Мирбел започна да се поопитомява, ала заслугата бе изцяло на сестра ми, а не на абат Калу (поне до едно събитие от края на август, което ще разкажа, като му дойде времето). В първия ден свещеникът достигна много в отношенията с питомеца си, ала през следващите седмици не успя да напредне. „Имам си котарак вкъщи — записа това лято в бележника си господин Калу, — котарак, който влиза и излиза от библиотеката, без да докосва столовете, души книгите, промъква се в трапезарията, сяда на крайчеца на масата и започва да лочи супата... Отказа се от борбата, учи по един час дневно и в неделя идва на църква. Твърде рано му се разкрих: ненавижда моята кротост... «вашата свещеническа кротост», както веднъж с отвращение ми каза онзи младеж от Бордо... Ще ми се да няма нищо отблъскващо нито във вида, нито в приказките ми. Да, именно: нищо мазно в лошия смисъл. Защото в Христовото помазване има такава твърдост! Какъв елмаз трябва да бъдеш, за да покъртваш сърцата! Жан би предпочел да съм жесток, защото бе подготвен за това...“

Абат Калу навярно бе открил тайната на Жан, но моята не знаеше. Кой впрочем би могъл да я отгатне и да я обясни на самия мен? Не можеш да свалиш бремето от плещите на едно дете, това никому не е по силите.

Господин Пюибаро се грижеше за уроците и за душата ми с усърдие, за което съвсем не му бях благодарен. Той безкрайно ме обичаше, а понеже у дома всички повтаряха, че го обожавам, аз безропотно се включвах в тази игра. „Луи признава само господин Пюибаро...“ А всъщност, без да трепна, бих приел мисълта, че никога повече няма да го видя на този свят. Неизмеримо е детското безразличие към възрастните, дори и към най-близките. Извън Жан, Мишел и в друг смисъл баща ми и покойната ми майка за мен не съществуваха никой друг. Това, което наричаме „другите“, бяха за мен

само статисти, изправени в дъното на сцената — невидим обръч от лица, сред които сърцето ми ту се късаше, ту се възторгваше в зависимост от отношенията на Мишел и Жан.

Господин Пюибаро обикаляше парка с мен и ме обсипваше със слова за възпитанието и възвисяването на духа, а аз му отвърщах с тази малко притворна учтивост, с която тъй лесно печелех сърцата, щом поисках. Бедният човек по нищо не можеше да разбере, че душата ми страда, че съм на сто километра от него, че му говоря неща, които нямат нищо общо с истинските ми мисли и чувства, и лесно, без усилие му се изплъзвах, като само привидно оставах с него — послушно и внимателно момче, което той отрупва със съкровищата на възвишената си душа.

Имах едно предимство пред него: знаех всичко за неговата история, но тя съвсем не ме интересуваше. По това време Пюибаро бе на път да се преобрази: навлизаше в светския живот. Сламената шапка бе изместила цилиндъра, сакото — редингота; но продължаваше да износва черните си панталони и колосаните ризи дори и в най-жарките дни. Все така ми говореше като църковен възпитател, а същевременно споделяше с мен много повече, отколкото е прието да се доверява на едно дете. Днес, след толкова години, когато господин Пюибаро отдавна е прах, прелиствайки неговия дневник, ненадейно започвам да се вълнувам от тази душевна борба, от тази драма, защото проблемите, свързани с нея, все повече ме занимават с приближаването на смъртта.

През първата седмица от престоя на господин Пюибаро в Ларжюзон Брижит Пиан не се отегчаваше; дните дори ѝ се струваха прекалено кратки, за да се наслади на щастиято, че помага някому да разплете кълбото на вътрешния си живот; беше убедена, че не си губи времето и върши онова, за което е призвана, сиреч, да разкрива на другите как бог гледа на тях от висината на своята вечност. Господин Пюибаро ѝ предоставяше един съвсем благоприятен случай да покаже на какво е способна и тя бе уверена в успеха, макар че не скриваше от себе си опасността: изпитваше прекалено удоволствие, съвсем не греховно, ни най-малко, и все пак премного се радваше, че господин Пюибаро се вслушва в думите ѝ като в оракул. Уви, съвсем привидно покорство! Доста скоро Брижит Пиан бе принудена да признае, че

овчицата, с която се бе заела, бе по-непокорна, отколкото изглеждаше на пръв поглед. „Тази душа ми се изплъзва...“, каза си тя на втората седмица. И дори го обвини, че отказва божията милост — тоест нейните напътствия. Брижит Пиан имаше склонност да тласка душите към върховете, както сама се изразяваше, и се опитваше да отвори очите на господин Пюибаро за хитрините на лукавия, който използваше смирието на една християнска душа срещу самата нея. Моят учител смяташе, че навремето твърде е надценил силите си, като е решил, че е предопределен за необикновена съдба, и искаше да се върне, докато е още време, на утъпкания от предците му път: да си вземе и той жена, да има деца и да ги храни, както птицата храни малките си. Ала Брижит Пиан знаеше, че често се налага да смъкнеш от душите маската на лъжливо смирение, зад която се крият. Тя твърдеше, сякаш сам господ-бог ѝ бе съобщил това, че господин Пюибаро ще напусне колежа само защото отколе бил предопределен да отиде в манастир. Уверяваше, че всъщност душевната му борба идва от едничкия въпрос на чия порта да похлопа и на кой канон да се подчини.

Ала тя не само не надделяваше в двубоя с господин Пюибаро, който при това се водеше на избран от нея терен, но бе принудена и да признае, че в този случай се сблъскваше с много по-силно влияние от своето, и то на кого, боже господи! На Октави Тронш, тази Октави, която вдъхваше на мащехата ми чувство, много сходно на онова, което светските люде наричат презрение. Но Брижит знаеше, че не бива да презираме никого и че дори душата на Октави Тронш има голяма стойност в очите на бога.

Мащехата ми се учудваше, че въпреки отсъствието си Октави Тронш имаше власт над господин Пюибаро и дори много повече, отколкото в града, където се срещаха всеки ден. А това се дължеше на ежедневните писма, които той четеше с безкрайно внимание по време на закуската под зоркия поглед на госпожа Пиан. През тази раздяла лекото разочарование, което господин Пюибаро изпитваше понякога от грозното лице на Октави (колкото и да му се нравеше чисто духовното му излъчване), отстъпи пред възхищението и нежното уважение от страниците, писани от девойката всяка вечер, преди да си легне.

Тези писма, които открих сред вещите на господин Пюибаро, не мога да публикувам тук; не че не го заслужават, ала се съмнявам, че ще

се намерят читатели, които да оценят очарованието на истинското смирение — смирение несъзнателно, което не познава собствения си блясък. Не мога обаче да отмина с пълно мълчание победата на Октави Тронш над моята мащеха, защото тя предизвика жесток отзвук в не една съдба.

Макар че Октави уважаваше много госпожа Брижит, от разстояние тя намираше смелост да ѝ противостои и предупреждаваше приятеля си да не се подвежда и да се доверява само на собствената си мъдрост. Уверяваше го, че дори „същество, което далеч ни превъзхожда по добродетели, опит и божие вдъхновение, не може да замени личното ни тълкуване на божията воля, плод на нашето упование... Мисълта ми е, че е хубаво да се вслушваме в чужди съвети, стига те да не ни пречат внимателно и обмислено да се подчиним на онова, което става в самите нас. Защото бог заговаря първо душите ни, не смятате ли, приятелю? Струва ми се невъзможно силното ми влечение към вас да е против волята му; светлината е с нас и щом се опитам да се боря срещу влечението, което ме носи към нея, виждам само мрак. Успокоява ме обаче фактът, че заради вашето земно и духовно благо съм готова да се откажа от вас, с мъка, разбира се, ала почти без борба, уверена съм в това. Колкото и самолюбива да съм (а бог вижда дали е така), премного ви обичам, за да търся собственото си щастие. Толкова ви обичам, че нито за миг не бих противостояла на влиянието, което упражняват над вас в Ларжюзон, ако бях сигурна, че то е в името на вашето щастие и ако не усложняваха толкова нашия случай, в действителност тъй прост, тъй обикновен. Впрочем има нещо, в което госпожа Брижит се лъже, доколкото е позволено на едно бедно момиче да съди за това: за разлика от нас двамата тя не е осенена от една истина, а именно, че всяка плът, макар и скверна, е свята и независимо от първородния грях няма нищо по-хубаво сред тайнствата божии от раждането на едно дете. Чух я да говори за това със слова, които навярно зле съм разбрала. Ах, приятелю, как обожавам у вас обичта, която бог ви е вдъхнал към децата, към дечицата, на които трябва да приличаме, ако искаме да ни бъде отредено място в рая! Щом не можем да станем като тях, нека поне да ги създаваме. Несъмнено има и по-висше призвание... При това, струва ми се, че като ставам ваша жена, аз не вървя против повика на Христа, против повелята му да изоставим всичко, за да го следваме;

защото предварително се подчинявам на божествената му воля чрез вас, любими мой, чрез тези, които ще се родят от нас... При тази едничка мисъл потръпвам от радост...”

Господин Пюибаро не ми показваше тези писма и аз усетих поражението на мащехата си само по мрачното ѝ настроение, особено по време на ядене, когато атмосферата ставаше непоносимо тягостна.

Осъзнавах, че делата на господин Пюибаро вървят зле и че отношенията му с Брижит Пиан се влошават, ала аз самият бях твърде изтерзан, за да обръщам внимание на това. Откакто Мишел издра Жан по бузата, те като че ли сключиха съюз помежду си. Нямахте ги вече онези щастливи за мен мигове, когато приятелят ми, станал отново дете, се присъединяваше към мен, за да закачаме „момичето“. Сега при всяко идване на Жан единствената им грижа бе да останат насаме и ме отбягвах със същите хитрини, с които аз се опитвах да не ги губя от поглед. Срамувах се от нахалството си, беше ми противно и въпреки това ги сподирях на всяка крачка и се правех, че не забелязвам как раздражено и нетърпеливо се споглеждат.

Достатъчно бе мащехата ми да ме повика, господин Пюибаро да ме задържи, за да ми върне току-що прегледаното съчинение, или просто да се отделя за миг и те изчезваха. В алеята, където допреди малко ехтеше смехът на Мишел и се носеше плътният възмъжал момчешки глас, с който приятелят ми зовеше кучето, чувах само шепота на вятъра в мокрите от бурята клони. Виках ги: „Мишел! Жан! Къде сте?“, сетне млъквах, защото много добре знаех, че дори да ме чуят, само щяха да си шушукат още по-тихо, да заглушат стъпките си, да заличат дирите си.

Не ми бе много ясно какво ги притегляше така един към друг, защото аз самият не усещах още нищо в непробудената си плът. Ревността се ражда от непоносимата болка, изпитана при вида на удоволствието, което любимото същество получава или дарява на друг. Не зная дали тогава изобщо съм могъл да си представя нещата по този начин. Зная само, че от щастието им, което се дължеше отчасти на моето отсъствие, ми идеше да плача от мъка.

Спомням си деня, когато господин Пюибаро внезапно реши да замине. По време на обяда говореше само господин Калу, който бе дошъл с Жан в Ларжюзон. Господин Пюибаро му отвърщаше, ала госпожа Брижит не проронваше нито дума. Едрото ѝ лице бе тъй свъсено, че се чудя как не съм се изплашил. Срещу нея свит, наведен над чинията, баща ми ядеше, без да вдига очи. От двата края на масата Жан и Мишел си говореха с поглед; аз седях до господин Пюибаро и се правех, че не изпускам нито думица от това, което казваше. А в действителност за мен на света съществуваше само тази мълчалива размяна на погледи между сестра ми и приятеля ми, спокойствието на Мишел, този вътрешен мир, който я обземаше в присъствието на Жан. За нея аз бях частица от останалия свят, сиреч това, което не съществува, от небитието.

Поройният дъжд ни попречи да изпием кафето навън под дъбравата. Мащехата ми се извини, че не взема участие в разговора, оплака се от главоболие и ме изпрати да ѝ донеса от стаята антипирин. За тези няколко минути Жан и Мишел успяха да избягат въпреки дъжда. Понечих да ги догоня, ала пороят се засили и мащехата ми ми забрани: — „Толкоз по-зле за Мишел. Ти стой тука.“

Нима не забелязваше нищо? Поведението на сестра ми би трябвало да я ужаси. Явно я занимаваше само господин Пюибаро. Главата наистина я болеше и тя се оттегли. Нямахме човек, заради когото баща ми да се откаже от следобедния си сън. Останах сам в билиардната, загледан през остъклената врата в окъпаното от дъжда поле. В салона господин Пюибаро и абат Калу разговаряха приглушено, но след малко повишиха глас и аз не изпуснах нито дума. Учителят ми се оплакваше от нетактичността и деспотизма на Брижит. Разбрах, че абат Калу го кореше за неговото малодушие и го съветваше незабавно да потегли.

„Навярно са се подслонили в запустелия чифлик“ — мислех си аз. Представях си Мишел и Жан в кухнята, където само овчарите палеха понякога огън. Цели стени бяха изподраскани с непонятни за мен рисунки и надписи, които размиваха Жан. Представях си как се целуват, колко ласкави са един към друг. Мишел никога не се държеше ласкаво с мен; дори когато искаше да прояви нежност, го правеше някак грубо. А Жан, дори когато бе най-мил, ми говореше повелително. Само с Мишел не беше груб. Казваше ѝ: „Ръцете ви са

студени“, и дълго ги задържаше в своите. Но с мен никога не бе ласкав. Напразно жадувани ласки! Страдах, загледан в забуленото от дъжда поле.

Господин Калу реши да се възползува, че дъждът бе поспрял, за да се върне в Балюзак. Помоли ме да извикам Жан. Напразно ударих звънеца: никой не отвърна. Тогава абатът заяви, че питомецът му е достатъчно голям да се прибере сам. Преди да се качи на колелото, той се сбoguва с госпожа Брижит, която вече не страдаше от главоболие, и се разхождаше по централната алея с господин Пюибаро. Гледах ги от терасата — вървяха напред-назад и през цялото време говореше само учителят ми. Разговорът бе кратък и макар да не чух нито дума, разбрах, че се е стигнало до най-лошото. Когато мина край мен, господин Пюибаро ме погали по косите. Беше много блед.

— Утре заминавам, мой мъничък Луи, отивам да си стегна куфара.

Едва чух какво ми каза: къде ли бяха Мишел и Жан? Не се върнаха у дома дори за следобедната закуска. Постепенно гневът, ядът, желанието да им сторя зло надделяха над тъгата ми: в мен се надигаше злото, което на тази възраст вече носим в себе си, защото мъжът у нас е вече съвсем оформен, съвсем подготвен с всичките си наклонности и страсти.

Дъждът бе престанал. Крачех бързо под натежалите от росата дървета. Сегиз-тогиз някоя капка мокреше ухото ми, търкулваше се във врата ми. Бе бледо посърнало лято без песен на щурци. Да имаше в Ларжюзон някое друго момче или момиче, с което да се сдружа... Ала нито едно име, нито едно лице не ми идваше наум. На един завой видях мащехата си, която идеше насреща. Тя сложи ръка на челото ми и внимателно се вгледа в мен. Не се сдържах и се облях в сълзи, без да мога да отговоря на въпросите ѝ.

— Те се крият от мен — изломотих най-сетне.

Тя помисли, че става въпрос за някаква детска игра.

— Прави се, че не забелязваш, така ще ги ядосаш.

— Не, не, те точно това искат...

— Точно кое?

— Ами това — настоях аз. — Да останат насаме...

Моята мащеха сви вежди:

— Какво искаш да кажеш? — попита тя.

Събуденото за миг подозрение се разсея: бе прекалено угрижена, в плен на собственото си терзание; но семето, което хвърлих, попадна на добра почва и рано или късно щеше да покълне.

— Не е безнаказано да отдаваш прекалено значение на другите — прошепна с горчивина Брижит Пиан. — Виждаш ли, мой мъничък Луи, питам се понякога дали не се вълнувам прекалено за тяхното спасение. Да, знам, че и най-нищожният от тях е неоценим. Бих пожертвувала живота си да спася поне един... И все пак от време на време се плаша при мисълта, че може да съм си изгубила времето (или поне така ми се струва, защото един бог само може да съди) за посредствени, да не кажа нищи създания. Ето на какво изпитание са подложени възвишените души — да се изчерпват в мрак и служба на посредствените, на нищите духом...

Последната дума просто изсвистя през стиснатите ѝ устни. Разбрах, че за нея господин Пюибаро олицетворяваше нищите духом. Какво толкова я интересуваше в него? Обичаше ли го? А ако не го обича, казвах си аз, защо изпада в такова състояние заради него? Какво добро или зло можем да очакваме от хората, които не обичаме?

Отдалеч забелязах Мишел, седнала на стъпалата на терасата. Без да я питам, ми каза, че направили кръг с колелото и Жан заминал за Балюзак, без да минава през Ларжюзон. Навярно се бе качвала в стаята си: косите ѝ бяха грижливо сресани, ръцете и лицето — измити. Наблюдаваше ме, опитваше се да отгатне какво изпитвам; ала аз се държах с привидно безразличие и се наслаждавах на мъкмата и самообладанието си.

Качих се да си легна рано с намерението да почета в леглото, но не успях: от долния етаж долиташе врявата на остър спор. На сутринта научих от Мишел, че нашата мащеха не се сдържала и избухнала пред господин Пюибаро. Впрочем и той загубил самообладание — ядосал се, че след като изложил пред мащехата ми всички доводи в подкрепа на решението си да се ожени за Октави, тя отправила поглед към небето отвърнала, че отдавна чакала това изпитание и с готовност приемала жертвата, която искали от нея...

— Хайде-хайде, госпожа Брижит, съвсем не става дума за жертва от ваша страна... Това засяга само мен...

Но Брижит Пиан не искала и да чуе. Оскърбили я, ала прощавала нанесената обида. По този начин тя се противопоставяше на всички, които смятаха за свой дълг да ѝ покажат грешките или някоя извършена от нея несправедливост: вместо да признае и да си посипе главата с пепел, тя подлагаше за плесница другата си буза, твърдеше, че е чудесно, дето тъй зле са я разбрали и несправедливо обвинили, и прибавяше нова бримка към своя плащ, изтъкан от съвършенство и достойнство, с който се замяташе от главата до петите и над който безспир се трудеше. Това държане дразнеше хората и ги предизвикваше да говорят хапливо, което госпожа Брижит наново обръщаше в заслуга пред собствената си съвест и пред бога.

И все пак тази вечер тя се поддаде на гнева, който кипеше в нея, и навярно е преминала всякакви граници, защото на закуска (която ни сервираха по-рано, защото учителят ми заминаваше с влака в осем) тя дотолкова се принизи, че в мое присъствие се покая пред него:

— Но да, държах се недостойно! — повтаряше му тя, опиянена от смирението си. — Нека и Луи да го чуе: когато смятам, че някоя душа се заблуждава и върви към гибел, не мога да се сдържам... Но прекаленото усърдие не стига да оправдае такава рязкост. Човек непрестанно трябва да обуздава своя нрав и аз покорно признавам пред вас, че моят характер е пламенен — добави тя с видимо удовлетворение. — Моля ви да ми простите, приятелю.

— Не, госпожа Брижит — възразяваше господин Пюибаро. — Не мога да допусна да се принизявате пред мен, не съм достоен за това!

Ала тя не искаше и да чуе, защото имаше намерение да извлече полза от този жест: бездруго бе започнала, нищо не ѝ струваше да отиде докрай в това себеунижение, което принуждаваше жертвата да отвърне със същото и я издигаше в собствените ѝ очи (още една бримка към плаща на съвършенството).

— Впрочем вие ще разберете по отношението ми към вас и Октави дали ви се сърдя за нещо. Казах ви това, което ми диктуваше съвестта. Сега всичко свърши, поверявам и двама ви на бога и отсега нататък няма да имате по-вярна приятелка от мен в новия живот, пълен с клопки, и, боя се, с изпитания.

Господин Пюибаро взе ръката ѝ и пламенно я поднесе към устните си: какво щеше да стане с тях без госпожа Брижит? Положението на Октави в църковното училище и неговото в комитета

зависеха от нея в крайна сметка: достатъчно бе да каже само една дума... Той дебнеше лицето на своята благодетелка, което изведнъж стана безизразно. Брижит Пиан забъбри неясни слова. Говореше, че трябва да се уповаваме на провидението, което нивга не ни изоставя и ни следи с любов дори в най-тежките мигове, когато се чувствуваме изоставени. И понеже господин Пюибаро си знаеше своето, тя му повтори, че нищо не зависи от нея, защото имала само един „глас“ в Съвета, също като другите членове на комитета.

— Ах, госпожа Брижит — настоя той, — вие много добре знаете, че ако вземете присърце нашите интереси...

Ала тая сутрин моята мащеха преливаше от смирение и колкото по-всеомогъща я виждаше Пюибаро и я молеше да закриля него и Октави, толкова повече тя се смаляваше и ѝ правеше удоволствие да изчезне, да се изличи.

VI

Щом господин Пюибаро замина, в Ларжюзон настъпиха спокойни дни. Мащехата ми не излизаше от стаята си; непрестанно пишеше и получаваше писма. Най-сетне се заредиха топли дни, ала бурята, която вече не тътнеше сред боровете, бушуваше в не едно сърце. Тази седмица Жан дойде само веднъж с колелото и прекара целия следобед с мен, но това не ме зарадва; усетът към страданието, който никога не ме лъже, ми подсказваше, че не го прави по своя воля, а по предварително начертан с Мишел план.

Тя не дойде с нас при рекичката. Жан се държеше ласкаво с мен, но макар че отдавна жадувах за това, бях безкрайно тъжен; защото неговата ласкавост се коренеше там, отдето извираше моята печал: във влиянието на Мишел над него. Измъчвах се, като гледах как това довчерашно непознато изтерзано дете се обливаше в щастие.

Говорехме малко: той се унасяше в мечти, мен ме глождеха съмнения: навярно се бяха уговорили със сестра ми да се виждат другаде. Почти всеки ден тя излизаше сама с колелото, докато аз учех. Сигурно се срецнаха някъде между Балюзак и Ларжюзон... Днес е дошъл само за да ме заблуди... Наблюдавах го как дялка елхова клонка. Обеща да ми направи свирка. Загорялото му лице грееше от щастие.

— Все пак господин Калу е свестен човек. Можеш ли да си представиш — писал на чичото да разреши на мама да ме види... Чичото се съгласил тя да дойде идната седмица и да преспи във Валандро...

— Ах, приятелю, колко се радвам!

Да, радвах се. Значи, обзелото го щастие се дължеше на посещението на майка му; и на Мишел, разбира се, но не само на нея...

— Не познаваш ли майка ми? Да знаеш каква е красавица! — додаде той и цъкна с език. — Прочути художници искаха да нарисуват портрета ѝ. Но ти ще я видиш: тя възнамерява лично да благодари на

мащехата ти. Държи да дойде, така ми писа, и ще го стори с радост, а трябва да ти кажа, че обикновено не прави така. Много съм ѝ писал за теб и сестра ти. Сигурен съм, че Мишел ще ѝ хареса. Мама обича непринудените хора, само от едно се боя — да не би Мишел да започне прекалено да се превзема. Нали я знаеш, когато иска да изглежда добре възпитана, как свива уста. Не намираш ли, че не бива да е с прекалено прибрани коси?

Не му отвърнах: говореше на себе си, какво представлявах аз за него? Погледна часовника си, прозя се и внезапно ме прегърна през врата и ме целуна. Преливаше от нежност и до мен достигна една капчица просто защото бях там, но съзнавах, че тази целувка бе за Мишел.

Този ден те се разделиха с хладно ръкостискане, но когато той възседна колелото си, си размениха няколко думи полугласно. На вечеря мащехата ми заговори за графиня Мирбел и предстоящото ѝ посещение. Според нея със своето изящество и красота тя била най-прелестното творение на този свят. Вярно, предизвикала бе хорските приказки, но безспорно милосърдието ни забранява да вярваме на мълвата и Брижит Пиан изобщо не приемаше тези злословия: докато не си видял с очите си, нямаш право да твърдиш това или онова. Макар и навремето да бе станал голям скандал, трябваше да се признае, че откакто бе овдовяла, Жюлия дьо Мирбел, с изключение на няколкомесечния си престой в Париж при семейство Ла Мирандийоз, живееше съвсем уединено в замъка Ла Дьовиз и се държеше много достойно.

От всички тия приказки излизаше, че дъщерята на имперския префект отдаваше голямо значение на посещението на една жена, чиито родители навремето дори не биха удостоили с поглед нейните. Тази визита бе единственото ласкателство за честолюбието на моята мащеха, което тя все още можеше да изпита, защото безспорно принадлежеше към първенците на града не толкова поради произхода и богатството си, колкото благодарение на откритото си влияние в сферата на възпитанието, както и на блясъка на своята добродетелност. Очевидно само името Мирбел бе отворило за Жан портите на

Ларжюзон, въпреки че мащехата ми не се превъзнасяше и у дома продължаваха да го наричат непрокопсаник и „дебела глава“.

След вечеря луната изгря и Мишел поиска да се разходим из парка. Баща ми се отърси от вцепенението си и повтори дума по дума това, което майка ми винаги казваше в такива случаи: „Наметни си нещо, влажно е край потока...“

Усетих у Мишел същата радост, същото опиянение, което преливаше у Жан следобед. Луната осветяваше лицето ѝ, с леко вирната брадичка и изпъкналата долна устна приличаше на малко лакомо зверче. Всъщност тя си бе такава: не съм срещал друго същество, което още на петнадесет години да изпитва такава жажда за щастие — личеше в начина, по който захапваше плодовете и пъхаше целия си нос в розите, в омайната отдаденост на съня, който я налягаше понякога в тревата до мен. Мишел никога не очакваше бездейно насладата — инстинктът ѝ да се бори и да завоюва я мъчеше и тя го доказва още тази вечер, щом заговори за Жан. Защото това бе целта на нашата разходка. Реши се малко преди да потънем в мъгливите ливади, прегърна ме през рамо с голата си ръка и усетих дъха ѝ в ухото си: имала да ми каже нещо страхотно... нямало да повярвам, тъй чудесно било...

— Да, представи си, сгодени сме... Ами да! Това е сериозно, макар че той още няма седемнадесет години, а аз ще навърша едва петнадесет... Разбира се, никой няма да повярва, ще ни се изсмеят в лицето. Затова няма да го казваме на никого освен на теб, само на теб, наш мъничък Луи... Защо плачеш? Не е ли чудесно!

Чудесно! Друга дума за нея не съществуваше. Сгуших лице на рамото ѝ и тя ме остави да се наплача, без да ме разпитва, свикнала със сълзите, които проливах за щяло и нещяло. Обзе ме дълбоко спокойствие: нямаше вече да си задавам въпроси, всичко се разреши, вече нямаше какво друго да очаквам и на какво да се надявам освен на тази роля на довереник, която ми отреждаха. Вече никога нямаше да заемам първото, единственото място в сърцето на Мишел. Водата тихо и студено ромолеше в долния край на ливадите. Мишел миришеше на топъл карамфил: бършеше очите ми с кърпичката си и продължаваше да ми говори полугласно.

Правилно бях отгатнал: срещали се няколко пъти седмично зад воденицата на господин Дьо Бак. Изпитвали ужас да не ги види мащехата ни. Мишел ме накара да се закълна, че няма да кажа нищо, което би могло да събуди подозрението ѝ. Тогавя си спомних как съобщих на Брижит Пиан, че Жан и Мишел се крият от мен. Казах ѝ го без зъл умисъл (наистина ли без зъл умисъл?). Ами ако съм насочил вниманието ѝ към тях?

— Страхувам се от нея, Луи, тя тъй ненавижда щастието на хората! Струва ми се, че я е яд на мене само защото привидно не се измъчвам. Трябва да сме нащрек... Но Жан е тъй непредпазлив!

Заговори ми за него така свободно, както аз никога не бих могъл. Знаела какъв риск поема: той е много по-страшен дори, отколкото си мисли чичо му. Сега се питам защо го намираше тъй страшен, след като сам той ми каза, че за него би било ужасно светотатство да опита нещо повече от една целомъдрена целувка... Може би е знаела, че той няма да остане такова агънце цял живот... Впрочем тя не се боеше от него. Пък и ще се омъжи за него, а не за някой друг, тя го е избрала и той я е избрал, макар да са още деца. И на сто години да стане, за нея друго момче няма да съществува. Решението ѝ е непоклатимо. Той е тъй умен, тъй силен...

— Пък и толкова красив, не намираш ли?

Не, не намирах, че е красив. Какво е красотата за едно дете? То се възхищава на силата, на могъществото. Но навярно този въпрос ми е направил силно впечатление, защото в края на живота още си спомням къде точно на алеята Мишел ме спря и ме попита така за Жан. Дали днес бих могъл да определя по-добре какво наричам красота? Бих ли могъл да кажа по какво я разпознавам независимо дали в някое лице от плът и кръв, в хоризонта, в небето, в някой цвят, в някоя дума или песен? По тази тръпка, която разтърсва тялото, но идва от душата, по тази отчаяна радост, по това безизходно съзерцание, което никаква прегръдка не може да замени...

— Слушай, Мишел, знаеш ли какво казват за Жан в колежа? Че бил негодник...

— Да, възможно е... Но господин Калу не мисли така за него. Пък и ще ти кажа нещо, от което може да се възмутиш: по-добре да си негодник, отколкото да си добродетелен като Брижит Пиан...

— О, Мишел!

— Да, по-добре в ада без нея, отколкото в рая с нея!

— Ох, миличка, та това е богохулство, това ще ти донесе нещастие! — завайках се аз. — Бързо се помоли!

Тя покорно се прекръсти набързо, измърмори нещо като: „Разкайвам се с цялата си душа за сторения грях...“, и изведнъж прихна:

— Знаеш ли какво каза господин Калу на Жан за Брижит? Че е от хората, които избират бога, но които бог навярно не избира...

— Господин Пюибаро намира — отвърнах възмутено, — че господин Калу е прекалено духовит за един свещеник, че има хаплив език и идеите му намирисват на клада.

Мишел не знаеше какво значи да „намирисват на клада“. Но аз не отговорих на въпроса ѝ, защото ме тормозеше друго.

— Слушай, скъпа — попитах я ненадейно, — искам да ми кажеш... Нали няма да ми се разсърдиш? Той целува ли те?

— Разбира се! — каза тя и добави: — И то с каква жар, не можеш да си представиш... Чудесно е! Но иначе нищо, Луи, нищо повече. Абсолютно нищо. Да не си помислиш...

Господи боже! Какво по-лошо можеха да вършат, освен да се целуват? Бузите ми пламнаха. Гледах Мишел, с една година по-голяма от мен, но вече жена, докато аз все още бях дете. Колко стара ми изглеждаше: натрупала опит и грехове!

— Колко си глупав, Луи! Като ти казвам, че сме сгодени...

Тя също търсеше подкрепа — съвестта ѝ не бе спокойна. Но един нов прилив на щастие я заля и тя затананика с още неукрепналия си глас, който на моменти рязко ѝ изневеряваше, арията от Гуно, която майка ми пееше в такива нощи:

Вечерта носи тишина...

Заспах трудно — не че бях по-тъжен от друг път, но ме измъчваха угризения. Опитвах се да си спомня как реагира Брижит, когато ѝ се оплаках, че Жан и Мишел се крият от мен. Познавах я твърде добре и привидното ѝ безразличие не можеше да приспи бдителността ми. Знаех как великолепно се владее и никога не се поддава на поривите си. Потулваше дълбоко яда си и избухваше след

седмици, когато вече никой не си спомняше какво го е породило. Правила ми е забележки за поведението ми при дадени обстоятелства миналата година, за което дотогава дума не бе обелвала.

Някои незабележими промени у мащехата ни усилиха безпокойството ми и аз предупредих сестра си. Обърнах ѝ внимание, че госпожа Брижит не се задържа дълго в стаята си и въпреки горещините я заварвахме час по час на стълбището и даже в парка. Влизаше в салона изневиделица, без някое проскърцване да ни извести, че идва. Мишел се опита да ме успокои с това, че мащехата ни нямало с кого да се заяжда — господин Пюибаро си бе отишъл. Но в деня, когато Жан отново дойде в Ларжюзон, разпознах по някои признаци, че той бе влязъл в кръга на заниманията на Брижит. Веднъж на закуска тя с учудване забеляза, че всеки следобед, когато и добитъкът дори си стои в обора, Мишел се скита по пътищата.

Кратки мълнии, които предвещаваха буря. Утешавах се, че страховете ми са напразни и нямам нищо общо с тази беда. Все още не съм разказал за двамата Виньот — управителя на Ларжюзон и съпругата му, наети само преди няколко години. Доведе ги мащехата ми и това несъмнено бе първият повод, който породил между нея и баща ми глухо неразбирателство. Още като младоженка Брижит не понасяше много стария Сентис, роден в имението, неговите откровени приказки, пиянството и разгулния му живот, от които баща ми пък не се дразнеше. Всеки, който отива на село след дълъг живот в града, не закъснява да се скара със селяните и да ги настрои против себе си: това е известна тема и Балзак неведнъж я е разглеждал. Но за разлика от обичайния развой на този вид разпавии градската дама победи селяните от Ларжюзон. Веднъж Сентис, пак пиян, се държа така грубо с мащехата ми, че баща ми бе принуден да се раздели с него. Но не можа да прости на втората си жена, че го бе заставила да стори това.

Прие без удоволствие двамата Виньот, които Брижит покровителствуваше — не можеше да понася новия си иконом и съжаляваше за стария Сентис, макар че попийваше и крадеше на дребно.

В едно село, пълно със зли езици, езиците на двамата Виньот бяха по-опасни от другите. Госпожа Виньот с беззъбата си уста и всмуканите навътре устни и бузи, с огромния си клюн, възседнат от очилата, който закриваше цялото ѝ лице и стърчащите лъскавочерни

изкуствени букли, никога не пропускаше на връщане да направи на госпожа Брижит донесения, които рядко стигаха до преки обвинения, но бяха пълни с намеци и придружени със сподавени смехове. Странното бе, че тази тъй набожна старица, която цял живот бе прекарала на село, никога не трепваше и не си гълташе езика не само пред изневярата, това не е чак толкова чудно, но и пред кръвосмешението, и говореше за всякакви блудства и дори за содомските извращения с вещица, с усмивка и намигане.

Ако селото бе владение на старицата, горите и полята принадлежаха на чичо Виньот и той господствуваше над тях от високата си двуколка по време на обиколките си из чифлиците. Колко двойки, които си мислеха, че няма кой да ги види в жарките обедни часове или по здрач, попадаха в обсега на ястребовия му поглед! Понякога той не забелязваше самия дивеч, а само два символично опрени един на друг велосипеда, и това бе достатъчно да го изпълни с дива радост. И тъй, веднъж недалеч от една колибка за лов на гривяци той видял до един голям пращен велосипед един мъничък и разпознал в него колелото, което предния ден госпожица Мишел го помолила да смаже... (Като че това било негова работа!)

Вярна на методите си, Брижит Пиан отначало не обърна внимание на донесението на Виньот. Направи се, че не му вярва, и така го подтикна да усили бдителността си. Колкото повече отказваше да приеме това, в което той я убеждаваше, толкова по-груб ставаше той в обвиненията си и дори започна да твърди, че госпожица Мишел и хлапакът, дете живее при господин Калу... Каза го и се закле с тържествени клетви. Все едно, че го е видял с очите си. Защото, да не ги разправят на чичо им Виньот, че момче като тоя хлапак у господин Калу може да стои ей тъй цял час в една колибка... Хайде де, да не му ги разправят на него. И ние сме били млади, знаем как стават тия работи. Да не би като е госпожица, та... Пък достатъчно е и нея да я погледнеш каква е... Откога още Аблин Виньот я е разбрала и съвсем не се учуди... Аз й казвах: — „Не, Аблин, виж, да се закача, може...“ — „Ами, повтаряше ми тя, я само погледни колко е развита и в ханша, и навсякъде! Жалко все пак! Момиче, което има пред очите си примера на госпожа Брижит!“

Брижит възнамеряваше да изчака посещението на графиня Дьо Мирбел и тогава да вземе решение. Впрочем в много отношения работата бе сериозна и деликатна — господин Пиан обожаваше Мишел и бе трудно да се предвиди реакцията му. Освен това, ако съдя по записките на господин Калу за тази случка, изглежда, че моята мащеха се е въздържала и от известни скрупули (които тогава все още не се бяха превърнали в мания). Смущаваше се, че изпитва открита радост при мисълта за тази беда, вместо да се чувства угнетена и оскърбена: та нали бе втора майка на Мишел? Ала при такива трудности за Брижит бе важно само едно: да победи скрупулите с помощта на логиката. Трябваше да намери довод, който да оправдае удоволствието ѝ и да го включи в системата на нейното усъвършенствуване.

Този път ѝ помогна едно внезапно просветление — сватосването със семейство Мирбел криеше блестящи перспективи, доста неясни и съмнителни обаче, в които би било лудост да се вкопчиш, особено предвид възрастта на момичето. Но за госпожа Брижит съвсем не бе трудно да отблъсне това изкушение, като по този начин прибави нова слава към предишната и още една нишка към дебелия плащ на своите достойнства. Да, в очите на хората тя, вместо да извлече полза от тази неприятна случка, се отказваше от всичко заради спасението на клетото дете. Голяма беда беше, че малката тъй млада бе стигнала ръба на бездната, но още можеха да се вземат решителни мерки, за да се поправи, и всичко щеше да се изясни: булото щеше да падне от очите на господин Пиан и редът вкъщи да се промени; пък и за Мишел щеше да бъде много полезно да си наложи повече смирение.

Госпожа Брижит грижливо подхранваше у себе си милосърдни чувства към сестра ми, защото милосърдието бе едно от нещата, които тя никога не забравяше. Как да не бъде снизходителна, като знае чия дъщеря е клетото дете? Първата госпожа Пиан бе потънала в небитието от внезапна и ужасна смърт, над която дълго съвсем основателно тегнеше подозрението за самоубийство. Брижит притежаваше документи, които досега само от състрадание не бе показала на заслепения си съпруг. До този момент устояваше въпреки обидните, дори оскърбителни за нея сравнения, които понякога правеше господин Пиан. Голяма добродетел ѝ бе необходима, за да мълчи: добродетел и героизъм, бог ѝ бе свидетел. Но може би

наближаваше денят, в който, за да предпази дъщерята, тя трябваше да разстеле пред очите на поругания съпруг и баща писмените доказателства, че жената, която той оплаква, не заслужава сълзите му, ала в замяна на това дъщерята, съгрешила от лекомислие, трябва да получи прошка заради тежката наследственост, която я смазва под бремето си.

Така Брижит Пиан разнообразяваше удоволствието, което предварително изпитваше. Тя бе жена на логиката, вярна на правия, осеян с неоспорими принципи път, по който не правеше нито крачка, без тутакси да ѝ намери оправдание. По-късно тя щеше да се поддаде на неясното безпокойство, което засега без мъка потискаше; да напусне сигурния път и да се залута из гъстия пущинак на непростимите подбуди. Щеше да дойде ден, когато мисълта за безвъзвратно извършеното щеше да започне да я преследва, обръщайки към нея непознато ужасяващо лице. Но това бе още твърде далеч и тази жена щеше да навреди на мнозина още, преди да открие любовта, на която смяташе, че служи, без да я познава.

VII

От оня ден, в който графиня Мирбел прекара в Ларжюзон, си спомням ясно само едно: видях Жан в съвсем нова светлина. Превременино развито лошо момче, непрокопсаник, когото чичо Адемар и господин Рауш оправяха само с камшика, опасен тип, макар да бе на моменти мил, дори нежен, за мен той бе олицетворение на злото. Обичах го естествено, но без да изпитвам каквото и да било уважение към него. Без да съзнавам, че си противореча, намирах, че сестра ми много изпадна, откакто се привърза към него.

Но до майка си Жан ми се видя съвсем различен: откъсваше очи от нея само за да потърси по лицата ни израз на възхищение. При всяка шега, която се изплъзваше от устните на графинята, той ме поглеждаше със смях, сякаш се боеше да не би да не съм разбрал или да съм безразличен към толкова духовитост. Още в първия миг той с удоволствие забеляза нашата изненада пред това тъй нежно и младо създание, което имаше такъв голям, седемнадесетгодишен син. Днес чудото на възврънатата младост е често срещано явление, с малко усилия се постига. Но в онези времена бе необичайно да видя една женена жена и майка с фигура на момиче. Затова се смаяхме по-скоро от младежкия вид на графинята, отколкото от красотата ѝ, която бе съвършена, но не биеше на очи.

Тя се боеше от слънцето и се криеше от него със същото настървение, с което днес би подлагала тялото си на неговите лъчи. Въпреки че шапката и лицето ѝ бяха забулени с воалетка, разтваряше гиздавия си слънчобран, щом трябваше да направи две крачки на слънце, и свали наполовина дългите си ръкавици само докато обядвахме. Загрижена да ни направи силно впечатление, тя се държеше с предвзета непринуденост. След като ни поднесоха кафето под дъбравата, Жан поведе майка си из алеята, която обикаляше парка, за да си поговорят с Мишел. През краткото им отсъствие абат Калу и родителите ми си размениха няколко хапливи думи.

— Тази личност е по своему забележителна — каза моята мащеха. — Разбира се, в една област, която съвсем не ме интересува и единствено от гледна точка на миряните. Не намирате ли, че обожанието ѝ към собственото ѝ тяло е придобило направо култов характер, господин свещеник?

Макар че по онова време все още считаше абат Калу за добър, образован свещеник, макар и леко простоват и лишен от амбиции, моята мащеха смяташе, че той има малко странна и неточна преценка за нещата и както казваше, „държеше го под око“; защото бе решила, че има право да надзирава всяко расо, което се движеше в нейния обсег.

— Графиня Мирбел е „литераторка“ — каза свещеникът и избухна в смях, който не отговаряше на тези тъй сериозни думи. — Знаете ли, че пише романи?

— Не ги ли е издала? — попитах аз.

— Не — отвърна саркастично мащехата ми. — Предпочита да ги изживява.

Господи! Злорадствуваше пред дете, което можеше да взмути с това! Една-две нишки от плаща на съвършенството се скъсаха; но Брижит Пиан вече се бе впуснала да поправя грешката — това, което казала, не се знаело със сигурност; съжаляваше, че не бе успяла да се въздържи.

— Давам ви опрощение, госпожо — рече абат Калу.

— Има думи, които един свещеник не бива да произнася току-тъй — отвърна госпожа Брижит и свъси вежди.

Видяхме отдалеч графинята, която приближаваше, заобиколена от сина си и Мишел. Жан вървеше, обърнал глава към майка си и тревожно се навеждаше да чуе какво отговаря сестра ми. Не ни виждаше: двете му любими същества ни скриваха от неговия поглед. Страдах, но без да изпитвам ревност. Бях развълнуван до сълзи. Жан не бе такъв, за какъвто го мислехме — беше добър по душа, макар понякога да изглеждаше лош. Брижит Пиан наблюдаваше приближаващата се групичка. Едрото ѝ лице с отпуснати ъгълчета на устните бе неразгадаемо като застинала маска. И абат Калу не ги изпускаше от поглед. Изглеждаше загрижен и тъжен. Когато

наближиха толкова, че да можем да ги чуем, разбрахме, че майката и синът се карат.

Жан я молеше да му позволи да я изпроводи до Валандро. Тя клатеше глава — трябвало да спазят точно всичко уговорено с чичо Адемар. Разбрали се да вечеря рано в абатството с Жан, после да замине с каляската във Валандро, където щяла да си легне рано, защото на другия ден трябвало да стане в зори — влакът тръгвал в шест часа. Затова щели да се разделят още тази вечер у абат Калу.

Но Жан никога не се отказваше от онова, което желаше. Доводите на майка му се хлъзнаха покрай него, без да достигнат съзнанието му. За него значение имаше само желанието да прекара част от нощта с майка си. Дори тайничко се надяваше, че няма да си легнат и заедно ще дочакат утрото.

— Помислете си само, цял живот сме разделени, все не мога да ви видя, а вие отказвате да ми дадете една вечер, една нощ, след като това е напълно възможно...

Отново говореше с познатия властен глас и на лицето му се изписа упорството, което вбесяваше господин Рауш. Но майка му отказваше със същата воля, с която той настояваше. Мишел дискретно се отдалечи. Спорът се разгорещи и чухме как графиня Мирбел заключи сухо:

— Казах „не“, и това е! Винаги искаш повече, отколкото може да ти се даде. След такъв хубав ден всичко ще развалиш... Не, да не чувам нито дума повече!

И се приближи до нас с онази усмивка, която я озаряваше цяла, ала се чувствуваше, че е напрегната и раздразнена. Жан я наблюдаваше предизвикателно изпод вежди. След като мащехата ми и Мишел поднесоха касисов и бадемов сироп, графинята поблагодари още веднъж на домакинята и се качи в каляската си, но ни се стори понадменна и разсеяна, отколкото на идване. Проследих с поглед отдалечаващата се каляска. Жан седеше на страничната седалка. Упоритото му нерадостно лице скоро се скри зад слънчобрана, който графинята бързо разпери.

Нито една подробност от събитията, за които ще разкажа тук, не е измислена, макар Жан много рядко и бегло да е споменавал за тях. Ала абат Калу им е посветил цяла тетрадка.

Щом каляската стигна до главния път, Жан отново започна. Така настървен, той приличаше на хрътка, подушила диря. Ала напразно — майка му се бе заинатила в своя отказ с ядна решителност. Когато изчерпа доводите си, тя се обърна към абат Калу, който мълчаливо ги наблюдаваше.

— Е, господин свещеник, нали се грижите за Жан? Опитайте се да го вразумите.

Той отговори сухо, че днес „й отстъпва това право“. А тя отвърна с едва доловима наглост, че точно сега е моментът да покаже прословутата си строгост. При тези думи Жан стана, побледнял от гняв, възползува се, че конете бяха забавили ход по наклона, скочи от каляската и за малко не попадна под колелата.

Кочияшът дръпна юздите, впрягът спря. Когато графинята и свещеникът стигнаха до Жан, той вече се беше изправил. Нищо му нямаше. На пустия път майката и синът се измериха за миг с очи, без да продумат. Небето бе облачно, слънцето се показваше сегиз-тогиз. Щурците ту замлъкваха, ту отново подемаха протяжната си свиреща песен. Кочияшът с мъка шибаше конете и отпъждаше с камшика плоските мухи, които ги нападаха.

— Не мога да не се съглася с чичо ти. Ти си непоправимо дете.

Ала той отново започна да я увещава. Не бил я виждал от миналия срок. Направила това пътуване специално за него, а ето че искала да го лиши от единствената вечер, която могат да прекарат заедно.

— Жан — каза тя, — скъпо мое дете, обещах на чичо ти, дадох дума... Следващия път ще ти отделя цяла нощ, и то още преди края на ваканцията. Но не бива да настройваме чичо ти против нас. Хайде, качи се, седни между нас двамата. Нали не ви притеснява, господин свещеник? Гушни се в мен... като бебе — добави тя и го прегърна.

Той престана да упорствува, отпусна се. Най-сетне отстъпи. Сенките на боровете се удължаваха, препречваха пътя от край до край. Абат Калу извърна глава.

— По това време щурците се ловят лесно — каза Жан. — Слизат заедно със слънцето по ствола на боровете почти на височината на човешки ръст и пеят.

Графинята въздъхна успокоено. Говореше за друго, отказа се от борбата. Пред абатството тя каза на кочияша, че няма нужда да

разпряга, защото щяла да си тръгне преди осем. Но той не искаше и да чуе. Не можел да не нахрани и напои конете, в тая жега трябвало да ги щади. Графинята едва успя да го накара да не им сваля хамутите.

Когато седнаха да вечерят, тя се оплака, че обилният обяд на госпожа Пиан ѝ пречи да отдаде дължимото на билетата на Мария. Нямаше още седем часа и полегатите слънчеви лъчи озаряваха през спуснатите капаци малката трапезария на абатството.

— Каква прелест! — каза тя. — Тъкмо тъй си представям трапезарията на Жослон.

Едва-едва похапваше и непрестанно се извърщаше към кухнята. Сервираще се бавно, защото Мария нямаше помощник. Свещеникът се надигна на няколко пъти и се върна от кухнята с подносите, ала без радост, без удоволствие, навярно все още смутен от случилото се в каляската. Жан не се учудваше, че той не се поддава на очарованието на майка му. Това си бе в реда на нещата: „Тези двамата не биха могли да се разберат“ — мислеше си той. Пък и тя не скриваше нетърпението да си тръгне. Сама си даде сметка и потърси извинение: кочияшът я плашел, виждал ѝ се зловец.

— Нямам желание да замръкна наред пътя с този човек...

Жан я прекъсна:

— Ще ви изпратя с колелото, мамо.

Тя прехапа устни.

— Жан! Не започвай отново! Нали ми обеща!

Той сведе глава. Мария поднесе десерта, нейния триумф.

— Такъв не сте яли — каза свещеникът.

Графинята се насили да глътне няколко хапки. Не можеше повече, ала обичаше да се харесва и щеше да ѝ бъде неприятно да остави хората разочаровани. Затова се опита да бъде любезна и нежна с момчето, но свещеникът изглеждаше все така угрижен. Щом свършиха с десерта, той излезе да почете малко от требника. Графинята разбра, че иска да ги остави за миг насаме преди раздялата. Жан също разбра и се приближи до майка си. Можеше съвсем точно да определи какво изпитва тя в момента. Знаеше, че бърза да си тръгне и се срамува да го покаже. Насилваше се да гали момчето по косите, ала честичко поглеждаше крадешком окачения над камината часовник. Когато улови погледа ѝ, Жан я предупреди: „Много избързва...“ Тя възрази, че може да му отдели още малко време, разсеяно му даваше

разни заръки. В крайна сметка този абат Калу не бил лош. Жан нямало от какво да е нещастен.

— Не, мамо, не... И дори съм щастлив, много щастлив — добави той свенливо и пламенно.

Тя не забеляза поруменелите му бузи, не видя как потръпна. Предния ден той бе решил да се довери на майка си, надяваше се, че тя няма да му се смее, да му се подиграва, че ще приеме нещата сериозно. Но пропусна сгодния случай, а сега бе много късно да сподели. По-добре да не произнася името на Мишел в последната минута. Сам си изтъкваше тия доводи, за да скрие една по-дълбока причина, която не смееше да си признае: безсмислено бе да си признае, безсмислено бе да разкрива сърцето си пред това далечно отчуждено същество. След години, когато веднъж у нас, на улица Вано в Париж, Жан ми разправяше, седнал пред камината, за най-черните мигове в своя живот, той не забрави този жарък късен следобед в трапезарията на абатството, където седял до любимата си майка, коленете им почти се докосвали и дебнел как тя непрестанно извърща очи към часовника. През остъклената врата гледал свещеникът, който се разхождал напред-назад из зеленчуковата градина и четял требника.

— Ще дойда пак, преди да е свършила ваканцията, миличък, обещавам ти. И този път ще имаш от мен цяла вечер.

Той не отговори. Графинята нареди на кочияша да свали гюрука на каляската.

Жан се качи на стъпалото и докосна с устни врата на майка си.

— Слез! Нали виждаш, че едва удържа конете...

Вдигна се облак прах, после се разсея. Жан изчака каляската да изчезне зад първия завой и се върна в градината. Събу се, взе лейките и се залови да полива кълновете цикория, които бе насадил предния ден. Господин Калу, без да му продума, отиде в църквата да се помоли. Когато се върна, Жан бе вече в леглото и извика сънен „лека нощ“ през вратата. Преди да си легне, свещеникът отново слезе, за да се увери, че е заключил входната врата. Противно на навика си той не окачи ключа на пирона в коридора, а го взе и го пхна под възглавницата си. После коленичи до леглото и се моли по-дълго от друг път.

Отначало господин Калу помисли, че вятърът го е събудил: духаше яростно, макар че нощта бе ясна и луната осветяваше пода. Някъде се блъскаха капаци. Когато се наведе през прозореца, свещеникът разбра, че е един от капациите на горната стая, дете спеше Жан. Навярно пантичката се бе откачила. Той навлече расото си, качи се на тавана и откряна колкото може по-внимателно вратата на Жан, за да затвори прозореца. Силно течение събори от масата вазата с изтравничета, набрани от Мишел. От пръв поглед абатът разбра, че леглото е празно. След миг-два си пое дъх, слезе на приземния етаж и провери вратата, където резето си стоеше и ключалката бе непобутната. Навярно тоя лудетина е избягал през прозореца и се е спуснал по улука. Свещеникът отиде да вземе ключа изпод възглавницата и излезе.

Нощта бе лунна и ветровита. Боровете край абатството монотонно шумяха, не като ритмичния накъсан шепот на морето — в зелената шир не се надигат разпенени талази. Свещеникът отиде първо под сайванта, където стояха двете колела (бе наел едно във Валандро за своя питомец), ала намери само своето. На ъгъла на къщата, там, където се спуска улукът, той различи следи на лунната светлина. Вероятно Жан бе скочил отвисоко, защото токовете му се бяха забили дълбоко в пясъка. Абатът се върна под сайванта, взе си колелото, подвоуми се.

Наближаваше полунощ. Детето трябва да бе избягало към единадесет. Твърде късно бе да му попречи. Бедата се бе случила. Каква беда? Защо си внушава? Какво толкова трагично имаше в една остра свада между майката и сина в ханчето на Валандро? И най-вече какво общо имаше с това свещеникът на Балюзак? Вярно, той трябваше да се грижи за момчето, поел бе отговорността за него. Но детето щеше да се прибере призори и най-лесно бе да си затвори очите — трябва да се правиш, че не виждаш някои неща, за да не бъдеш принуден да наложиш неизбежното наказание, което отведнъж ще унищожи всички спечелени предимства. Но тъкмо заради това... Свещеникът се поразходи сред храстите френско грозде, после бутна портата и погледна пустия път, над който бдеше луната.

Нищо не можеше да направи, за да се притече на помощ на детето, за което милееше и което навярно в същия миг изживяваше смъртно изпитание. Майката явно имаше причини да остане сама през

нощта. Противопостави се на Жан с упорита, гневна решителност, едва ли не с омраза. Абат Калу се опита да се убеди, че е на крив път... Но как, след като тъй добре познаваше този вид хора: властния характер, който Жан бе наследил, тази полуда, в която бяха готови да стъпчат дори тялото на собствения си син. Дали не преувеличаваше опасността, защото обичаше Жан?

За първи път се привързваше към някой от своите питомци. Досега това не му се бе случвало, откак се бе заел да поправя „трудни характери“. Не се бе заловил с тази работа от немотия. Брат му, чифликчия в Сотерне, комуто бе дал и своята част, му изпращаше всяка година, в зависимост от реколтата, сума, която не превишаваше шест хиляди франка. Като се прибавеше заплатата и някои странични доходи, това му бе достатъчно, защото се изхранваше от градината и птичарника и от даровете в натура на своите енориаши.

Впрочем, като се бе наел да се занимава с момчета, от които родителите бяха вдигнали ръце, той не се ръководеше от желание за печалба. Просто опъваше мрежите си, търпеливо търсеше, без да се отчайва, с надеждата, че един ден в дома му ще кацне дивата птица, която заслужава грижите му и от която ще направи човек. Смяташе, че шансовете му да я открие се увеличават, ако взема при себе си само непокорни деца. Несъмнено предразположението на господин Калу към „непрокопсаниците“ бе израз на неговата романтичност, останала от годините в семинарията; но то отговаряше на една още по-съкровена, по-спотаена потребност: да помага на младите заплашени или вече засегнати от живота създания, които не се интересуват дали ще бъдат погубени или спасени и за които трябва да поръчителствуваш пред Бога. У него това не бе въпрос на добродетел, а на предпочитание, на склонност.

Дотогава той търпеше питомците си, защото просто обичаше децата и юношите. Но у всички под преходното обаяние на възрастта се криеше голяма доза вулгарност, глупост и инат. Светлината на нетрайната прелест прикриваше безчувствения и най-обикновен дребен буржоа. Едва с Жан дьо Мирбел Бог възнагради абат Калу. Най-сетне при него дойде дете, което имаше душа.

Ала непристъпна душа. Това бе маловажно. Абатът бе от хората, които още от младини са обречени да бъдат безкористни, като човек в залеза на живота си. Тогава сърцето не иска нищо в замяна на това, което дарява. Най-лошото бе, че Жан не позволяваше нито да го обичат, нито да го закрилят. Абатът не успя дори да предотврати тази опасна нощна среща между майката и сина, макар детето да бе в ръцете му и един чисто физически надзор да бе достатъчен. А какво би станало, ако момчето напусне абатството и тръгне по белия свят? (Защото абатът не можеше да си го представи да води заседнал живот и да вегетира, затворен в някакъв замък в Арманяк.) И все пак, дори и тогава, свещеникът не би се чувствувал освободен от отговорността, която бе поел към малкия. Къде ли бе сега? Къде да го гони? Къде да го търси? Сигурно щеше да се върне призори. Ако ли не, абатът ще иде да го посрещне. А дотогава не му оставаше друго, освен да си свари топло кафе. Върна се в кухнята, разтвори капците, за да му свети луната, и подпали няколко съчки. Сетне седна на ниското столче на Мария, измъкна от джоба си броеница от маслинени кокички и замря. Лунната светлина обливаше обраслото му теме и както бе облакът на бедрата си, широките му длани, протегнати напред, изглеждаха огромни и причудливи.

VIII

Преди да избяга, Жан дочака да дочуе през пода равномерното дишане на свещеника. Още не бе ударил единадесет часът, а той вече караше велосипеда си по огрения от луната път. Вятърът духаше откъм гърба му и той въртеше педалите без усилие, обзет от някакво спокойно опиянение, сигурен, че няма сила на света, която да му попречи да извърши каквото е намислил. Щеше да се види с майка си тази нощ, щеше да бди до леглото ѝ до зори. Бе сигурен в това, както бе уверен, че един ден ще държи Мишел в обятията си. Никога не бе пътувал тъй нощем под светлото небе, понесен от вятъра над пустия свят. Не изпитваше никакъв страх от това, което можеше да се случи между него и майка му. Пред свидетели тя бе по-силна, ала насаме той щеше да надделее.

Караше бързо и не след дълго прекоси мъгливия участък край Сирон, там, където пътят хлътва малко преди първите къщици на Валандро. Тогава изведнъж изгуби своята самоувереност. Представи си замлъкналото ханче. Как ще обясни за какво идва, за да събудят майка му? Какъв предлог да намисли? Карай да върви, ще ѝ каже, че се е почувствувал направо като болен при мисълта, че няма да я види повече и господин Калу го е посъветвал да си опита късмета. Посред нощ в ханчето майка му няма да го отпъди, за да не се вдигне врява, пък и той ще я трогне, да, ще успее да я трогне. В никакъв случай няма да се гневи, само ще поплаче на гърдите ѝ, ще целува ръцете ѝ.

Стигна до площада, където каруците с вдигнатите ритли хвърляха на земята сенки на рогати животни. Косите лунни лъчи осветяваха проядената фасада на хотел „Ларю“, където се мъдреше надпис с черни букви: „Даваме подслон на хора и коне“. Кръчмата още бе отворена, чуваше се тракането на билиардните топки. Той опря велосипеда си о стената и поръча бутилка лимонада на една едра мома, която дремеше на стол близо до празния тезгях. Тя му отвърна сърдито, че вече е много късно, че хотелът отдавна трябвало да бъде затворен и след единадесет не се сервира. Тогава той зададе предварително

подготвения си въпрос: графиня Мирбел е отседнала в хотела, нали? Трябвало да ѝ съобщи нещо важно.

— Графиня ли? Каква графиня?

Недоверчивата мома помисли, че това е някаква шега, каза, че си има достатъчно работа, за да слуша празни приказки, и за дете на неговата възраст е по-добре да се прибере, вместо да се мъкне из улиците.

— Но слушайте, нали тук има една дама (той се сети, че тя може би не си е казала името), една руса дама със сламена шапка, със сив костюм...

— Руса дама? Я чакайте...

В глупавия ѝ поглед проблесна искрица.

— С костюм? — повтори момата. — С воалетка на точки и с един хубав куфар, който бе оставила тук?

Жан нетърпеливо я прекъсна:

— Къде е стаята ѝ?

— Стаята ли? Но тя не отседна тук. Дойде само да си прибере багажа. Ще преспи в Балоз — натърти момата. — Тази сутрин изпратих телеграма в хотел „Гарбе“ да запазят стая.

Жан се сети, че Балоз е център на околията и навярно майка му е решила, че ще се чувства по-добре в „Гарбе“. Но защо тогава му каза, че ще прекара нощта във Валандро? Попита колко е до Балоз. Дванадесет километра, не повече от час с колело.

— Искаше да отседне в „Гарбе“ — разбъбри се неочаквано момата, която явно бе враждебно настроена към дамата, пренебрегнала хотел „Ларю“. — Но кой знае дали няма да преспи по пътя в полето.

Жан се разтревожи.

— Защо? Конете ли не бяха добри?

— Конете ли? И таз добра! Че нея дойде да я вземе лека кола! Цяло Валандро се накачули по портите! Да знаете само какъв шум и прахоляк вдига, как мирише на бензин и на масло! Да не говорим, че сгизиха една кокошка на госпожа Кафен... Но я платиха щедро, не мога да си кривя душата... А да бяхте видели господина! С огромни очила, които почти изцяло му скриваха лицето, същинска маска, да си изкара акъла човек, и със сиво палто, дълго до земята... Боже господи! Какво ли не измислят днес...

— Значи, в хотел „Гарбе“ в Балоз? На площада до църквата? Сигурна ли сте?

Той поблагодари, възседна велосипеда си и вместо да поеме към Балюзак, свърна надясно. Сега вятърът биеше в гърдите му и той с мъка се движеше срещу тази невидима сила, тази враждебна или може би състрадателна стихия, която забавяше неговия бяг към Балоз. Ако двамата Пиан бяха с него, не би посмял да покаже слабостта си, но понеже бе сам, слезе от колелото при първия склон. Въпреки свежия нощен вятър лицето му плуваше в пот, прасците го боляха. Мислеше само за умората си. Вече бе мъж, но по отношение на майка си бе останал изцяло дете. Не можеше да си представи, че тя може да има нещо общо с това, което вече предугаждаше за човешките страсти и прегрешения. В неговите очи баща му и чичо му бяха палачи. От ранното си детство в Ла Дъовиз пазеше спомена за кресливия глас на баща си — малко, разсеяно, гацато петле, което подскачаше край майка му — мълчалива мъченица. Чичо Адемар, който имаше същия глас, спазваше известно приличие със снаха си, но на Жан и през ум не му минаваше, че тя може би с основание си бе навлякла омразата му.

А при това нямаше ден, прекаран с майка му, в който тя да не разруши представата му за нея, да не усети нейната студенина и най-вече неискреността ѝ. Измамата с преспиването в Балоз не би трябвало да го изненада, защото още в Ла Дъовиз и особено в Париж, при баба си и дядо си Ла Мирандийоз, където графинята прекарваше пет месеца, от януари до юни, през великденската ваканция Жан неведнъж я бе улавял в противоречие, защото тя никога не си даваше труд да натъкми лъжите си. Заявяваше например, че гори от желание да види някоя пиеса, за която много се говори, като забравяше, че миналата седмица е ходила да я гледа, а на другия ден възторжено и объркано я разказваше. Колко пъти с неумолимата логика на възрастта си Жан, за когото думите на графинята придобиваха абсолютна стойност, я объркваше с вечното си: „Но, мамо, нали казахте, че...“ Това, което бе казала, не винаги и дори много рядко съвпаднаше с онова, което говореше в момента. Не се опитваше да увърта. „Така ли съм казала? Сигурно си сънувал, миличък...“ Но дори и у Жан тогава да се зараждаше съмнение, то тутакси се разсейваше, щом настъпваше разлъката. Как да не оприличи душата ѝ на прекрасното ѝ лице? В спомените му представата за греха не можеше да се свърже с това ясно

чело, отдето започваше късото носле, с тежките клепки, които се спускаха над морскосините очи, „глаукопис“ (Жан бе подчертал тази гръцка дума в речника), и особено с гласа, този контралт, който трептеше, леко дрезгав, този незабравим глас, който още ме очарова при всяко посещение у възрастната дама, у която само ръцете се оказаха подвластни на времето; ала структурата на лицето остана непокътната под повехналата кожа, както гръцките статуи надживяват вековете, и клепачите като порутен бряг окръжават все същата зелена вода с оттенък на треви и водорасли.

Жан тикаше колелото си по последния склон преди Балоз, без да се смущава от чутите думи, и се боеше единствено от кавгата, която можеше да избухне между него и майка му пред непознатия. Кой от приятелите на майка му имаше лека кола? Сигурно е Раул... У Ла Мирандийоз наричаха прочутия драматург Раул със снизхождението на хората от висшето общество, които назовават с малкото им име знаменитостите. Всъщност той не се наричаше Раул, но тук няма да спомена истинското име, макар и отдавна забравено, на този, който навремето имаше славата на Доне, Бернщайн и Порто-Риш^[1]. Въпреки че от творчеството му, което тогава се ценеше тъй високо, не е останало нищо и дори заглавията на най-прочутите му пиеси са се изличили от паметта на хората, макар и дълбоко белязали живота на мнозина, които още не са привършили земния си път и като графиня Мирбел влачат своето застояло съществуване, преди да потънат в забрава.

Жан нито за миг не можеше да допусне, че между майка му и този едър четиридесетгодишен мъж може да съществува тайна връзка. Сигурно ѝ се е видяло удобно и забавно да се придвижи с лека кола. Но не бе хубаво от нейна страна да го лиши от това удоволствие, той щеше да полудее от радост... Прекоси тясната мрачна уличка, която излизаше пред катедралата на площада, заобиколен с аркади. Беше пуст. Жан го обиколи с колелото и едва откри хотела, потънал в сянката на катедралата. Бе разположен в пристройките на бившето епископство и от църквата го отделяше само една тясна уличка. Вратата и дворските порти бяха затворени, всички капаци спуснати освен на първия етаж, където имаше два отворени прозореца. Да позвъни, да потропа, да разбуди всички среднощ? Но под какъв предлог? Би могъл да поиска подслон, ала нямаше почти никакви пари.

Дали майка му щеше да плати? Колебаеше се... Макар да не подозираше нищо, смътно усещаше, че не бива да върши това, че не трябва да прави нито крачка повече по пътя, по който така лудешки се беше втурнал. Но да се върне в Балюзак, значеше да се признае за победен, а той за нищо на света не би допуснал това. Реши да се намести на ниския перваз между две издатини на катедралата и да изчака утрото. Уличката бе тъй тясна, че се озова току под прозореца на хотела. Когато майка му излезе, ще я целуне горещо, без да продума, а тя тъй ще се трогне, че няма да го пита за нищо, ще види колко я обича, щом се е втурнал да я гони посред нощ и е бдял до сутринта, изтощен от умора и от глад, само за да я целуне още веднъж. Тя си почиваше зад тази стена, навярно на първия етаж в стаята с откренатия прозорец, защото винаги спеше на отворено. Луната се скри зад абсидата на църквата, ала бледата ѝ светлина се разсейваше в небето, където само тук-там блещукаха звездици. Жан трепереше от студ, коравият камък му убиваше. Полегна в треволяка, ала го жилнаха спотаени коприви, изохка и стана. Едно куче, което навярно бе разбудил, излая за сетен път и млъкна. Имаше време до първи петли. Тогаваше замисли за Мишел, замисли се целомъдрено, макар да не бе вече непорочен. Представяше си как я държи в обятията си, но търсеше не удоволствие, а успокоение до вярното ѝ сърце. А тъй близо, отвъд уличката, зад полупритворените капаци...

По-късно той научи всичко за майка си. Връзките на този човек бяха обществено достояние и всичките бяха белязани с ужасен знак. Много романи се наричат или биха могли да се наричат „Женско сърце“. Много психолози са се занимавали със загадката на жената. Смисълът на живота за мъжа, който тази нощ спеше в едно легло с графиня Мирбел в хотел „Гарбе“, бе да сведе тази загадка до скромните размери, които ѝ се полагат. Жертвите му знаеха много точно какво ги очаква от него; всички, които му бяха принадлежали, си приличаха в едно — неугасимата си жажда. Превръщаха се в бродници, забравили човешкия си дълг, преследвани от преживяното. „Вие не се познавате — шепнеше им той. — Вие не знаете вашите възможности, не разбирате докъде се простират вашите предели, докъде можете да стигнете...“ А щом ги изоставяха, оставаше им само опасното умение в удоволствието, което се постига по-трудно, отколкото си мислят добродетелните хора, защото истински

извратените същества са почти толкова малко на този свят, колкото и светците. Човек не среща често светец на пътя си, ала също тъй рядко му се случва да види и едно от онези създания, способни да изтръгнат от гърдите ни стон и вик, примесен с ужас, особено когато сянката на времето надвисва над вече разнебитеното тяло, което бавно се руши от възрастта и желанието, от годините и от неутолимата страст. Малко е писано за терзанието, на което старостта подлага някои жени, за които адът започва тук, на земята.

Жан потъна в продължителна дрямка, сврял глава в ъгъла между издатината и стената на църквата. Събуди се, защото навярно се бе схванал от неудобното положение, а може би и от студа или от мъжкия глас, който долетя от горния прозорец.

— Ела да видиш, небето светлее. Не зная дали от луната, или зазорява...

Говореше на някого в стаята, без Жан да може да го види, защото стоеше по-назад и в профил. Виждаше само, че е загърнат в тъмен копринен пенъоар.

— Наметни се — додаде мъжът. — Нощта е студена.

Той се облакът и се дръпна малко, за да направи място на жената, но едрото му тяло заемаше почти целия прозорец и нежната фигура в бяло едва се провря между него и рамката на прозореца.

— Каква прекрасна самота! И тази тишина... Не, мили, не ми е студено.

— Не, не, загърни се с палтото ми.

Тя се скри, после се появи, наметната с мъжко палто, в което изглеждаше по-едра, а главата ѝ — съвсем мъничка. Останаха тъй дълго, без да си продумат.

— Колко сме нищожни — каза мъжът. — Мислиш ли, че хората, които спят в тези къщи, са гледали пиесите ми или поне са чували името ми?

— Чели са ги в „Илюстрасион“.

— Вярно — рече той успокоен. — Притурката на „Илюстрасион“ достига навсякъде... Ако не научат за тях при бръснаря... Какъв декор е този площад, а? Само че на мен не ми

допада на открито. Действието трябва да се развива между четири стени.

Тя отвърна нещо полугласно и сподави смеха си. Той се засмя и добави:

— Събаряш едната стена: това е театърът, върховната пиеса, за която мечтая...

— И без диалози, нали?

Те зашепнаха. Жан чуваше само биенето на кръвта в слепоочията си. Удари един часът.

— Не, не, сега трябва да поспим.

Отново сподавен смях. Тя склони глава на предложеното рамо. Жан гледаше островърхия покрив над фасадата. Дворските порти навярно бяха твърде старинни, на едното крило бе окачена подкова, прочете: „Хотел «Гарбе» — сватби и банкети“. Мислено сравняваше мъжа на прозореца, чийто глас му бе познат до най-малката извивка, с улегналия господин с боядисани къдрици, сресани над бялото чело, когото у Ла Мирандийоз наричаха Раул. Помощта, която момчето инстинктивно потърси у себе си, за да преодолее все още неосъзнатата болка, се изрази в една дума: „Смешно...“ То взе да повтаря подигравателно: „Боже, каква смехория!“, и: „Е, миличка?“ Чу как тихичко затвори прозореца. „Какво пък, щом ѝ е приятно? Никому не причиняват зло.“ И внезапно го обзе паника при мисълта, че могат да го забележат, че ще трябва да говори с нея, да изслуша обясненията ѝ. С ужас си представи засраменото лице на майка си, унижена, заекваща. Метна се на колелото, прекоси площада и отначало не усети умората — такова облекчение бе да се отдалечи колкото може повече от тази стая в Балоз. Ала при първото възвишение усети слабост, слезе, довлече велосипеда си до една копа сено и падна в несвяст в нея.

Колко топло му беше в сеното! Гореше въпреки утринния хлад. Болеше го главата, някъде над него в мъглата пееше чучулига. До лицето му една квачка и пиленцата ѝ ровеха земята и писукаха. Опита се да стане, разтърси го тръпка. „Тресе ме“, каза си той. Взе колелото си и се опита да направи няколко крачки, на стотина метра на кръстопътя за Юзест имаше ханче — познаваше се по борвата клонка, окачена на вратата. Той едва се дотътри дотам и поръча топло кафе. Една старица се вглеждаше в лицето му и мърмореше нещо на диалект. Слънцето заливаше с лъчите си пейката на прага, където той

се строполи. Ами ако леката кола се появи ненадейно? Не, не, те ще станат късно, не бързаха за никъде, гадовете!... Какви гадове все пак... Не защото се любеха, ами се превземаха... Но край, повече няма да се хване. Никога вече и за никого. Всеки спи с някого, това е животът. С кого ли спеше чичо Адемар? А господин Рауш? Ами господин Калу? Виж, него ще е забавно да го следи. Ще ги пита всички... Освен ако не пукне дотогава.

Той накваси устните си в кафето, отпи две-три глътки и се обърна да повърне. Облегна глава на стената и затвори очи. Вече нямаше сили дори да прогони мухите, които кацаха по пламналото му лице. Мина едно колело, забави ход. Някой го извика няколко пъти по име. Огромното разтревожено лице на господин Калу изникна току пред неговото. Може би ако се напъне малко, би могъл да разбере какво му казва, да отвърне. Но нали свещеникът бе тук... Можеше да се отпусне, да потъне. Усети как го повдигнаха като малко дете, положиха го на леглото в една затъмнена стая, където миришеше на тор. Господин Калу го зави с вехтото си черно наметало, после дълго разговаря с ханджийката, която не искаше да отстъпи двуколката си, защото било пазарен ден в Балоз. „Ще си платя колкото струва“ — повтаряше ядно господин Калу. Най-сетне по дворната настилка отекна конски тропот. Бяха постлали слама в двуколката. Свещеникът повдигна заспалия Жан, който отпусна глава на рамото му, положи го върху сламата и го покри с наметалото си. Свали пуловера, който бе облякъл сутринта под расото си, сгъна го и го пхна под главата на момчето.

Заболяването бе сериозно. Плеврит, от който през първите две седмици можеше да се очаква най-лошото. Папският гвардеец прекара две денонощия в абатството. Уговориха се с абат Калу да не безпокоят графинята. Споменаха ѝ за остър бронхит, който съвсем не я разтревожи. По това време планинското лечение още не съществуваше или пък се практикуваше много рядко. Лекарят от Бордо, с когото се посъветваха, препоръчваше за този вид болести най-вече боровия въздух и посъветва полковника да приеме предложението на абат Калу: свещеникът се наемаше за две години да подготви детето за матура, без да го преуморява, но за това решение на папския гвардеец оказа

влияние най-вече нежеланието му да върне племенника си в колеж, опетнен от „скандалната сватба на Пюибаро“.

Вечерта, когато решиха да оставят Жан в Балюзак, свещеникът изпита такава благодарност към бога, че искаше да му целуне ръцете и нозете. Жан мълчеше враждебно и отваряше уста само за да поиска нещо с властен глас. Господин Калу не знаеше какво се бе случило в Балоз, но му беше достатъчно да види раната. Някой ден, рано или късно, щеше да научи как и с какво оръжие е била нанесена. А може би никога нямаше да узнае това. По-важно бе да попречи на инфекцията да се разпространи. Привечер той седна до леглото на Жан, който се унасяше, и го попита дали ще му е неприятно да прекара зимата в Балюзак. Момчето отвърна, че предпочита каквото и да е пред Рауш и съжالياва само, че няма да може да изпълни заканата си да му „разбие мутрата“.

Свещеникът си даде вид, че приема думите му на шега.

— Пък и ще видиш какъв хубав огън паля вечер, когато работя или чета. Пишем, сръбваме си орехов ликьор. Боровете стенат под напора на западния вятър, който блъска дъжда по капациите...

С чужд глас Жан промълви, че навярно във всичко това липсва любов... Господин Калу отвърна спокойно, че важното е да носиш любовта в сърцето си.

— Вярвате ли си? — Отново същият далечен чужд глас.

Без да се отчайва, свещеникът пхна броеницата в джоба си, измъкна оттам една лула и я помириша (не биваше да пуши в стаята на Жан).

— А, аз съм стар човек и си намерих пристан.

— Да, да. Дядо Господ! Знаем ги тия!

Свещеникът стана и пипна челото на Жан.

— Винаги и преди всичко Господ, разбира се!

Но имал и син, лошо дете, което по-скоро искало да бъде лошо, но било негово.

Жан се приповдигна на възглавницата и извика:

— Не си въобразявайте! Ако искате да знаете, ненавиждам всичко, което олицетворявате!

— Ще ти се повиши температурата — каза свещеникът.

Как се измъчваше клетото дете! „Напада мен просто защото съм тук и няма с кого друго да се заяде...“ Абатът размишляваше, облакът на коленете си, и нарочно държеше лицето си в сянка, защото Жан, излегнат на възглавницата, се опитваше да види дали думите му са постигнали целта си. Но дори да бе под лампата, болният нищо не би могъл да прочете по безизразното му лице. И внезапно се засрами от това, което бе изрекъл.

— Не исках да ви засегна — каза той със сведена глава. Господин Калу вдигна рамене...

— Казваш го, за да се успокоиш... Но скоро ще могат да те посещават.

— Тук не познавам никого.

— А братът и сестрата Пиан?

— След като не дойдоха и не ми писаха...

— Питат за теб всеки ден.

— Но не дойдоха... — каза той упорито и се обърна към стената.

Наистина, от един от нашите изполичари, който живееше в Балюзак и ни носеше мляко всяка сутрин, научавахме вести за Жан. Но свещеникът се чудеше, че иначе не даваме никакъв признак на живот. Не се съмняваше, че това натъжава Жан, без да може да си представи до каква степен нашето привидно безразличие го бе засегнало. Въпреки това свещеникът на Балюзак, убеден, че „мама Брижит“ има пръст в тази работа, реши да дойде в Ларжюзон, щом болният се подобри, за да му е чиста съвестта.

---

[1] Френски писатели и драматурзи. — Б.пр. ↑

IX

В Ларжюзон пощата пристигаше тъкмо когато цялото семейство се събираше на закуска. Независимо дали слизаше от спалнята, или се връщаше от църква, мащехата ми винаги бе изрядно облечена и закопчана догоре. Сутринта, когато прочетох на глас писмото, в което господин Калу ни уведомяваше, че Мирбел е болен, лицето ѝ бе начумерено и свъсено както в лошите дни: в единадесет часа трябваше да преподава вероучение на децата за първо причастие, които според нея били глупави и подли, нищо не разбирали и само се щипели едно друго. А на всичкото отгоре били мръсни и смрадливи и цапали паркета. Да чакаш от тях благодарност, как не! И на кръст да се разпънеш, родителите първи ще дойдат да те оберат и да те убият.

Когато имаше да преподава вероучение, знаехме, че най-незначителното раздражение бе достатъчно да възпламени огнената природа, с която небето бе дарило госпожа Пиан.

— Боже господи — извика Мишел, щом привърших писмото, — трябва веднага да отидем в Балюзак. А аз още не съм се облякла...

Мащехата ни извиси глас:

— Да не би да искаш тази сутрин да отидеш в Балюзак?

— Ами да, естествено! Горкият Жан...

— Забранявам ти!

— Защо не тази сутрин?

— Нито тази сутрин, нито довечера — отсече госпожа Брижит, побледняла от гняв.

Ние се спогледахме смаяни. Макар че отношенията ѝ със сестра ми винаги бяха обтегнати, дотогава тя избягваше откритите сблъсъци.

— Какво ви прихваща? — попита Мишел дръзко. — Няма никаква причина да чакаме до утре.

— И утре няма да идеш. Вече никога няма да ходиш в Балюзак — извика тя. — И не се прави на учудена, малка лицемерко.

Баща ми вдигна стреснато глава от списание „Нувелист“.

— Но, Брижит, защо се ядосвате така?

— Много се забавих даже — гласът ѝ стана тържествен.

А когато Мишел попита в какво се е провинила, мащехата ми заяви:

— Не казвам, че си се провинила. Вярвам в злото само като го видя с очите си.

Баща ми стана. Беше облечен във вехтия си кафяв халат. Изпод разкопчаната му риза стърчаха сиви кичури.

— И все пак намеквате...

Тя впери в съпруга си ангелски невинни очи:

— Боли ме, че ще ви причиня мъка. Но трябва да ви кажа: говорят, че се срещала с малкия Мирбел зад воденицата на господин Дьо Бюк.

Мишел твърдо отговори, че е вярно — срещала се е с Жан понякога. Какво лошо има в това?

— Не се прави на наивна, не ти прилича. Видели са те.

— Какво са видели? Не е имало какво да видят.

Баща ми нежно я притегли към себе си.

— Наистина, какво лошо, че са се срещали с малкия Мирбел при воденицата на господин Дьо Бюк? Ти си още дете, но изглеждаш по-голяма, а хората в селото, и особено жените, са страшни усойници.

Брижит го сръза:

— Вярно, че са усойници... И няма защо да закриляте Мишел от мен. Именно за да я спася от злословията и клеветите, се намесвам, преди да е станало твърде късно. Мирбел е изтървано момче. Да ми прости господ, че го приех в дома си! Докъде ли е стигнал? — додаде тя гласно с мрачно и замислено лице. — Там е въпросът.

Колко кротка стана изведнъж! Баща ми я сграбчи за китката:

— Я изплюйте камъчето; какво има?

— Има, че... Първо ме пуснете — извика тя. — Забравяте ли коя съм? Искате да узнаете истината? Ще ви я кажа!

Бясна, мащехата ми обиколи стаята, прикри се зад сребърните прибори и чашите, опря се на облегалката на един стол и като заслони очи с ципестите си клепачи, каза:

— Мишел си пада по мъжете, ето това е.

В мълчанието, което последва тези думи, ние не посмяхме да се спогледаме. Госпожа Брижит, която рязко се опомни, наблюдаваше със страх бащата и дъщерята.

Октав Пиан се беше надигнал. Изглеждаше много висок, такъв, какъвто си го спомнях, преди да умре майка ми. Засегнат в нежната си обич, в това чувство, което бащите изпитват към дъщерите си и в което се примесва толкова уважение и един тъй нараним свян, че никога не прощават на ония, които са го накърнили — той най-сетне се отърси от черната си скръб, изтръгна се от спомена за мъртвата си жена благодарение на другата, която стоеше пред него ужасяващо жива.

— Дете, което няма и петнадесет години? Да вярвам ли на ушите си? Не ви ли е срам?

— От какво да ме е срам? Аз не обвинявам Мишел — подзе мащехата ми, която бе овладяла гласа си. — Повтарям ви, с цялата си душа искам да повярвам в невинността ѝ, в относителната ѝ невинност...

Но имало и самотни майки по на четиринадесет-петнадесет години. Виждало се, че той не навещавал бедните.

Още си спомням как натърти „самотни майки“. Не зная дали с две думи може да се изрази по-голяма погнуса. Попитах полугласно Мишел какво значи самотна майка. Ала тя не ми отвърна (може би не знаеше). Вперила очи в баща ми, тя попита:

— Вярваш ли ѝ?

— Не, разбира се, скъпо дете.

И я прегърна. Мащехата ми попита:

— Да повикам ли тези, които те обвиняват, които твърдят, че с очите си са те видели?

И докато момичето викаше: „Но да, разбира се, и още как!“, баща ми ненадейно се обади успокоен:

— А, досещам се, това са двамата Виньот, знам ги аз тях... Значи, ви е било достатъчно да чуете сплетните на тия хора...

— Кой ви каза, че ми е било достатъчно? Повтарям ви, че никого не обвинявам. Само изпълнявам един мъчителен дълг: съобщавам какво са ми казали. Това е всичко. Ваше задължение е да проверите. Моето задължение свършва там, където започва вашето.

Брижит Пиан скръсти ръце — безпристрастна, неуязвима, предварително намерила оправдание пред Бога и пред ангелите си.

— И какво е вършила Мишел според Виньот?

— Попитайте тях. Да не искате аз да си скверня устата... Ужасно е само да ги чуеш... Но ако се налага, ако настоявате да присъствувам,

ще почерпя необходимата за това сила от любовта, която изпитвам към всички и особено към теб, Мишел. Може и да ти е смешно, но никога не съм те обичала, както сега.

Тя проля две-три сълзи и не ги изтри, докато не ги забележим. Баща ми, съвсем спокоен, нареди да повикат Виньот.

Виньот влезе с каскет в ръка; едното му око, извадено от ловна сачма, бе затворено. Другото се втренчи в нас с безкрайна глупост. Чорлавата му брада ограждаше уста, пълна с гнили зъби. Изуваше налъмите си пред вратата и се промъкваше вътре по чорапи, като тътреше кривите си крака по паркета. Ако стояхме гърбом, той се появяваше изведнъж, без да чуем как е влязъл: угодничав, ухилен, вонящ на пот и чесън.

Още от прага разбра накъде духа вятърът. Баща ми ми нареди да изляза и кротко помоли Мишел да се качи в стаята си и да изчака, докато я извикат. Отидох в салона, но останах край вратата в свръхвъзбудено състояние, в което, спомням си, надделяваше една срамна надежда: да разделят Мишел и Жан. Тогава ще съумея да поделя обичта си между двамата, а те ще общуват само доколкото аз пожелаая и под мой надзор. Не осъзнавах всичко това ясно, само го усещах, чувствувах го с невероятна сила. Затова бях изтичал до дома на Виньот като хала и го бях довел бегом — нещо непривично за този предпазлив човек, който ме последва, без дори да успее да наметне шубата, както наричаше сакото си. През вратата до мен долитаха думите му:

— Не казвам това... Каквото съм видял, видял съм... Не, разбира се, не съм влизал в колибата. Колко време стояха така, без да си говорят? И какво правеха, щом не си говореха? И без да надниквам, разбрах... Да не са се гледали в очите?... Както искате... Мене ми е сè тая.

Не чух добре какви въпроси му задава баща ми. Не повишаваше глас: говореше провлачено, както обикновено. От време на време употребяваше по някоя диалектна дума, която натъртваше и аз я долавях по-ясно. Той отново бе станал господарят, който не е необходимо да вика и на когото се подчиняват при най-малката извивка на гласа. Прекъсваше мащехата ми, сразяваше я:

— Оставете ме да свърша с Виньот.

Не се караше, не се разправяше, просто отсъждаше. След думите му настъпваше мълчание, в което се чуваше само как Виньот гръмко се секне. После мащехата ми отвори вратата и аз едва успях да отскоча назад. Тя не благоволи да ме погледне. Беше със сламената си шапка, закрепена върху кока, и с бели ръкавици без пръсти. Отиде в преддверието, взе един слънчобран и слезе от терасата по-скоро дълбоко замислена, отколкото ядосана. Малко след това научих от сестра си, че баща ми бе проявил някогашната си решителност, която отдавна бяхме забравили.

Той сякаш се бе съгласил с жена си и забранил на Мишел не само да ходи когато и да било в Балюзак, но и да си пише с Жан. Смаях се, когато научих, че забраната се отнасяше и до мен. За да бъде сигурен, че ще му се подчиним, баща ми ни отнемаше велосипедите до ново решение. Сестра Схоластик, игуменка на църковното училище, се умоляваше през свободното си време да ръководи уроците на Мишел през ваканцията. Всъщност баща ми не подозираше своята дъщеричка и ѝ го казал, като я целунал нежно, ала познаваше злобата на хората в Ларжюзон и искаше да я предпази от техните одумки. Така триумфът на госпожа Брижит щеше да бъде пълен, ако баща ми не бе накарал междуременно семейство Виньот да си потърсят другаде работа. Този удар засегна пряко тяхната покровителка. Тя напразно възразяваше, че е опасно да си създадеш такива врагове, и то тъй силни като тях. Ала баща ми я успокои, че има предимство над двамата Виньот и знаел как да им затвори устата.

Така тази клевета, която имаше сериозни последствия за повечето от нас, за щастие поне изтръгна баща ми, макар и за малко, уви, от вцепенението, в което живееше от шест години насам. Брижит видя как срещу ѝ се изправи един противник, когото отдавна пренебрегваше. Обичта на мъжа ѝ към Мишел идваше от любовта му към първата госпожа Пиан. Всъщност всичко отново се свеждаше до мъртвата: явно мащехата ми бе разбрала това, иначе не мога да си обясня поведението ѝ през следващите дни.

При всякакви обстоятелства Брижит Пиан искрено желаше доброто или поне бе убедена, че го желае искрено: това не бива да се

забравя, когато човек чете нейните мемоари. Бих могъл да я обрисувам в съвсем друга светлина, която да не я разголява така жестоко. Вярно, че бях свидетел на страданията на нейните жертви; но дори когато описвам най-тъмното ѝ дело, би било несправедливо да се поддам на изкушението да осветля едностранчиво тази опасна душа.

Важно е да припомня, че още преди да се омъжи, Брижит Майар е идвала в Ларжюзон и е била замесена в една съпружеска драма без явни премеждия и основания — от онези, които остават мълчаливи докрай. Баща ми е виждал как любимото му същество, жена му Март, страда пред очите му, страда заради друг, а той не може да направи нищо за нея и само засилва угризенията ѝ със скръбта си. Човек прост и малко склонен към самовглъбяване, той намерил подкрепа в трезвите обяснения на Брижит. С нея го свързваше тясна връзка, която обаче бе обречена да се скъса, щом изчезнат обстоятелствата, които са я породили. Брижит се хвалеше, че го е спасила от самоубийство; вярно е, че в най-тежките мигове му е олеквало благодарение на тази довереница, която го следваше и дори го предхождаше из всички криволици на страшното му изпитание и му помагаше да общува с жена си — нейна братовчедка и приятелка от детинство.

Когато стана втората госпожа Пиан, Брижит съвсем добросъвестно сметна за свой основен дълг да увенчае делото си, като изтръгне съпруга си от влиянието на мъртвата — още повече, че самият той се бе съгласил да се ожени само с надеждата да се излекува. Навярно личната обида и една непризната ревност по-късно са ръководили действията на мащехата ми; ала в началото тя е имала право да вярва в мисията, с която я бе натоварил съпругът ѝ.

Щом видя, че въпреки изминалите месеци Март продължава да властвува благодарение на легендата за своята добродетелност, устояла на такава силна любов, щом забеляза, че в очите на баща ми тя си остава героиня, способна да умре от любов, но не и да престъпи дадената клетва, госпожа Брижит сметна, че е важно най-напред да се увери дали този ореол не е присвоен. Вярваше, че в деня, в който поднесе на мъжа си доказателството, че първата госпожа Пиан е съгрешила и се е правила на добродетелна едва когато любовникът ѝ я е изоставил, а накрая се е самоубила от отчаяние, той най-сетне ще се отърси от това срамно за него обаяние. А много преди да намери това доказателство черно на бяло, съпоставяйки мислено някои откровения,

тя не се съмняваше, че Март е виновна; и е твърде възможно да е желала тъй горещо да заеме мястото ѝ само за да го намери, да може свободно да тършува из стаите, да рови из чекмеджетата и заключените шкафове.

Тя се зае с това и постигна голям успех: още през първите седмици от брака си пипна един документ, който надмина очакванията ѝ дотолкова, че ѝ се видя разумно да го пази в тайна. Това доказва, че Брижит е способна да изпитва съжаление, щом е успяла да победи изкушението и да не проговори, докато се увери, че не може да излекува мъжа си, без да му отвори очите.

Ето че той сякаш се излекува, щом отпратихме Виньот. Победена по тази линия, по всички други Брижит бе напълно удовлетворена. Можеше само да се радва на решението, което баща ми взе малко покъсно: да изпрати Мишел на пансион при монахините от „Сакре-Кьор“, където до този момент се учеше като приходяща. (Октав Пиан виждаше това съвсем не като наказание, а като единствения начин да отдели дъщеричката си от опасната ѝ мащеха.)

И така, госпожа Брижит би могла да бъде доволна; нищо подобно: тя знаеше, че в лицето на дъщеря си бащата защитава покойната ѝ майка. Възвръщането на Октав към живота увенчаваше победата не на Брижит, а на Март, мисълта за която щеше да го обладава цял живот. Такава е несъмнено истината, която прозираше в мътното съзнание на моята мащеха и която я подтикна да взриви отдавна скриваната бомба.

Нас със сестра ми ни държаха изкъсо. За наше нещастие пощаджийката бе под наставничеството на Брижит и навярно бе получила точни указания относно писмата ни. Всички писма от имението се отнасяха вечер в пощата, откъдето на другата сутрин ги вземаше пощальонът; така че от дома ни не можеше да замине нито едно писмо, без мащехата ми да го прегледа.

Мишел можеше да разчита само на мен да занеса някакво послание на Жан. Не че се опитваше да измени на обещанието да не му пише, което бе дала на баща ми, но търсеше начин да му изпрати едно златно сърчице, което носеше на гърдите си и където бяха скрити коси от майка ни. Възмущавах се, че е готова да отстъпи тази реликва

на Мирбел, и съвсем не бързах да предприема дългата и уморителна разходка пеш, още повече, че трябваше да заобиколя селото, за да не ме видят и издадат. Впрочем едно тъй дълго отсъствие би се сторило подозрително на Брижит, която ме следеше с удвоено внимание, но без злонамереност; понякога ме притискаше до гърдите си, повдигаше кичурите от челото ми, шепнеше: „Горкото дете!“ — и въздишаше.

Колкото повече Мишел настояваше, толкова по-голямо нежелание изпитвах да се впусна в това приключение. Така с напразни разправи помрачихме последните седмици от ваканцията си. Вече не се наслаждавах на дългите дни, прекарани насаме със сестра си, за които си мечтаех с такава радост. Мислех си, че с Мирбел ще се видим, щом започне учебната година. Още не знаех, че той ще остане цяла година в Балюзак. Не подозирах каква част ми бе отредена: по-лоша не бих могъл да си представя. Ласкаеше ме мисълта, че в колежа Мирбел ще ми принадлежи изцяло. Разбира се, в мен той щеше да обича преди всичко брата на Мишел. Но те нямаше да се виждат вече, нямаше да могат да си пишат, а аз щях да бъда там — единственият от всички ученици, който ще съществува за него.

В един септемврийски ден, към четири часа, един свещеник на колело се появи в алеята. Мишел извика: „Абат Калу!“ Брижит Пиан ни нареди да се качим в стаята си, а когато Мишел възрази, баща ни твърдо потвърди тази заповед. Той остана, макар да бе свикнал да се скрива в кабинета си, щом съобщят за нечие посещение. Навярно искаше да е сигурен, че жена му няма да обвини Мишел и да каже нещо повече от онова, което бяха решили. Тъй като не съм бил свидетел на тази среща, ще възпроизведа тук записките, които господин Калу още същата вечер написа в бележника си (колкото и да са сухи и сбити).

„Удивителна жена: истинско чудо на деформацията. За нея привидното зло значи толкова, колкото и същинското, стига да служи на интереса ѝ. Дълбока натура, ала като тези вирове, в които можеш да проследиш лутането на всяка рибка: така у госпожа Брижит дори за

невъоръженото око прозират най-спотаените подбуди на действията ѝ. Ако някога стихията ѝ да осъжда се обърне срещу нея, колко ли ще страда!

Възмутена е, че поех защитата на двете деца и очаквам тази първа любов да окаже благотворно влияние върху Жан. Присвива устни и ме нарича селски свещеник. Дръзнах да ѝ кажа да се пази от това смело тълкуване на божията воля, с което злоупотребяват мнозина от благочестивите. Но колко непредпазливо осъдих и някои духовници! Госпожата с лекота ме обори и възрази, че отричам правата на църковното образование; отсега си представям какво изобличително писмо може да изпрати в архиепископството! Госпожа Брижит не се опитва да разбере мислите ни, а търси в тях онова, което според нея може да ни злепостави пред властите и в случай на нужда да ни погуби. Казах ѝ го и се разделихме с много почтителен, но твърде сух поздрав от моя страна и насилено учтив от нейна. Тъкмо се връщах, и ето че близо до портата иззад храстите изскочи Мишел, цялата поруменяла, не смееше да ме погледне. Слязох от колелото.

— Вярвате ли на това, което сигурно са ви разказали?
— попита тя.

— Не, Мишел.

— Господин свещеник, искам да знаете, че... ако трябва да ви се изповядам, няма какво да ви кажа за нас двамата с Жан...

Лицето ѝ бе обляно в сълзи. Промълвих: «Бог да ви благослови!»

— Кажете му, че не мога нито да го видя, нито да му пиша и щом започне учебната година, ще ме изпратят в пансион... И ще ме надзират! Можете да си представите колко строги ще бъдат нарежданията!... Но кажете на Жан, че ще го чакам, колкото трябва... Ще му го кажете, нали!

Опитах се да се пошегувам:

— Странна задача за един стар свещеник, Мишел!

— О, стар свещеник... Само ние с вас го обичаме на този свят. — Тя каза това като нещо, което от само себе си

се разбира, като нещо естествено и очевидно. Нямах сили да ѝ отвърна. Дори извърнах глава. А тя ми подаде малко пакетче:

— Заклех се да не му пиша, но не и да не му пратя нещо за спомен. Кажете му, че това е най-скъпото, което имам. Бих искала да го запази, докато се срещнем отново. Кажете му...

Тогава ми направи знак да тръгвам и изчезна в гъсталака. Касинката на сестра Схоластик се мярна сред дърветата.“

Абат Калу завари Жан там, където го бе оставил: в лежащия стол в задния двор, откъм западната страна. На коленете му имаше разтворена книга, но той не я четеше.

— Е, големи бъркотии си причинил в Ларжюзон, момчето ми!

— От Ларжюзон ли идвате?

Мирбел напразно се опитваше да изглежда нехаен, безразличен.

— Да, и леля ти Брижит ги върши пак едни! Можеш ли да си представиш, че Мишел...

Още при първите думи на свещеника Жан не издържа и избухна:

— Тя можеше да ми отговори. Когато човек обича, може да погази забраните, да се реши на всичко...

— Тя е малка, Жан, но е най-смелото момиче, което познавам.

Без да погледне господин Калу, момчето го попита дали е говорил с нея.

— Да, само няколко минути. Добре запомних това, което ме помоли да ти предам: тя не може да те види, нито да ти пише, и ще я пратят на пансион в „Сакре-Кьор“ щом започне учебната година. Но ще те чака с години, ако е необходимо.

Говореше, сякаш разказваше наизуст урока си: така придаваше по-голяма тежест на всяка дума.

— И после? Това ли е всичко?

— Не, помоли ме да ти предам нещо... Това е най-скъпото, което притежава; пази го, докато се срещнете отново.

— Какво е то?

Свещеникът не знаеше. Той остави пакетчето в скута на Жан и влезе в къщата. През откренатите капаци наблюдаваше детето, което съзерцаваше в дланта си малкото златно сърчице на верижката и го доближаваше до устните си, сякаш пие.

Господин Калу седна на работната си маса, разтвори ръкописа на „Теория за вярата у Декарт“ и препрочете последния параграф. Ала не се сдържа и отново отиде до прозореца. Мирбел бе скрил лице в шепите си и навярно притискаше медальона към устните си.

От два дни Жан обядваше и вечеряше в трапезарията. Към седем часа той отиде и седна срещу свещеника — мълчалив, както винаги. (Господин Калу бе свикнал да взема някое списание или вестник, докато се храни.) Само че този път, още докато ядяха супата, той забеляза, че Жан скришом го наблюдава. Явно сега мълчеше само от смущение, от свян, защото не знаеше как да започне. Свещеникът пък се боеше, че една-едничка неуместна дума може да провали всичко. Затова не направи нищо. Само както обикновено се опита да накара Жан да хапне нещо: момчето нямаше апетит. Когато се нахраниха и отидоха в задния двор, абатът го попита какво иска да яде утре. Жан отвърна, че нищо не му се ще, но без обичайната си начумереност. И изведнъж попита:

— Наистина ли се интересувате от здравето ми?

— Слушай, Жан!

Той пошепна: „Но сериозно!“ — По детски седна на лежащия стол и улови ръката на свещеника, който стоеше прав до него. Каза, без да го погледне:

— Не се държах добре с вас... А вие... Това, което направихте днес за мен...

Плачеше, както плачат децата, без да се срамуват. Господин Калу приседна до него, без да пуска ръката му.

— Вие не знаете, но... Ако Мишел ме бе изоставила, щях да се самоубия... Не ми ли вярвате?

— Напротив, момчето ми, вярвам ти.

— Наистина ли ми вярвате?

Каква нужда имаше да му имат доверие, да му повярват от една дума!

— Веднага разбрах, че е сериозно.

А когато Жан изрече полугласно:

— Не съм ли сънувал? Наистина ли видях това в Балоз?

Свещеникът го прекъсна:

— Не ми разказвай нищо, ако ти причинява мъка.

— Тя ни бе излъгала, знаете ли? Това, че ще спи във Валандро, бе измама... Бяха наели стая в Балоз, в хотел „Гарбе“.

— Известно е, че всички жени говорят едно, а вършат друго...

— Но тя не беше сама... Беше с един тип. Видях ги посред нощ на прозореца.

Сякаш още бяха пред очите му. Господин Калу взе главата му в ръце и леко я разтърси, сякаш да го събуди.

— Не се опитвай да се вмъкваш в живота на хората против волята им. Не откривай вратата на този втори или трети живот, който само бог познава. Никога не обръщай очи към тайния град, към прокълнатото поселище на другите, ако не искаш да се превърнеш в солен стълб^[1]...

Ала Жан настояваше и със зареян поглед описваше това, което още виждаше и щеше да вижда до последния си дъх:

— С един мъж, почти старец... Познавам го: един тип от Париж, който пише пиеси... С боядисани коси, с шкембе, а устата му каква е... Ох, отвратително...

— Кажу ми, че за нея той означава интелекта, гения, изящството. Да обичаш някого, това значи да си единственият, който вижда у другия някаква невидима за останалите прелест... Да се прибираме — добави той след кратко мълчание. — Сега бързо се смрачава, а ти не си достатъчно облечен.

Мирбел покорно го последва. Абатът го подкрепяше под мишниците, докато стигнат до библиотеката, и му помогна да се изтегне на леглото. Запали лампата и придръпна креслото си.

— А те видяха ли те? — попита той.

— Не, бях се спотаил в тъмното до стената на църквата. Тръгнах си, преди да зазори. Спах в една копа сено. Ако не ме бяхте намерили, сигурно щях да пукна като болно псе. Като си помисля какво направихте...

— Да не искаш да кажеш, че е трябвало да си стоя на топло, докато се върнеш? Възложено ми е да се грижа за теб; нося

отговорност. Представяш ли си какви неприятности щях да имам...

— Нали не е за това? Нали не е само за това?

— Глупчо такъв!

— Защото държите мъничко на мен, нали?

— Ако си мислиш, че само един стар свещеник държи на Жан дьо Мирбел!

— Възможно ли е? Не, наистина, мигар е възможно?

— Погледни това златно сърчице... Къде го сложи? Окачил си го на врата си, като нея? На гърдите? Да, там му е мястото, за да го усещаш винаги и в тежките мигове да го докосваш с ръка.

— Тя е още малко момиченце, не ме познава, не знае кой съм и дори да се опитам да ѝ обясня, не би могла да ме разбере, толкова е чиста. Вие също не знаете какво съм вършил...

Господин Калу го поглади по главата:

— Не си праведен, разбира се, не си от праведниците. Ти си от онези, които Христос дойде да намери и спаси. Мишел те обича такъв, какъвто си, както Бог те обича такъв, какъвто те е създал.

— Но мама не ме обича.

— Нейната любов ѝ пречи да усети обичта си към теб... Но тази обич съществува.

— Аз пък я мразя.

Каза това пресилено, с неестествения глас, с който говореше понякога.

— Мислите, че се шегувам? Не, вярно е, че я мразя.

— Разбира се, както се мрази човек, когото обичаш. Господ-бог изисква от нас да обичаме враговете си; често пъти това е по-лесно, отколкото да мразим тези, които обичаме.

— Да — каза Жан, — защото те ни причиняват твърде много мъки.

Облегна глава на рамото на свещеника и добави полугласно:

— Ако знаете колко ми е мъчно... И сега час по час се сецам: сякаш бъркам в отворена рана. Иде ми да крещя, да умра от болка...

— Моето дете, на жените трябва много да се прощава... Още не мога да ти обясня защо. Ще ме разбереш по-късно, защото и ти навярно ще им сториш големи злини... Дори и онези, които на пръв поглед имат всичко, заслужават нашето снизхождение... Не някакво смътно, съучастническо снизхождение, а милостта Христова, милостта

на човека и Бога, който знае от каква омърсена глина е замесил своето творение. Но още е рано да ти говоря за тези неща.

— Знаете ли, аз вече не съм дете.

— Вярно е, че си вече мъж: човек остарява не с годините, а с патилата си.

— Ах, вие поне ме разбирате...

Свещеникът и детето още дълго разговаряха, дори след като си легнаха. А когато му се доспа, помоли господин Калу да прочете молитвите си до леглото му и да остане при него, докато заспи.

---

[1] Алюзия за жената на Лот (библ.), която въпреки забраната на ангелите отпавила взор към наказаните в Содом и Гомор и тутакси се превърнала в солен стълб. — Б.пр. ↑

Х

Събужда ме кукуригане на петел. Съмва ли вече? Драсвам кибрита: няма и пет часа. Решавам да почакам още малко. Тази сутрин сам реших да направя разходката до Балюзак, за която Мишел напразно ме моли. Снощи, след посещението на господин Калу, научих от мащехата си, че тази година Жан нямало да се връща в колежа. Видя ли тя как изтръпнах? Разбра ли какъв удар нанасяше на бледичкото момче, което се правеше на безразлично? Добави, че това променяло плановете ѝ: уговорили се с баща ми да ми потърсят друг пансион, за да ме откъснат от влиянието на онази заблудена овца, но сега не било необходимо. Там нямаше да заваря и господин Пюибаро, затова също се радвала. При моята болезнена чувствителност учител като Пюибаро бил опасен.

Жан в Балюзак, Мишел в пансион... Ами аз? Този ден за първи път се изправих лице в лице с моята стара неприятелка самотата, с която сега добре се разбираме. Вече се познаваме: тя ми нанесе всички възможни удари и вече няма къде да ме удари. Мисля, че не избягнах нито една от нейните клопки. И тя престана да ме изтезава. Сега се греем до огъня един срещу друг през дългите зимни вечери, в които тупването на една шишарка или вопълът на някоя нощна птица е за сърцето ми почти като човешки глас.

Да видя Жан още веднъж на всяка цена... Да се уговорим как да си пишем... За мен бе лесно да му пиша, но той къде да изпраща писмата си? Как се получават писма до поискване? Да го видя още веднъж; да се уверя, че още съществувам за него, че Мишел не ме е изместила напълно от сърцето му. Розите по пердето леко поруменяват: зората изгрява. Обличам се, затаил дъх. Подът не изскърца: само една стена ме отделя от просторната стая, където господин и госпожа Пиан спят на колкото се може по-отдалечени легла.

Отварям вратата съвсем безшумно. Дървените стъпала проскърцват, ала Брижит не спи леко. Ще се измъкна през кухнята за по-сигурно, да не ме чуят. Ключът е окачен в килера.

— Къде си тръгнал толкова рано?

Едва сподавам вика си.

Тя е там на стълбищната площадка, в лилавата си нощница на бледата светлина, която се процежда отгоре. Една дебела плитка, дълга до кръста, се вие по раменете и като огромна лъскава змия с червена панделка на врата.

— Къде искаше да отидеш? Кажи? Отговаряй!

Дори не помислям да излъжа. Тя знае всичко, преди още да съм си отворил устата; а и се чувствавам отмалял от отчаяние. Отчаяние, в което обаче се хвърлям само за да се спася; търся закрила в тази ненормална чувствителност, която плаши най-строгите хора и ги кара да ме успокояват, вместо да ме наказват. Започвам да се давя, да се задъхвам от хълцане, задминавам целта си и не мога да се спра. Брижит ме повдига с яките си ръце и ме отнася до спалнята, където баща ми, стреснат в съня си, мисли, че е жертва на някакъв кошмар.

— Хайде успокой се, няма да те изям. Пийни глътка сироп от портокалов цвят.

Полага ме на леглото си. Аз заеквам:

— Само защото никога вече няма да се видим... Исках да му кажа сбогом...

— Пак заради тоя Мирбел — казва Брижит на Октав. — Виж докъде е стигнал! Питам се дали вече не е твърде късно да се намесим. Каква болезнена чувствителност! Клетото дете — добави тя полугласно, но достатъчно високо, за да се чуе, — каква наследственост!

— Защо говорите пред него за наследственост — попита баща ми по същия начин. — За какво намеквате?

— Да не би да ми е присъщо да намеквам!

— Да не би да ви е присъщо?

Той се смееше, клатеше глава и повтаряше: „И таз добра!“

Никога не бях виждал баща си тъй блед: седеше в леглото, обраслите му с косми крака не достигаха до пода. По стъпалата му с разкривени пръсти се виеха изпъкнали сини вени. От разкопчаната му пижама стърчаха сиви кичури. Бедрата му бяха съвсем мършави, само кожа и кости. Права в епископското си одеяние, с опънати назад коси, които откриваха изпъкналото ѝ чело и се спускаха в тази дебела, лъскава и мазна плитка, Брижит го дебнеше с подозрение и омраза.

Баща ми стана, взе ме на ръце и ме отнесе в моето легло. Аз продължавах да хлипам на гърдите му. Той ме зави. През лилиевите цветове, изрязани в капациите на прозорците, се прокрадваха лъчите на прибуленото слънце. Сякаш чувам с какъв глас повтаряше: „Изтрий очите си, глупчо, обърши си носа и спи.“ И същевременно отметна косите от челото ми и ме погледна тъй, сякаш ме виждаше за пръв път.

По-добре да не бях научавал никога онова, за което ще разкажа тук (и то с какво смущение, с какъв срам, но се налага...). Не подозирах нищо до края на войната, когато се сдобрих с един от братята на майка си — вуйчо Мулис, — не го бях виждал дотогава заради някаква семейна разправа, която няма нищо общо с този разказ. Той обичаше сестра си Март и искаше да се запознае с мен, преди да умре. Беше градски архитект като дядо ми. Бе запазил „бохемския си артистичен вид“, който Брижит Пиан ненавиждаше — за нея той бе източник на покварата, в която според нея майка ми бе израснала и която я бе погубила. Двадесет години след самото събитие този циничен стар ерген ми разказа за обстоятелствата, съпътствували идването ми на бял свят. Не можеше да ми докаже, че не съм син на Октав Пиан, но смяташе, че е по-вероятно да дължа живота си на някакъв далечен братовчед на майка ми, Алфред Мулис, „красив като зората“, както казваше чичо ми (но снимката, която ми показа, не бе запечатала нищо от обаянието и ми стана някак си неприятно, че може да съм син на къдравия момък с овнешка глава). Още от дете той обожавал братовчедка си, а тя го обичала безмерно. Няма да се впускам надълго в тази неприятна тема и ще разкажа само най-необходимото, което се отнася до документа, намерен от моята мащеха още през първите години на брака ѝ.

Според вуйчо Мулис било нещо като бележка, написана от ръката на майка ми, някаква поредица от изчисления и съпоставяне на дати, от които излизало, че ако съм син на Октав Пиан, значи, съм се родил два месеца преждевременно; че съм бил много дребен и е трябвало да ме увиват в памук: едва са ме отгледали. Какво било предназначението на това листче хартия? Навярно чернова от писмо; вуйчо ми го допускаше, но не беше сигурен.

Ала Октав Пиан си имал своя причина да се съмнява, че съм негов син, и документът само засилил съмненията му. Вуйчо Мулис знаеше това от сестра си... Колко е деликатно да се говори за тези неща, с какви заобикалки трябва да се изразяваш! Доколкото разбрах, Октав бил от онези немалко мъже, които се сковават именно от премного любов: жестоко мъчение, особено когато страстта не е взаимна и тяхното смешно отчаяние се наблюдава със студен или подигравателен поглед...

Бих искал да се усеща с какво нежелание пиша тези неща и се надявам да е ясно, че в историята няма нищо измислено: защото един романист инстинктивно избягва неприятните сюжети. Ала щом се откажем от художествената измислица и се заловим да преследваме съдбите, които реално са прекосили живота ни, всеки миг се натъкваме на тези любовни злочестия, на тези отклонения или на още по-лошо — на тези недъзи, за които ни е противно да споменаваме, че мнозина от нас са пострадали повече или по-малко от тях. Според Ренан^[1] истината може би е тъжна от философска гледна точка. В човешките си измерения обаче тя не само е тъжна, а и тъй смешна и срамна, че свянът ни пречи да я изразим с думи. Затова тя тъне в мълчание и трябва да започне бракоразводно дело, за да блесне пред очите на обществото.

Когато през октомври се върнах в града с моята мащеха, Октав Пиан остана в Ларжюзон. Съпрузите заживяха разделено, без предварително да се уговарят: стана съвсем естествено. Баща ми, макар още да не бе намерил документа (забравен уж случайно в едно чекмедже в спалнята му, където не след дълго щеше да го открие), бе така добре подготвен и насъскан от Брижит, че не съжaliaваше за заминаването ни и предпочете самотата и зимуването на село пред съжителството с тази ненавистна жена и този син, който само с вида си събуждаше спотаената му тревога. Той отново потъна в някакво вцепенение, в дрямката, от която бе излязъл за няколко дни, за да защити Мишел, и това бе последният ми спомен от него. Сигурно още тогава е започнал да пие, но се пропи едва след като заминахме.

Тъй като Мишел бе на пансион в „Сакре-Кьор“, аз останах сам с мащехата ни. Изминаха две мрачни години до матурата, през които се

измъчвах далеч по-малко, отколкото бях очаквал и си бях представял. Учех с лекота и Брижит не се боеше от неприятности с мълчаливия ученик, който вечер готвеше уроците и си пишеше домашните, без да е необходим какъвто и да било надзор. През първата година баща ми идваше в града само веднъж месечно — в деня, когато пускаха Мишел да излиза: водеше и двама ни на ресторант. Съвсем ясно си спомням с каква наслада избирах в менюто любимите си ястия: стриди, плешка от заек, фасул с месо. Увереността ми, че Мишел и Жан са разделени, навярно завинаги бе приспала и обичта, и ревността, която изпитвах към тях и които се пробуждаха само на моменти: винаги ми е било необходимо да се измъчвам, за да разбера, че обичам.

Тук трябва да разкажа две случки, след които съвсем охладнях към Мирбел. Още през първата зима, когато една вечер се върнах от училище, мащехата ми каза, без да вдигне очи от книгата:

— Има писмо за теб.

Не се полъгах от привидното ѝ безразличие. Хвърлих поглед на плика и заявих:

— От Мирбел е.

И веднага попитах невинно с хитростта, с която някои деца се справят и с най-лошите родители:

— Мога ли да го прочета?

Брижит Пиан се поколеба, после остави на мен да реша дали трябва да ѝ го дам. Не ме погледна нито за миг, докато четях писмото, в което Жан дьо Мирбел ми описваше „тъпия живот“, който водел в абатството в Балюзак, такъв живот, че му идело „да си пръсне черепа“, и ме молеше да му пратя някакви вести от сестра ми: „... пък ако може, нека и тя прибави на края на писмото няколко думи. Ще ми бъде много приятно, а така няма да измени на обещанието си. Кажй ѝ, че не може да си представи какво е да живееш в едно гадно затънтено селце, изгубено сред елшаците, само с един стар свещеник, който е свестен човек, не мога да си кривя душата, и прави от мен каквото може. Бедата е там, че аз не съм свестен. Кажй ѝ, че само няколко реда са достатъчни. Тя може да си представи колко ще ми помогне...“

Спомням си какъв студен гняв ме обзе, докато четях по-нататък писмото, в което нямаше нито дума, отправена към мен самия.

Раздразнението ми надделяваше над мъката. Щом е така, по-добре да не мисля повече за това, да излича всичко... Колко често в живота си съм изпитвал желание да скъсам всичко, да изхвърля хората през борда. Протегнах писмото на Брижит, която веднага се запозна със съдържанието, ала без да бърза; а когато го сгъна, конските ѝ зъби се разкриха в усмивка: „Игуменката — каза тя — ми предаде цял куп писма от този господин. Имал е нахалството да пише на сестра ти в самия манастир и представяш ли си, всяко писмо започва с молби към Пресветата майка или към този, който първи разпечата плика, да го склони да го предаде на Мишел. Което показва — добави тя поучително, — че покварата може да върви ръка за ръка с глупостта и че те съвсем не са несъвместими.“ След което захвърли писмото в камината и го предаде на нетрайните пламъци.

Не зная дали втората случка стана по същото време. Струва ми се, че срещата с абат Калу бе като че ли следващата зима. Един четвъртък, тъкмо излизах от дома, някой зад мен ме извика по име. Познах абат Калу, макар да бе много отслабнал. Старото расо висеше на костеливите му рамене. Навярно е чакал да изляза. Казах му, че отивам в книжарницата, и той ме последва.

— Жан ще се зарадва тази вечер, като му разкажа, че сме се видели.

— Как е той? — попитах нехайно.

— Не е добре — отвърна абат Калу. — Съвсем не е добре, горкият.

Очакваше да почна да го разпитвам, ала се излъга: спрях се пред книжарницата и запрелиствах старите книги, изложени отвън. Толкова ли жесток съм бил тогава? Не, защото отчаянието на клетия свещеник, надвесен над мен, съвсем не ми убягваше и днес, след толкова години още изпитвам угризението, което тогава се прокрадна в мен.

— Да ти кажа право, безпокоя се за нашия Жан. Помисли само: тази година не ходи в Ла Дьовиз. Майка му прекара зимата в Египет. Разбира се, учи много, ходи на лов. През октомври двамата ловихме гривяци. Хвана четиридесет и седем. Дори кон му намерих, представи си, от господин Дьо Бюк, една стара кранта, но все пак може да се язди. Но му липсва компания...

— Ами вие? — попитах аз наивно.

— О, аз...

Той махна неопределено, без да добави нито дума. Навярно бе усетил безсилието си — не можеше да направи нищо, за да ощастливи едно момче на тази възраст. Културата му нямала стойност в очите на Жан, а още по-малко нежността му. За това момче, което всяка вечер заварвал свито на плетения стол край камината в кухнята — там, където го бил оставил следобед, разтворило книгата все на същата страница, — той бил само тъмничар и нищо друго. Жан дори не вдигал към абата мрачното си лице. Вече не му било интересно да язди сам тая стара кранта. Когато го нямало в абатството, свещеникът знаел къде да го намери. Тогава още не подозирах за тази тревога на абата. Жан често се отбивал в аптеката при Воайо — отявлена неприятелка на абат Калу. След часовете учителят и жена му се присъединявали към тях. Пиели кафе в задната част на магазинчето и коментирали статиите на Жорес^[2] или на Ерве^[3].

Макар че разбрах какво иска свещеникът, не му помогнах и той трябваше да пристъпи към целта си без повече заобикалки:

— Съжалявам, че размених остри думи с госпожа Пиан — каза ми той. — Впрочем вярвам, че не е способна да бъде злопаметна и съм сигурен, че решението ѝ относно Жан и Мишел е продиктувано от най-висши подбуди. Няма да ги оспорвам, доверявам се на нейната мъдрост. Но, детето ми, не мислиш ли, че Мишел би могла да пише от време на време на свещеника в Балюзак? Какво лошо има в това? Дори без да ме моли да предам нещо на Жан, би могла да ми разкаже за живота си: за твоя приятел това ще бъде огромно утешение. Нещо повече, Луи — прошепна ми той почти на ухото, — бих казал дори спасение... Защото именно за това става дума: да го спасим... разбираш ли ме?

Видях съвсем отблизо умолителния му детски поглед, усетих тежкия му дъх. Не, не го разбирах добре; и все пак този път се трогнах, но удовлетворих желанието му не заради Жан, а заради него самия. Обещах, че ще предам предложението му на Мишел, и дори му спестих неудобството да ме моли да премълча това пред мащехата си: сам го уверих в това. Той ме хвана с голямата си длан за врата и ме притегли към изпоцапаното си расо. Изпроводих го до трамвая. До него хората на задната платформа приличаха на джуджета.

Кореспонденцията между Мишел и абат Калу, която навярно би предотвратила или забавила много злочестини, бе прекъсната след третото писмо: Мишел непредпазливо го поверила на една приходяща ученичка, а и не могла да се въздържа и цялото писмо било отправено към Жан, макар на плика да бяха написани името и адресът на абат Калу. Писмото било заловено от една монахиня и предадено на Брижит Пиан, която ми разказа за случилото се, избягвайки да вини Мишел: „Самият свещеник я е въвел в изкушение, няма съмнение — каза ми тя. — Колкото и сериозна да е вината ѝ, измолих снизхождение към сестра ти и трябва да кажа, че Светата майка прояви голямо милосърдие. А за свещеника на Балюзак мога да кажа само, че досието му от ден на ден натежава — добави тя с неволно недоволство, — а това писмо е основното обвинение.“

Ето че изказа гласно мислите си пред мен. Обичаше ли ме? Дълго мислех, че в мое лице тя пазеше живото доказателство за греха на първата госпожа Пиан. Днес съм повече склонен да приема, че е проявявала към мен цялата привързаност, на която е била способна, и че съм събуждал у нея слабото майчинско чувство, което тлее и в най-безчувствените жени.

---

[1] Жозеф Ернест Ренан (1823–1892) — френски писател и филолог-изтоковед. В ранния си труд „Бъдещето на науката“ (1848, публикуван 1890) защитава научното знание в духа на философския позитивизъм. — Б.пр. ↑

[2] Жан Жорес (1859–1914) — изтъкнат деец на френското и международното работническо движение, основател на Френската социалистическа партия, борец за мир. — Б.пр. ↑

[3] Гюстав Ерве (1871–1944) — френски журналист, основател на социалистическия вестник „Социална борба“, осъден за антимилитаристична дейност. През Първата световна война застава на страната на Патриотичната партия и основава вестник „Виктоар“. — Б.пр. ↑

XI

По това време живеех в тясна близост с Брижит Пиан. Малкия салон, където тя работеше или приемаше посетители, се намираще между нейната и моята спалня. Вратата бе винаги откритата затваряше я само когато влизаше някой. Но достатъчно бе да повиши и без това звучния си глас, и аз без усилие чувах разговорите, особено през зимата, когато шумът от улицата долиташе приглушено през затворените прозорци.

Когато разпознавах гласа на господин Пюибаро, понякога си давах труд да ида да му кажа „Добър ден“, ала по-често той, преди да се сбогува, идваше да ме целуне. С промяната в неговото положение и моето отношение към него се бе променило. Този беден хилав човек с изцапани обувки и тънко евтино пардесю, което не го предпазваше от студа, не можеше да ми вдъхне същото страхопочитание, както учителят в редингот, чийто любимец бях.

Все пак за свое оправдание трябва да призная, че видът му будеше в мене жалост или поне онова неудобство, което изпитваме пред чуждото нещастие и сме свикнали да наричаме така. Но когато се замислях над злочестата съдба на господин Пюибаро, не можех да не се съглася с Брижит Пиан и да не го презирам за това, че се бе поддал на една съблазън, която вече бях склонен да приемам с недоверие и отвращение, макар че още не я познавах. Едва ли щях да изпитвам същото омерзение към видимите белези на неговото падение, ако те не изразяваха за мен една духовна реалност и не смятах, че със сватбата си господин Пюибаро съзнателно се бе отказал от своята възвисеност. В това отношение съм се променил: смятам, че цялото нещастие на хората идва от неспособността им да останат целомъдрени и че едно целомъдрено човечество би се освободило от повечето злини, които тегнат не само над нас, но дори над тези, които на пръв поглед нямат пряка връзка с плътските страсти. От малцината, които напълно владееха кръвта и сърцето си, съм видял как на този свят се постига щастие чрез любов и доброта.

Господин Пюибаро идваше два пъти месечно да получи от мащехата ми помощите, с които живееше тяхното семейство. През останалото време напразно обикаляше града да търси работа. Октави беше бременна и застрашена от помятане, трябваше да лежи до своето освобождение и не можеше да върши нищо. Чух, че една сестра от „Успение Богородично“ ходела сутрин да им чисти. Това е всичко, което знаех за нещастната двойка и не се питах много-много как живеят.

При все това забелязвах, че срещите между господин Пюибаро и мащехата ми, макар винаги да завършваха с връчването на плика, неизменно се превръщаха в дълъг спор, който се водеше полугласно, като сегиз-тогиз събеседниците повишаваха глас. Пюибаро шепнеше настойчиво, умолително, а мащехата ми отвърщаше с добре познатата за мен интонация, която издаваше упорито отрицание и отказ. И отведнъж започваше да говори сама, като човек, който диктува закон на някой подчинен, принуден да мълчи. „Знаете, че ще стане така, защото такава е волята ми и някога ще трябва да се решите — извика тя веднъж тъй силно, че всичко чух. — Всъщност зле се изразявам, като казвам волята ми, защото не вършим каквото ние искаме, а каквото Бог желае; не се надявайте, че ще продължа да ви бъда съучастница“.

При което бившият ми учител, въпреки че бе много задължен на мащехата ми и напълно зависим от нея, я упрекна, че следва буквата, а не духа на закона и явно съвсем се самозабрави, защото ѝ каза, че ближният ѝ все пати от нейните съмнения и че изтънчеността и строгостта на съвестта ѝ винаги се обръщат срещу другите. Добави, че нямало да си тръгне, преди да постигне това, за което моли. (През вратата не успях да разбера за какво става дума.) Мащехата ми, извън себе си от гняв, заяви, че щом е така, тогава тя щяла да си тръгне. Чух я как затръшна вратата на салона. Миг след това господин Пюибаро влезе преbledнял в стаята ми. Държеше плика, с който тя навярно го бе замерила в лицето. Панталоните му бяха протрити на коленете. Нямаше маншети. Черната му вратовръзка и колосаният пластрон бяха единствените останки от някогашното му одяние.

— Чухте ли? — попита ме той. — Мой малък Луи, бъдете ни съдник...

Не зная дали има други деца, които толкова често са били призовавани да отсъждат в споровете на възрастните. Доверието, което вдъхвах на моя учител още от онази вечер, когато ме помоли да пусна писмото до Октави Тронш, го подтикваше и сега да прибягва до моите услуги — съзнателно доверие, което произтичаше от неговото обожание към децата. Според него (той бе имал благоразумието да развие тези схващания пред мен) момчетата между седем и дванадесет години били надарени с особена прозорливост и понякога проявявали невероятна изобретателност, която изчезвала през пубертета. Макар да бях на петнадесет години, според него бях запазил всички предимства на детството. Клетият Пюибаро! Бракът не го беше разхубавил. Почти напълно бе оплешивял. Няколкото руси кичура едва прикриваха темето. Страните му червенееха на безкръвното лице, кашляше.

Както някога в Ларжюзон, когато ми обясняваше някой латински текст, той придърпа стола си към мен.

— Ти поне ме разбираш...

Говореше ми на „ти“ само когато споделяше нещо, когато се обръщаше към детето с непогрешима преценка. Разказа ми, че лекарят се надявал Октави да изкара докрай нормално бременността си само ако запази пълен физически и душевен покой. Затова сметнал, че трябва да спести на жена си най-терзаещите я грижи и да скрие от нея източника на малката сума, която носеше два пъти месечно. Тя не подозирала, че тези пари идват от моята мащеха, и мислела, че мъжът ѝ си изкарва хляба и най-сетне е получил възнаграждение от архиепископството.

— Да, измислих тази лъжа и я повтарям всеки ден — само Бог вижда с цената на какви страдания и срам. Но трябва ли да наричаме лъжа приказките, които сме длъжни да разкажем на болния? Не мога да приема това въпреки всички доводи на госпожа Брижит...

Гледаше втренчено, сякаш чакаше поличба от оракул. Вдигнах рамене:

— Оставете я, нека си приказва, господин Пюибаро. Щом съвестта ви е чиста...

— Не е толкова просто, мой мъничък Луи... Първо, защото Октави се учудва и се безпокои, че госпожа Брижит не я е посетила, откакто е на легло... До днес твоята мащеха отказваше да направи това посещение, „докато не възстановя поруганата истина“, както имаше

дързостта да ми пише! Това ме въвлече в обяснения с Октави, които ще ти спестя: защото едната лъжа поражда друга, в това съм съгласен с госпожа Брижит. Това е лабиринт, от който не мога да се измъкна. Както и да е, що-годе успях да закърпя положението... Но ето че сега госпожа Брижит започва да заплашва: твърди, че съвестта не ѝ позволява да остане моя съдружница; иска да открия на Октави отде идват приходите ни... Представяш ли си това?

Представих си го много добре и уверих господин Пюибаро, че дори, напротив, учудвам се, че мащехата ми тъй дълго се е съгласявала да скрива истината от Октави. Не му казах, но му дадох да разбере, че се възхищавам на тази строгост. По това време навлизах в творчеството на Паскал. В очите ми жените от типа на Брижит Пиан изглеждаха възвишени и красиви, защото ги сравнявах с майка Анес, майка Анжелик и изобщо с всички горделивки от Пор Роял^[1]. Представям си какво дете съм бил, седнал край камината пред отрупаната с речници и тетрадки масичка и насреща ми този изчерпан човек, който протягаше към жаравата малките си бели изцапани ръце, а пробитите му обуца димяха. В пламъка кротките му зачервени очи съзираха образа на една жена, изтегната в леглото със застрашеното скъпоценно бремене. Това бе една реалност, която Брижит отказваше да приеме, в която той и мен не можеше да въвлече. Мащехата ми му повтаряше: „Толкова пъти съм ви предупреждавала, няма какво да се сърдите на мен...“ Вярно, че всичко ставаше, както го бе предвидила, и събитията така явно доказваха правотата ѝ, та усилиха вярата ѝ, че всички вдъхновения и просветления са ѝ пратени от бога.

— Отиде си със заплахи и ме предупреди, че още утре привечер ще дойде да види Октави — додаде господин Пюибаро мрачно. — Щяла да ни донесе топло ядене, но иска дотогава да подготвя Октави, за да ѝ разкрия истинското положение. Какво да правя? Искан ми се да спестя на клетата си жена този срам. Знаеш, че нямам самообладание. Няма да мога да сдържа сълзите си...

Попитах го защо не взема ученици. Не може ли да дава уроци? Той поклати глава: нямал необходимите дипломи, пък и след сватбата повечето домове, където можел да проникне, затворили вратите си за него.

— Колко жалко, че нямам нужда от частни уроци — заявих доволно. — По всички предмети съм отличен...

— О, ти — каза ми той с нежно възхищение, — ти знаеш вече колкото мен. Готви се добре за изпитите, момчето ми, пази си дипломите. Нямах нужда от тях, но знаеш ли... Да бях завършил...

Леонс Пюибаро бил дете от бедно семейство, което бъдещите му колеги отгледали от милосърдие, защото разбрали, че е надарено; като млад учел с лекота и можел да отиде далеч, ако още на осемнадесет години не започнали да го канят да замества, защото в колежа липсвали учители. Той трябвало едновременно и да преподава, и да се самообразова, затова познаваше литературата само от учебниците и от „Избрани произведения“. В замяна на това бе усвоил много по-добре от мнозина висшисти великите гръцки и римски класици. И ето че неговата ерудиция с нищо не можеше да му помогне да припечелва необходимите триста франка на месец.

Исках да си тръгне и запрелиствах речника, за да разбере, че нямам време. Ала той се бе отпуснал и успокоил в топлата и приятна атмосфера край детето, което обичаше, и се питаше по какъв начин да предупреди Октави, без да я развълнува.

— Защо пък вие трябва да й съобщите това? — предложих аз. — Можете да помолите другого... Например тази монахиня от Успение, която идва у вас всяка сутрин...

— Колко умно, Луи! — извика той и се тупна по мършавите бедра. — Ти единствен виждаш ясно в дадена ситуация. Тази монахиня е малка светица, която Октави обича много, а тя се възхищава от жена ми. Дори е много интересно да видиш тези две създания, всяко от които смята, че стои по-долу от другото. Ще ми се госпожа Брижит да ги види с моите очи... да разбере какво е истинската скромност...

Той млъкна, защото видя, че стиснах устни, и почувствува, че аз съм тъй зависим от госпожа Брижит, както той никога не е бил.

На другия ден рано следобед Брижит Пиан слезе от една карета пред дома на улица Мирай, където семейство Пюибаро живееше под наем в мебелиран апартамент, избран от самата нея, и чийто наем плащаше тя. Ръцете й бяха тъй отрупани с най-различни пакети, че не можа да повдигне роклята си по ужасната стълба. Помийната вода се стичаше по откритата вада. Пиан познаваше тази смрад: ноздрите й на благотворителка бяха свикнали с нея. Градските бордеи винаги се

разпознават по миризмата на пържено и на клозет. И отново не искам да се поддавам на изкушението да обърна против Брижит най-хубавите постъпки в живота ѝ. Каквито и да са били дълбоките ѝ подбуди, тя винаги се проявяваше като много щедра, а понякога, при някои тежко болни, бе способна да се раздава. Освен това спазваше принципа, че е по-добре да спасиш малцина злощастници, отколкото да раздадеш на мнозина недостатъчна милостиня. Спомням си, че когато ходехме заедно на пазар, тя купуваше конци, прежда и бакалски продукти в дюкянчета, отдалечени от центъра на града, където бе уредила като продавачи тези, които бе измъкнала от калта, и изпращаше там за покупки и своите познати. Впрочем тя не спестяваше на притеснените търговци нито упреците, нито забележките си и се възмущаваше от неблагодарността на хората, които сякаш нарочно не преуспяват въпреки финансовата помощ, която им оказваше.

Към семейство Пюибаро тя не се отнесе по същия начин и макар да ги хранеше, ги остави сами да се оправят. Дали нарочно? Кой знае? Може би самата тя нямаше понятие. Склонен съм да мисля, че за нея е било добре дошло те да тънат в нищетата, която им бе предрекла, и така явно да бъдат наказани, че не са се съобразили с нейните напътствия. Тя постоянно тържествуваше, че може да държи двамата Пюибаро в пълна зависимост. А ако можеше да осъзнае чувствата си към Октави, самата тя би потръпнала.

Първата вещ, която се наби в очите на Брижит в стаята на болната, бе едно пиано, поставено перпендикулярно на леглото откъм главата и което заемаше толкова място, че беше трудно да се придвижиш между гардероба, масата и скрина, отрупан с шишенца и мръсни чаши и чинии. (Господин Пюибаро успяваше за кратко време да разруши реда, който малката монахиня оставяше всеки ден след себе си.) Докато си разменяха обичайните учтивости и въпросите и отговорите относно състоянието на Октави, двамата съпрузи с невиджана тревога забелязаха, че пианото вече „бе привлякло погледа“ на госпожа Брижит и тя не след дълго ще започне своето следствие. Фирмата, която им го даде под наем, бе обещала да си го вземе. Ала не удържа на думата си. Тази сутрин Пюибаро отново ги моли. Как да обяснят на Брижит Пиан защо са си позволили тази нелепа прищявка,

след като нито той, нито тя знаеха да свирят на пиано, макар че и на двамата им доставяше удоволствие да свирят с един пръст по клавишите познати псалми. Дори и да не живееха в немотия, подобно нещо би било почти непроситимо; ала когато си принуден да живееш от подаяния...

Октави побърза да подхване разговор, който да отклони вниманието на госпожа Брижит. Благодарни й от все сърце, че не е позволила на Леонс да продължи да лъже за източника на парите, които два пъти месечно донасяше у дома. Той го направил от добро сърце и от жал към нея. Но тя отдавна подозирала измамата и отначало мислела, че това е някаква хитрина на госпожа Брижит, която, кой знае защо, прикриваше добрините си, както други прикриват злините. (Октави не бе напълно лишена от този недостатък, често срещан в средите, където бе израсла и където ласкателството не прави впечатление, щом е отправено към влиятелни личности, от които зависиш.) Тя добави, че разбирала и споделяла принципите на госпожа Брижит, която я слушаше разсеяно и често-често попоглеждала пианото, а накрая я прекъсна и каза, че съжалявала, ако е натъжила господин Пюибаро и навярно би проявила слабостта да му отстъпи, ако се отнасяше за някои от многобройните обикновени миряни, които не разбират нищо от божите дела. Но сметнала, че една истинска християнка като Октави не може да бъде държана в неведение за последиците от своите дела и за изпитанията, на които провидението иска да я подложи. „Щом то ви е оставило да живеете благодарение на милостта на една приятелка и е допуснало господин Пюибаро да не може да намери на този свят подходяща работа, аз нямам право да ви лиша от този полезен урок.“

В дневника си господин Пюибаро е записал тези думи и ги е нарекъл жестоки, а след това е добавил: „Не мога да се закълна, че съзнателно ги изрече иронично, но бе доволна от възможността да извини с неуязвим от религиозна гледна точка претекст дълбокото си удоволствие, че е излязла толкова права в спора си с нас и че само тънкото пликче, за което трябва да ходя два пъти месечно у тях, дели нашето семейство от най-пълната немотия.“

— Странно — каза тя, — това пиано не фигурира в описа, който ми връчиха, когато наех това жилище за вас.

— Не — отвърна Октави с треперещ глас. — Това е една лудост, за която вината е единствено моя.

И я погледна с нежната си обезоръжаваща усмивка, на която малцина устояваха; ала челото на благодетелката не се проясни.

— Извинявай, скъпа — прекъсна я господин Пюибаро, — но аз ти го предложих, като мислех колкото за твоето, толкова и за своето удоволствие.

Каква грешка да нарече жена си „скъпа“ пред Брижит Пиан! Тя ненавиждаше липсата на всякакъв свян у двойките, които под предлог, че са законни, издават с дума или жест отвратителната си близост. А при тези двамата това бе буквално непоносимо.

— Трябва ли да разбирам — попита тя с подчертана кротост, — че сте взели под наем това пиано?

Обвиняемите кимнаха.

— Значи, един от двамата може да дава уроци? Аз пък мислех, че нямате представа от солфеж и дори не разпознавате нотите.

Октави отвърна, че сметнали, че могат да си позволят това удоволствие.

— Какво удоволствие? Да свирите с един пръст, както често съм ви виждала да правите в църковното училище с риск да станете за посмешище пред учениците?

И госпожа Брижит, която се смееше много рядко, се изкиска.

Октави сведе глава. Жълтите ѝ безцветни коси падаха на две плитки върху раменете ѝ. Гърдите ѝ се повдигаха бързо под нощницата от грубо платно.

— Вярно, сбъркахме, госпожа Брижит — каза господин Пюибаро. — Но Октави не бива да се вълнува — добави той умолително шепнешком. — Ако искате, ще говорим за това при следващото ми посещение. Ще ви обясня...

— Да — прошепна тя, — простете... Ще говорим на воля за това другаде: ще ми кажете с какви пари сте наели това пиано.

— С вашите, разбира се... Признавам, че когато живееш от подаяния, е непростимо да пилееш по двадесет франка месечно за едно пиано, на което не можеш да свириш. Но да оставим обясненията за друг път...

— Какви обяснения? Няма какво да се обяснява, всичко е ясно — рече Брижит все така полугласно (ала Октави не изпускаше нито дума).

— Струва ми се, няма какво да добавя. Сякаш и двамата не си давате сметка, че сте прекрачили всякакви граници. Не правя въпрос за парите, смятам, че разбирате! Не става въпрос за парите...

Господин Пюибаро я прекъсна и ѝ припомни, че няма какво да се добави, самата тя го каза, и после прегърна Октави, която се задъхваше от ридания. Но Брижит Пиан се раздражни от сълзите на Октави и бе обхваната от един от онези пристъпи на гняв, които не успяваше да спотаи и в които с примирение разпознаваше огнената природа, с която бог я бе дарил. Макар че се опитваше да не повишава глас, ядните, едва сдържани думи свистяха през зъбите ѝ:

— Във всеки случай трябва да помисля и за себе си. Дума да не става! Има граници дори и на добродетелността; трябва да взема мерки и колкото и щедра да съм била към вас, не искам да довеждам добротата до глупост...

— Моля ви да млъкнете или да си идете. Не виждате ли какво причинявате на Октави?

И господин Пюибаро се забрави дотам, че я хвана за ръката и я поведе към вратата.

— Как, приятелю, осмелявате се да ме докосвате?

Благодарение на това посегателство Брижит Пиан отново се издигна във висините на обичайното си съвършенство.

— Недей, Леонс — простена Октави... — Това е нашата благодетелка; ти ми причиняваш мъка, като не се държиш с нея както заслужава.

Ала господин Пюибаро, обзет от гнева на слабите, повиши глас, когато Брижит бе вече на площадката:

— Тук сме си у нас, скъпа.

Тогава високата фигура на моята мащеха се откри в рамката на вратата.

— У вас, така ли?

Триумфът ѝ бе тъй лесен, че отново я обзе божествен покой. Всъщност това затваряше устата на жалкия ѝ противник и тя можеше да не прибавя нито дума повече.

— Да ви пратя ли всички квитанции за наема? Струва ми се, че не са на ваше име.

Господин Пюибаро затръшна вратата и се доближи до леглото, където Октави плачеше, скрила лице в шепите си. Той я взе в обятията си и я притегли към гърдите си.

— Сбърка, Леонс, ние ѝ дължим всичко и е вярно, че това пиано...

— Скъпа, успокой се, на малкото ще му стане лошо...

„Малкото“ наричаха създанието, което още не бе се появило на бял свят, любимото дете, което може би никога нямаше да се роди. И докато господин Пюибаро повтаряше полугласно, все тъй притиснал главата на жена си до гърдите си: „Какво ужасно същество!“, Октави възразяваше:

— Не, Леонс, недей, не е хубаво. И нейният характер си има недостатъци. Видиш ли, характерът е пробен камък за всички нас. Лесно е да се въздържиш от престъпленията, които бог ти пречи да извършиш, но за да побеждаваш природата си всеки ден, е необходима някаква особена милост. На госпожа Брижит ѝ трябва да управлява някой манастир...

— Ами! Ако я бяха пратили в манастир, щеше да започне да го ръководи и цялото братство щеше да трепери от нея, защото тя внимателно подбира жертвите си. Трябва, напротив, да се радваме, че никой не е предаден на властта ѝ тялом и духом в някоя обител. Там Брижит Пиан би се разгърнала в целия си ръст. Ние двамата сме свободни да умрем от глад, но да не я видим повече...

— Съгласна съм с теб, че тя би помогнала на останалите монахини да станат светици — отговори Октави все още обляна в сълзи, но с бледата си усмивка. — Забелязал ли си, че в живота на големите светици винаги има някоя игуменка от рода на госпожа Брижит, която им помага да отидат в рая по най-трънливия, ала най-късия път, защото те не живеят дълго... Не — добави тя, — не е хубаво да говоря така... Тя е нашата благодетелка... Ох! Не е хубаво!

Помълчаха малко. Господин Пюибаро, седнал на леглото, взе един от донесените от Брижит бисквити, изяде го на две-три хапки и попита:

— Какво ще стане с нас?

— Ще идеш да я видиш утре сутрин — каза Октави. — Познавам я: тази нощ ще изпита угризения и първа ще ти се извини. Ако ли не, малкият Луи ще оправи нещата.

На него не му се искаше; не, вече никога нямаше да позволи да се отнасят с него така.

— Трудно е да се унижаваш, скъпи, това е най-трудното на този свят особено за един мъж, за един мъж с твоите качества. Но точно това се иска от теб.

— Ох, най-мъчителното за мен е, че тя си въобразява, че бог ѝ дава право, защото всичките ѝ предсказания се сбъднаха. А ти мислиш ли, че сме наказани?

— Не — възрази тя пламенно, — не, само ни изпитват. Не, не сме сбъркали. Твоето призвание съвпаднаше с моето. Госпожа Брижит не разбира, че ни е било предопределено да страдаме заедно.

— Да, и от самото това страдание се ражда нашето щастие.

Тя го прегърна през врата с мършавите си ръце.

— Вярно ли е, че за нищо не съжеляваш?

— Измъчвам се, че не мога да припечелвам хляб за двама ни — въздъхна той, — но ако ни е съдено да се роди малкото... нищо друго няма да има значение пред тази радост.

Тя му прошепна на ухото: „Не мисли за това, не се надявай премного...“

— Какво? Кое те кара да мислиш... да не би лекарят да ти е казал нещо, което аз не зная?

Той я обсипа с въпроси, ала тя клатеше глава: не, лекарят нищо не ѝ е казал, но просто си мислела, че може би и това ще се иска от тях, особено това... „Не!“, повтаряше господин Пюибаро, а тя го увещаваше, че трябва предварително да се примирят с цялото си сърце, както направил Авраам, и може би едва тогава Исаак ще им бъде върнат. Господин Пюибаро продължаваше да казва „не“, но все по-тихо, после се отпусна на колене и зарови глава в чаршафите и взе да приглася глухо на вечерната молитва, която Октави поде.

Щом я прочете, тя млъкна и затвори очи. Тогава господин Пюибаро запали свещ, приближи се до пианото и затърси по лъскавите клавиши най-любимата си мелодия — химна, който децата пееха в деня на първото си причастие, като полугласно повтаряше думите: „Небето /бог навести земята, любими мой, почивай в мен.../“

---

[1] Прочут женски манастир, основан през 1204 г. През XVII век се превръща в средище на янсенизма — религиозна и етическа доктрина, разработена от холандския теолог Янсений (1585–1638). В много отношения янсенизмът противоречи на официалния католицизъм и бил преследван от кралската власт и църквата. — Б.пр.

↑

XII

Преди да излезе на улицата, гневът на Брижит Пиан се обърна отчасти срещу самата нея. Как си позволи до такава степен да загуби самообладание и какво щяха да си помислят Пюибаро? Те не виждаха като нея отвътре съвършенството ѝ, не можеха да измерят колко високо, широко и дълбоко е то. Щяха да преценят само по този изблик на гняв, от който, право да си кажа, се срамуваше. Каква е тая човешка природа, мислеше си тя, докато се изкачваше по улица Мирай към булевард Виктор Юго, че след като си отдал живота си да покориш сам себе си и вече имаш право да се смяташ пречистен от слабостите, които те ужасяват у другите, само при вида на едно пиано можеш да излезеш извън кожата си.

Ако от плаща на съвършенството, който Брижит Пиан плетеше с ежеминутна бдителност, се измъкваше някоя нишка, тя се утешаваше, стига да няма свидетели. Ала семейство Пюибаро и особено Октави бяха последните, пред които тя би се съгласила да прояви слабост. „Ще ме вземат за начинаеща“, казваше си Брижит, която напредваше в духовния живот като в изучаването на чужд език. Беснееше при мисълта, че двамата Пюибаро нямат никаква представа за нейното извисяване през последните месеци и че външните белези на едно раздразнение щяха да я причислят към най-обикновените вярващи. Скромността на Брижит не ѝ позволяваше да определи с точност до какви висини се бе издигнала. Но на драго сърце би се качила обратно, за да припомни на семейство Пюибаро, че и големите светици понякога са се поддавали на гнева. Беше ли светица? Съвсем съзнателно се опитваше да стане и при всяка крачка в тази насока бранеше завоювания терен. Досега не беше се намерил никой да ѝ каже, че колкото повече се приближава до съвестта, толкова повече човек открива своята нищета и своето нищожество и поднася богу не от набожност, а единствено от необходимост няколкото вдъхновени от Провидението добри порива. Брижит Пиан вървеше по обратния път, като от ден на ден умножаваше причините да благодари на Създателя,

че я е сътворил достойна за възхищение. Навремето се смущаваше от хладните си отношения с бога. Ала след като прочете, че обикновено бог подпомага начинаещите в първите им стъпки и щом излязат от калта, ги обсипва осезаемо с милости, видя в тази безчувственост, която преди я натъжаваше, явен знак, че отдавна е преминала низшите стадии на съмнителната вяра. И ето че тази студена душа величаеше своята студенина, без да се замисли, че никога, дори при първите стъпки в търсенето на съвършения живот, не бе изпитвала нищо подобно на любов и се доближаваше до своя господ само за да го признае за свидетел на бързото си напредване и на особените си достойнства. При все това, докато бродеше из потъналите в мъгла квартали между улица Мирай и Булеварда на Интендантството, крачейки по улица Дюфур-Дюбержие и улица Витал-Карл, Брижит изпитваше дълбоко неудобство, че се е принизила в очите на семейство Пюибаро. Глождеше я глухото безпокойство (което дремеше в нея, ала никога не изчезваше напълно), че не всичките ѝ сметки са чисти и че и нея ще съдят със същата безкрайна строгост, която според нея бе присъща само на Всевишния. Понякога, особено след срещите с Октави Тронш, мълния пронизваше обгърналата душата ѝ тъма и тя внезапно се виждаше. Откриваше с ослепителна яснота — само за миг, — че съществува и друг живот освен нейния, че има и друг Бог освен нейния. Доволството, че е Брижит Пиан, от което преливаше, отведнъж отлиташе и я оставяше разтреперана, жалка и гола на пустия бряг под безпощадното небе. Отдалеч до нея долиташе псалмът на херувимите, в който се присъединяваха омразните гласове на семейство Пюибаро. Ала това траеше само миг и тя успяваше с няколко горещи кратки молитви с проверено действие да възстанови душевното си равновесие. Тогава спираше пред някой олтар, както направи и този ден в катедралата, изчакваше да се възцари покой и боготвореше това успокоение като знак на одобрение, изпратен от невидимия господ. Ала когато се изправи пред светото причастие и отиде до клира да види иконата на света Богородица, на която художникът бе придал чертите на императрица Евгения, тя усети, че я заплашва вътрешно неодобрение: „Това е изпитание — мислеше си тя, — приемам го...“ А дълбоко в съзнанието ѝ това значеше: „Забележи, господи, че го приемам, и не забравяй да прибавиш това примирение към списъка на моите достойнства.“ И тъй като покоят не я спохождаше, тя влезе в

една изповедалня и се обвини, че била рязка, разбира се, не несправедлива (защото гневът ѝ бе оправдан), но че не е могла да удържи законното си негодувание в границите на умереното милосърдие.

Ако на другия ден по обяд господин Пюибаро бе заварил Брижит у дома ѝ, той щеше да види пред себе си една обезоръжена жена, готова да му даде пример на искрено смирение; смирение тя бе готова да покаже всекиму, но когато моят учител, побледнял от вълнение, попита прислужницата дали госпожата е вкъщи, научи, че са я повикали с телеграма в Ларжюзон и заминала заедно с децата: господин Октав Пиан внезапно се разболял и текстът на телеграмата бил тъй тревожен, че госпожата набързо събрала багажа и за всеки случай си взела „най-траурни дрехи“.

В смъртта на баща ми нямаше нищо подозрително. Сентис (който се бе върнал на мястото си след освобождението на Виньот) го намерил изстинал призори, проснат по очи на килима пред леглото. Като повечето селяни от Ландите Октав Пиан си похапваше и попийваше; ала откак бе останал сам, пиеше на провала, а вечерта, преди да умре, бе надминал себе си: бутилката арманяк, която бе наченал същата вечер, стоеше празна на бюрото, където обикновено пушеше лула близо до камината, докато стане полунощ.

Днес зная, че угризенията на Брижит Пиан се съсредоточаваха върху листчето хартия, за което вече споменах и за което смяташе, с право, или не, че петни паметта на майка ми. Дълго си мислех, че като напусна Ларжюзон, тя нарочно бе оставила този документ в чекмеджето, сигурна, че мъжът ѝ рано или късно ще го открие. Явно бях отишъл твърде далеч в предположенията си. Едва днес мога да разбера пълния смисъл на думите, които моята мащеха безспир повтаряше в стаята си през дългите нощи преди погребението на баща ми, а аз с разширени от ужас очи слушах в мрачината, убеден, че Брижит Пиан е полудяла. Под проядената от плъховете врата се процеждаше светлина и бродещата ѝ сянка равномерно я затуляше. Макар да бях по пантофи, старите дъски на пода проскърцваха. „Чакай да помисля“ — повтаряше си тя на глас. Още чувам това „чакай да помисля“, казано от човек, който иска на всяка цена да сложи в ред

обърканите си мисли: тя е могла да му покаже този документ, а не го бе направила. Винаги гледаше да не го тревожи, макар да ѝ беше лесно да унищожи култа към покойната Март. През цялото време се въздържахше. Имаше съвсем малка вероятност той да отвори чекмеджето. Можеше да се вини само, че не бе изгорила това листче хартия... но не и да подозира себе си, че той ще го намери. „Уповавах се на бога. От бог зависеше дали Октав ще отвори чекмеджето. Но дори и тогава пак от бога зависеше дали клетият човек ще разбере смисъла на този документ, дали ще му отдаде някакво значение. Впрочем нищо не доказва, че той го е разбрал. Вярно, документът не е вече в чекмеджето, а печката във вестибюла е пълна с пепел от изгорени хартии. Но той е унищожил всичко, което му оставаше от първата му жена, и този документ покрай останалото... Вече не беше на себе си, пиеше, пропилил се беше...“ Това несъмнено не са точните ѝ думи; възстанових ги по памет, имайки предвид това, което научих покъсно и което тогава още не знаех; опитах се да проследя хода на нейните угризения, ала съм сигурен само в това „Чакай да помисля“, в което обърканото ѝ съзнание се вкопчваше през цялата нощ.

Мишел пък се правеше, че не забелязва Брижит — горката Мишел, и тя бе преследвана от угризения, угризения, които и аз споделях, които ни измъчваха дълго време, ала в залеза на живота си не откривам ни следа от тях. Въпреки дълбоката си скръб по любимия ни баща при пристигането си в Ларжюзон в навечерието на погребението Мишел се интересуваше най-вече дали ще види Жан; и след траурния обред над синовната ѝ обич надделя и като че ли я засенчи разочарованието, че не е срещнала Мирбел на поклонението.

Понеже се боеше, че плътният креп на лицето ще ѝ попречи да забележи Жан дьо Мирбел, тя ме помоли да я предупредя, щом се появи. До такава степен се слях с желанието ѝ, че личните ми чувства изобщо не се намесваха в жадното любопитство, с което го търсех из тълпата селяци, които се трупаха да дават дарения. Сред тези животински лица, сред тези миши, лисичи и заешки муцуни, сред тези говежди чела, сред очите на жените, ужасяващи със своята празнота, угаснали или, напротив, живи, бляскави, глупави като на птиците — напразно търсех познатото лице, високото чело под късите чупливи коси, очите, насмешливата уста. Навярно Жан се боеше от срещата с

мащехата ми, но тъй като бе прието вдовицата да не отива до гробището, се надявах, че там ще се присъедини към нас.

Бе една от онези сутрини, които започват хубаво, но скоро мъглата надделя над слабото слънце. До последната минута на ръба на гроба, докато живите като привидения в тази мъгла си подаваха лопатата от ръка на ръка и върху ковчегата на Октав Пиан, който може би не бе мой баща, глухо падаха оскъдни шепи пръст, аз все се надявах, че Жан ще изникне измежду тези сенки. На няколко пъти Мишел се припозна и ме стисна за ръката. С години ние двамата преглъщахме срама си при този спомен. И все пак скръбта ни показваше колко сме обичали баща си. Днес вече негодувам против закона, на който сестра ми се подчиняваше в малкото гробище на Ларжюзон. Тя бе от онези чисти и уравновесени създания, у които инстинктът се слива с дълга и често ги подтиква да сторят това, което Бог изисква от тях.

Следобед мащехата ми се оттегли в стаята си, където до вечерта я чувахме да крачи. Противно на всички правила нито един от нас не се появи на траурния обяд; врявата долиташе до първия етаж, където двамата с Мишел намерихме убежище. Тъй като отсъстваха близки роднини, ръководеше го нашият настойник, нотариусът Малбек. Той дойде при нас след кафето, зачервен, едва ли не ухилен. Знаехме, че го чакат клиенти и няма да се наложи дълго да го търпим. Ако това, което пиша, бе роман, би било интересно да нахвърля портрета на Малбек, от този тип хора, които често наричат „Балзакови герои“... Но ролята, която той игра в нашия живот, се свеждаше до това да не ни освобождава от всичко, което би отклонило вниманието ни от поривите на сърцата и духа ни. Умирах от скука в негово присъствие. Трябваше да си разправям наум приказки, докато четеше документите, под които поставях инициалите си. През цялата си младост съм бил убеден (и го доказвах с държанието си), че този вид същества, с голо теме, очила и бакенбарди, тези делови хора на средна възраст, които изглеждат като гримирани, не познават сърдечните страсти и всичко човешко им е чуждо.

Щом си отиде господин Малбек и последните коли се отдалечиха, ние (най-сетне) се поддадохме на натрапчивата идея, която ни се виждаше светотатство, и досами стаята, където допреди малко лежеше трупът на баща ми, започнахме да се питаме какво става с

Мирбел. Още тогава разбрахме, че нищо няма да ни спре да потърсим Жан дьо Мирбел. Гробището, където щяхме да отидем пак на другия ден, бе извън селото, тъкмо по пътя за Балюзак. Колко беше да се отиде пеш до абатството. Брижит Пиан явно не бе в състояние да упражнява какъвто и да е надзор; а смъртта на баща ни бе освободила Мишел от нейния обет.

На другия ден се спусна още по-гъста мъгла. (През гората нямаше никаква опасност да ни срещне някой. Пред отрупания с вече повехнали цветя гроб Мишел си наложи да прочете два пъти „De profundis“^[1], която ми се стори безкрайна. После с чувството, че изоставяме клетия мъртвец, ние закрочихме тъй бързо, че въпреки мъглата по челата ни изби пот. Мишел вървеше пред мен. Носеше бяла барета (нямаше друга черна шапка освен тази, която носеше на погребението). Тесният жакет очертаваше малко пълната ѝ за тогавашните изисквания фигура. Раменете ѝ бяха прекалено високи. Това бяха недостатъците, които съм запомнил. Но от това набито момиче бликаше невероятна сила, една всепобеждаваща жизненост.

Няколкото къщи, които образуваха село Балюзак, ни се сториха като мъртви. Те не можеха дори да образуват улица, а нямаше и нищо като площад. Само гробището делеше абатството от църквата. Подалеч се намираше новото училище; отсреща — едно ханче с бакалия, ковачницата и аптеката на Воайо, която този ден бе затворена. Две трети от енорияшите на абат Калу живееха в разпръснати чифлици на няколко километра от селото. Колкото повече се приближавахме, толкова повече смущението ми се смесваше с това на Мишел. Сляхме се в едно сърце, в един дъх. Бях запретнал крачолите на черните си панталони, които откриваха черните ми траурни ботуши с метални копчета.

Зеленчуковата градина изглеждаше запустяла. „Чакай да си поема дъх, преди да почукаш“ — каза Мишел. Не направи това, което би направила днес: нямаше нито пудра, нито червило, нито чанта дори, само един джоб на полата. Повдигнах желязното чукче. Ударът отекна като в празна гробница. Изтече половин минута, после чухме как изскърца стол и някой затътри чехли. Отвори ни един призрак: абат Калу. Беше страшно отслабнал от последната ни среща на Булеварда на Интендантството.

— А! Мили дечица... щях да ви пиша. Трябваше да дойда... ала не посмях заради госпожа Пиан, нали разбирате?

Той влезе пред нас в салона, разтвори капаците. Студено наметало легна на плещите ни. И когато той колебливо ни попита дали не ни е страх да не настинем, отвърнахме, че сме се разгорещили и навярно е по-добре да се качим горе. Той се притесни, извини се за безпорядъка, после леко вдигна рамене и ни направи знак да се качим на първия етаж. Чувствувах, че Мишел напрегнато очаква да види това, което жадуваше: Жан, наведен през парапета. Може би той стоеше зад вратата, която абат Калу отвори с нови извинения:

— Леглото не е оправено. Мария остарява, а аз сутрин не се чувствам много добре...

Какво безредие! По сивите чаршафи бяха разхвърляни книги. На камината сред купчина листи бе захвърлен поднос с остатъци от храна. Кафеничето бе оставено в пепелта на камината. Абат Калу поднесе два стола, а сам седна на леглото.

— Щё ми се да ви кажа, че съчувствувам на скръбта ви. Но в момента не мога да мисля за другите, в плен съм на собствената си скръб. А може би знаете къде е той? Навярно се носят слухове? Аз нищо не зная и се страхувам, че нивга не ще узная, защото семейството му няма да ме уведоми за това, как мислите! Простете, че говоря тъй объркано... Откак ми се случи това нещастие, думица не съм продумвал с някого... Тук ми обръщат гръб или пък ми се смеят...

— Какво нещастие? — попитах аз.

Мишел бе разбрала.

— Какво е станало с него? Случило ли му се е нещо?

Абат Калу взе ръката, която тя му протегна; повтори, че най-малко той може да се надява някой да му съобщи нещо... Най-сетне забеляза нашето смайване:

— Не знаете ли, че той си отиде? Не ви ли казаха, че си отиде? Утре ще станат осем дни...

И двамата извикахме:

— Отишъл си е? Защо си е отишъл?

Абатът вдигна ръце, после уморено се отпусна:

— Защо? От скука, разбира се... Тоя живот тук насаме с един свещеник, един стар свещеник... Но нямаше да му дойде наум, ако не

се беше набъркал още някой... Не, нищо повече не мога да ви кажа, вие сте деца... Ах, Мишел, само вие можехте... само вие...

Никога не бях виждал човек на тази възраст, и то свещеник, да плаче. Това не бяха сълзи на възрастен. Замъглените му сини очи бяха същите, които навярно майка му е изтривала преди шестдесет години, когато му е било мъчно. И устата му бе по детски свита.

— Мислех, че съм направил всичко възможно... Трябваше да ви търся, Мишел, да ви намеря, да ви доведа насила. Но сгреших в преценката си: каква лудост бе тази кореспонденция помежду ни! Трябваше да предвидя, че няма да устоите на изкушението да пхнете писмо до Жан в плика, адресиран до мен... Знаете ли, че по отношение на мен този случай стигна чак до архиепископството? Вашата мащеха грижливо е съчинила един пасквил срещу мен, милата женица! За щастие, оказа се, че кардинал Леко съвсем не е тъй страшен, колкото изглежда. Разбира се, негово преосвещенство ми се присмя. Нарече ме „посредник на любовта“ и цитира латински стихове. Но само за да омаловажи нещата и да ги обърне на шега. Кардиналът е строг, присмехът му е жесток, ала носи сърце, което подобава на големия му ум. Сега си давам сметка, че бе много добър към мен...

Господин Калу скри за миг лице в огромните си шепи. Мишел го попита какво трябва да направи. Той свали ръце, вгледа се в нея; усмивка озари окъпаното в сълзи лице.

— О, за вас, Мишел, всичко е съвсем просто: докато той и вие сте живи, нищо не е загубено. Знаете ли какво представлявате за него? Осъзнавате ли го? Докато аз, какво мога да направя аз? Да, зная да страдам; винаги можеш да страдаш за другите. Дали вярвам в това? — запита се той полугласно, сякаш бе забравил нашето присъствие. — Да, вярвам. Колко ужасно е учението, според което делата не служат за нищо и човек не е способен да извоюва опрощение нито за себе си, нито за тези, които обича! Векове наред всички християни вярваха, че нищожният кръст, на който ги приковаваха отляво и отдясно на Господа, осигурява тяхното и на обичаните им съществуване изкупление... Но дойде Калвин и им отне тази надежда; ала аз не съм я изгубил... Не — повтори той, — не!

Ние с Мишел се спогледахме: помислихме, че губи разсъдъка си, и се уплашихме. Той измъкна от джоба си голяма носна кърпа на

виолетови квадрати; изтри очите си, помъчи се да овладее треперещия си глас.

— Ти поне можеш да пишеш в Ла Дъовиз, Луи — каза той. — Нормално е да попиташ графинята как е твоят другар. Разбира се, ще трябва да тълкуваш писмото ѝ, защото няма равна на себе си в лъжите... Може вече да се е върнал там... Те не може да са отишли далеч — добави той. — Щом научите нещо, ще ми пишете, нали? А аз от своя страна...

— Няма да ви питам как се казва лицето, с което е заминал — рече Мишел ненадейно. (По-късно разбрах, че е научила от Сентис слуховете, които се носеха за Органс Воайо и хлапака на господин Калу.) — Не е трудно да се отгатне — добави тя смеешком.

Спомням си този смях. Свещеникът отвори вратата и вътре нахлу мъгла и мирис на дим. Заговори много бързо, без да ни гледа, с ръка на дръжката на вратата:

— Какво ви засяга това? То няма значение за вас, Мишел, защото за него на този свят съществувате само вие. Вие бяхте неговото отчаяние. Какво ви пречи — повтори той, — че друга се е възползувала просто защото е бил тук... Имайте милост към мен, не ме питайте за нищо... всъщност лесно ще разберете, всички тук само за това говорят. Дори няма нужда да ги разпитвате. Ала не настоявайте клетият свещеник да ви разказва такива неща: та вие сте още деца. Мога да си позволя само да ви повторя, Мишел, че ако някой може да спаси Жан, това сте само вие. Каквото и да се случи, не го изоставяйте никога. Той не ви е изменил, както си мислите... И на мен също не измени. Без да го питам, на стари години се привързах към него като към син. Това бащинство, което сам си присвоих, не го задължаваше с нищо. Той поруга само бога, този бог, когото аз не успях да доближа до сърцето му и който след цялото време, прекарано с мен, му е все тъй непознат както първия ден, когато се скарахте в градината, спомняте ли си?

Да, спомнях си: колкото и млад да бях тогава, за мен миналото се бе превърнало вече в бездна, в която най-обикновените спомени от детството ставаха навеки загубени радости.

Навярно онази вечер, след като е затворил вратата след нас и ние сме се изгубили в мъглата, господин Калу е написал редовете, които чета в момента:

„Нищо не показва тъй добре какви са отношенията ни с Бога от естеството на влечението ни към хората и към даден човек в частност. Ако той е изворът на всичките ни радости, на всичките ни страдания, ако душевният ни мир зависи от него едничък, всичко е ясно: ние сме възможно най-далеч от Бога, без да сме извършили никакво престъпление. Не че любовта към Бога ни обрича на безчувственост, ала тя ни задължава да изпитваме към хората една любов, която не е самоцелна — чиста любов, която е почти немислима за онези, които никога не са били в състояние да я усетят. Очаквах това дете да ми върне радостта от бащинството, което пожертвувах заради теб, мой Боже, по време на уединението преди моето ръкополагане. Как бих могъл да покоря и победя в него животинското, в което несъзнателно намирах някаква прелест? Защото по-лесно е да ненавиждаш злото в себе си, отколкото в този, когото обичаш.“

Мишел вървеше пред мен; щом понечвах да я настигна, ускоряваше крачка, за да покаже, че иска да остане сама. Качеше с високо вдигната глава и нищо в държането ѝ не подсказваше, че е угнетена. За мен най-важното бе да се приберем, преди мащехата ми да разбере, че тъй дълго сме отсъствували: това ме безпокоеше много. Тъкмо прекосихме вестибюла и щяхме да се качим направо в стаите си, Брижит отвори вратата на салона и ни повика: дали не сме искали да прием малко чай. Това ще ни постопли след дългата разходка. Мишел отвърна, че не е гладна, но като видя, че мащехата ни настоява, прие, за да не изглежда, че я е страх и се крие. Влязохме в стаята, където чайт бе вече готов. На лицето на Брижит Пиан не бе изписано добре познатото ми изражение, което приемаше преди да започне битка. При все това не се съмнявах, че бе отгатнала отде идем, и трудно можех да свържа нейния изморен и угнетен вид с гнева, който навярно изпитваше. Тя сама напълни чашите, намола ни две филии, подаде едната на Мишел и едва след това ни попита съвсем естествено дали

сме намерили абат Калу; Мишел кимна, но мълнията, която очаквах, не се сгромоляса.

— В такъв случай — каза Брижит с натъжен глас, сякаш поднасяше съболезнования — вие вече знаете...

Мишел наежено я прекъсна: да, вече знаем всичко, но предпочитаме да не говорим за това... и се отправи към вратата, но мащехата ни я повика:

— Не, Мишел, остани още малко.

— Предупреждавам ви, че ако ще ми четете проповед, нямам сили...

Предизвикателният тон сякаш не засегна Брижит Пиан, която явно си мислеше нещо друго. Но какво?

— Нямах желание да ти чета проповед, успокой се. Само бих искала да признаеш, че съм права, много държа на това.

С изопнати черти, Мишел се питаше отде ще налети нападението. Тя допря чашата до устните си и започна да отпива на малки глътки, което я освобождаваше да не отговаря и принуди Брижит да разкрие картите си.

— Може би ще ми кажеш, че човек не бива да очаква присъдата на хората и е достатъчно да слушаш собствената си съвест. Ала аз съм слабо същество като всички останали и ми е необходимо не, разбира се, за да възтържествувам над теб, бедното дете, а за мое собствено успокоение, необходимо ми е, за да настъпи мир в душата ми, да признаеш, че правилно видях опасността, която те заплашваше, че това момче се оказа по-лошо, отколкото предполагах, и че успях да те защитя от него по-добре и от родна майка.

Толкова бяхме свикнали всички думи на Брижит Пиан да не са случайни, че първата мисъл бе да открием докъде иска да стигне. Несъмнено тя никога не е била по-искрена, отколкото в този миг. Ала ние по нищо не можахме да разберем, че въпросът ѝ към Мишел бе продиктуван от един страх, който след смъртта на баща ми не ѝ бе дал нито миг покой. Тогава изобщо не осъзнавахме това. Тя очакваше да ѝ възвърнем сигурността. И сестра ми далеч не подозираше какъв удар нанася на своята неприятелка, когато извика:

— Искате да призная, че вие бяхте по-силната? На драго сърце се съгласявам с това. Вие, единствено вие ни разделихте. Вие го

доведохте до това отчаяние. Ако е погубен, то вие сте причина за неговото падение и ако аз самата...

Небето не се сгромоляса. Брижит Пиан седеше в креслото свита, за разлика от друг път. Само едва-едва повиши глас:

— Скръбта те заблуждава, моя малка Мишел... или пък не са ти казали всичко. Погубил го е не друг, а тази Воайо.

— Само с едно писмо можех да му попреча. Ако можех да говоря с него, ако не бяхте застанали помежду ни със същото ужасно настървение, което ви доведе дотам, че се опитахте да набедите абат Калу пред висшестоящите му...

Мишел се задави от ридания: за пръв път плачеше пред Брижит, сякаш инстинктивната ѝ омраза я предупреди, че този път неприятелката ѝ няма да се погаври със сълзите, а напротив, ще се почувствува угнетена.

— Чакай, чакай! — повтаряше Брижит със същия глас, с който я чувах да мърмори нощем. — Все пак не може да не се съ согласиш с мен, че имаш работа с един нехранимайко, един злосторник...

— Злосторник? Само защото на осемнадесет години се е помамил... — Мишел се поколеба да каже „по една жена“.

— Да — натърти Брижит с такъв глас, сякаш защитаваше душевното си спокойствие за цял живот напред, — нали ти казвам: злосторник. Да оставим настрана тази жена, щом искаш. Но този богатски син постъпи като най-долен крадец и ако имаше човешко правосъдие, той отдавна трябваше да е зад решетките.

Мишел вдигна рамене. Тези думи ѝ се виждаха нелепи, тъй прекалени, че я обезоръжаваха. Отвърна, че Брижит Пиан, както се знае, не разбира от тези работи. Ако арестуват всички момчета, които вършат такива престъпления, затворите няма да стигнат.

— Не всички момчета разбиват чекмеджетата ти — прекъсна я Брижит. — Не всички бягат със спестяванията на своя благодетел.

Тя не подхвърли нарочно тези думи, убедена, че обстоятелствата около бягството на Жан ни бяха известни. Надигна се бързо, за да подкрепи момичето, ала то я отблъсна и се сгуши до гърдите ми. Стоях прав до стената. Сестра ми мълвеше:

— Това е клевета, разбира се, някаква измислица на Виньот...

— Нима не знаехте това, бедни дечица?

Тя дълго ни гледа учудено и щастливо. Никога мащехата ми не бе говорила тъй кротко, почти нежно с нас. Възвърна увереността си: никоя майка не би постъпила другояче, принудени бяхме да признаем. Нощта бавно сменяше здрача. Само лампата осветяваше лицето на Брижит.

— Трябваше да предположа, че нещастният абат Калу не е имал смелостта да ви открие безчестието на своя питомец. Съжалявам, че бях тъй рязка, малка Мишел, и ти нанесох такъв удар. Разбираш ли сега? Трябваше да те закрилям от този злосторник. Знаех как стоят нещата. Граф Дьо Мирбел ме предупреди... твърде късно, уви! Виж, за това те моля да ми простиш: допусках да се срещаш с онова порочно момче, ето грешката ми, голямата ми грешка. Не, трябваше да се задоволявам с уверенията на господин Калу. Вярно, че и относно него се заблуждавах...

Тя взе мълчанието ни за съгласие и се поддаде на удоволствието да се отпусне, да се довери:

— Има моменти — продължи тя, — в които човек не вижда ясно нещата. Ще повярвате ли, че аз самата бях започнала да се питам... Така де, имах известни съмнения... Смъртта на баща ви ме разстрои повече, отколкото предполагате. Ние отговаряме за всички души, които бог изпречва на пътя ни. „Какво стори с брат си?“ Този въпрос, който бог задава на Каин, си зададох и аз пред тленните останки на отлетялата ненадейно душа. Внезапната смърт е белязана от нещо, от което човек потръпва... Малко по малко ме обзе страх заради всички, за които ще трябва да отговарям. Възможно е някога да съм бъркала. Бог ми е свидетел, че винаги съм се стремилa към прослава на името му и доброто на душите... Каза ли нещо, Мишел?

Сестра ми поклати отрицателно глава, отдели се от стената и излезе. Понечих да я последвам, ала мащехата ми ме задържа:

— Не, остави я малко насаме с мислите ѝ.

Мина известно време. Брижит разравяше жаравата и сегиз-тогиз някой лумнал пламък огряваше широкото ѝ лице с ярка светлина, после всичко отново помръкваше и само челото и бледите и бузи се открояваха в падналия мрак.

— Не, по-добре да не я оставяме сама — казах изведнъж.

Излязох и се качих на втория етаж, където бе стаята на Мишел. Почуках, никакъв отговор. Отворих и помислих, че е легнала на тъмно,

както често правеше. Извиках я тихо, защото се страхувах от тъмното. Ала тя не бе там. Търсих я навсякъде, от кухнята до гладачницата. Никой не беше я виждал. Излязох на терасата: невидимата луна огряваше студената нощ. Върнах се в малкия салон.

— Не зная къде е Мишел — извиках. — Търсих я навсякъде...

— Ами тогава, значи, е излязла, отишла е навярно в селото. Защо вземаш нещата така трагично, малък глупчо?

Мащехата ми стана. А щом ѝ отвърнах с плач, че Мишел няма какво да прави в селото по това време, тя прошепна занесено, че „тия деца ще я подлудят“. Но ме изпревари и излезе на терасата. По алеята се чуха стъпки.

— Ти ли си, Мишел?

— Не, госпожо, аз съм Сентис.

Сентис — врагът, който отново бе заел мястото си и когото би било неприлично да уволни поне първите няколко месеца. Той ни предупреди, че госпожица Мишел му поискала фенер за колелото си. Помолила да предаде на госпожата, че трябвало спешно да излезе, да не я чакаме за вечеря.

— Къде ли е отишла?

— И още питаш? В Балюзак, разбира се! В крайна сметка така е по-добре — додаде Брижит Пиан, докато се връщахме в малкия салон, където бяха донесли лампа. — Тя се надява, че абат Калу ще ѝ обясни нещата, ще ги направи приемливи... Но какво да правим! Кражбата с взлом си е кражба с взлом...

Тя прокара ръка в косите ми.

— Ах, клетото ми дете — въздъхна тя. — Какви примери имаш пред очите си на една възраст, на която не трябва нищо да знаеш за тези низости: но това е чудесен урок, Луи! Погледни сестра си: добро момиче, разбира се... Ала нищо не може да я спре да не прекоси горите в тая зимна нощ. Виж какво прави страстта от хората, виж до какво ги принизява. Обещай ми, че ти поне няма да бъдеш като другите, че няма да допуснеш да се превърнеш в животно.

Тя понечи да ме целуне, но аз се отдръпнах и седнах встрани, далеч от лампата.

---

[1] „От бездната /те викам, Господи/“ начало на псалм, който е част от католическата заупокойна служба. — Б.пр. ↑

XIII

В думите ми не се прокрадна нито нотка от омразата, която ми вдъхваше. И все пак мащехата ми навярно е почувствувала студения ѝ полъх още от онази вечер, когато вечеряхме сами и чакахме до единадесет часа Мишел да се върне. Този път Брижит Пиан напразно я извика: Мишел се качи на втория етаж, без да спре в малкия салон. Аз отговарях едносрично на забележките на мащехата си, която ми подаде един свещник. Малко след това, докато се канех да протегна крака под ледените чаршафи, видях, че влезе облечена в лилавата си нощница. Но тежката ѝ плитка не блестеше на гърба ѝ: дебела змия, пленена между нощницата и врата.

— Нощта е студена, нося ти грейка — каза ми тя.

Когато я пъхна в леглото, тя докосна краката ми. За първи път идеше да ме завие и да ме целуне.

— Горкото момиче не е посмяло пред нас да признае, че господин Калу съвсем ѝ е отворил очите. Разбирам болката ѝ; не бива да бъдем груби с нея; по-късно ще ми бъде благодарна... Не мислиш ли? — настоя тя и вдигна свещта над мен, за да ме види.

Дрямката ми дойде на помощ. Затворих очи и се притулих в този полусън, както бих се гмурнал под водата. Тя въздъхна:

— Колко си щастлив, че вече спиш!

И се върна в стаята си, в самотата си. През нощта се събудих от проскърцването на пода. Помислих си, че отново предъква угризенията си и недостойно се зарадвах: тогава не познавах още ужасното изтезание, което сами си налагат божите служители, неподозиращи, че бог е любов.

На сутринта на закуска Мишел, бледа, със зачервени очи, предвари въпросите ми:

— Господин Калу твърди, че това не може да се нарече кражба — каза ми тя. — Абатът е давал на Жан пари назаем при нужда. Този път Жан сам си взел, но е знаел, че семейството му ще възстанови

незабавно сумата: оставил бележка в чекмеджето и абатът е сигурен, че ще му се издължи...

Попитах дали Мирбел наистина е разбил ключалката. Сестра ми бе принудена да признае това, но се ядоса от моята гримаса, млъкна и ми обърна гръб. Странното бе, че тази чудовищна за мен постъпка пробуди обичта, която изпитвах към Мирбел: никога нямаше да мога да го отрека или доброволно да се откажа от него и тръпки ме побиваха, че съм тъй свързан със същество, способно да стигне до престъпление.

Много след това, и то съвсем откъслечно, научих всичко за това премеждие не от абат Калу, а от самия Мирбел. И докато старата графиня си спомня понякога за това, когато я посетя, и то без да изпитва ни най-малко смущение: „Това е за вас прекрасен сюжет за роман — ми каза тя завистливо. — Бих могла да го запазя за себе си, но ви го отстъпвам. Аз ще го разваля, не е в моя стил, не е любовна история...“ За нея освен изневярата във висшето общество нищо няма право да се нарича любов.

В основата на тази кражба и на това бягство, които тъй безмилостно тегнеха над участта на Мирбел, стоеше едно „добро дело“, което абат Калу беше извършил преди години, още през първите седмици в Балюзак.

По онова време от своя живот той изживявал най-тежкото изпитание, което може да сполети един свещеник: увереността, че повечето хора нямат нужда от него и не им пука за Божието царство, но и не знаят какво е Бог и никога не са били осенени от милостта му. За тях просто съществуват организирани ритуали, предвидени за определени обстоятелства в живота, с които се е нагърбило духовенството. Нищо повече. Е, какво друго остава на свещеника, освен да се вгълби и да поддържа в собственото си сърце треперливото пламъче за самия себе си и малцина, докато най-сетне блесне божията промисъл.

Това било душевното състояние на абат Калу, когато след дванадесетте години, прекарани в семинарията, той трябвало да се откаже от катедрата, която ръководел там, заради някакви доноси, които го обвинявали в отклонение от правата вяра. Той смирено приел

енорията Балюзак, накрай Ландите, една от най-отбягваните в епархията. По цял ден четял и се молел. Бил готов да отдаде всичките си грижи на малкото паство, което му поверили, без да очаква някакъв резултат. Още първата неделя след пристигането си той говорил колкото може по-простичко, както бил свикнал, на четиридесетината вярващи, ала без да проявява голямо усилие да го разберат. Темата се отнасяла тъкмо до мисията на свещеника: той разсъждавал на глас най-вече за себе си. И ето че на другата сутрин намерил пред прага си анонимно писмо от осем страници: една жена го била слушала, била го разбрала. Това можело да бъде само човек с известна култура. Пишела, че влязла в църквата от любопитство и безсилие, ала излязла разтърсена; но упреквала свещениците, че чакат заблудените овци сами да дойдат при тях и не следват примера на своя господар, който ги гонел, за да ги метне на раменете си и да ги върне в селото. Тя намеквала за срамни неща, които не могат да се признаят, за такова отчаяние, от което никоя душа не би могла да се освободи сама, ако Бог не направи първите стъпки.

Тази сутрин абат Калу повярвал, че му е пратен знак. По природа той бе склонен (като Паскал) да очаква от Бога доловими знаци, вещественни доказателства. Този вик, избликнал още от първия ден в затънтеното селце, той изтълкувал като утеха, изпратена му за страха, като ответ на неговото безпокойство, а също и като мек упрек. Грижливо и внимателно подготвил проповедта си за следващата неделя и макар да ѝ придал и по-общо звучене, така претеглил всяка дума, че непознатата да разгадае в нея отговор, отправен към нея. На първия ред, зад една колона, той видял сред слушателите си две вперени в него кафяви очи в едно свежо, но малко отпуснато лице. Още същия ден научил, че това била една от учителките във Валандро, която често идвала в Балюзак заради нещо, което хората уточнявали, ала се смеели и клатели глава. Абат Калу е отбелязал в своите „тетрадки“ какво смущение е трябвало да преодолее, за да довърши проповедта си. Но след това той не пише нищо повече за тази случка или прави някакви неясни намеци, разбираеми само за него: защото учителката се е покаяла и той е бил обвързан с тайната на изповедта.

Ще разкажа това, което зная, колкото може по-дискретно. Младото, още невинно момиче, вече било омаяно от Ортанс Воайо — една от онези амазонки, за които погрешно се счита, че не съществуват

на село. Има същества, които плетат мрежите си и могат дълго да чакат да се хване плячката: търпението на порока е безкрайно. Защото една-единствена жертва и една среща им осигуряват спокойно наслаждение. В тези късни септемврийски дни, когато господин Калу станал свещеник на Балюзак, жената на аптекаря привършвала ваканцията си във Виши. Макар да смятала приятелката си за малко трудно за опитомяване момиче, все още измъчвано от скрупули, тя далеч не предполагала, че може да бъде сериозно заплашена, още повече, че на десет мили наоколо не познавала човек, от чието влияние да се страхува. Затова не взела на сериозно писмото, с което една сутрин приятелката и съобщавала, че скъсва с нея, ала все пак побързала да се върне. Щом пристигнала, разбрала кой е противникът и сметнала, че за нея ще бъде детска игра да се справи с него.

И тук верен на обещанието си да не измислям нищо, не бих могъл да опиша една борба, за която нямам никакви точни данни. Изглежда, че играта е била много оспорвана, защото абат Калу, който никога не е искал услуга и се ужасяваше от този род постъпки, най-сетне успял да издействува преместването на своята покаяница. На новото си място момичето не било защитено нито от писмата, нито от честите посещения на жената на аптекаря, която междувременно си купила лека кола — първата в Балюзак. Но един ден, преди да направи второто си посещение, пощальонът ѝ донесъл кратко писмо от Марсилия: момичето ѝ съобщавало, че постъпва като послушница в един мисионерски орден и ѝ давало среща на небето.

Макар да нямал никакви обяснения с жената на аптекаря, абат Калу бързо разбрал, че е събудил в нея омраза, която нямало лесно да угасне. Малко го било грижа за самия него, защото се смятал за неуязвим пред тази жена, ала се тревожел заради нея, защото бил способен да проникне в потайностите на това страдание, колкото и срамно да било. Затова постоянно очаквал непредвидени контраудари — тези незнайни продължения на нашите действия, щом веднъж се намесим, било с най-добро намерение, в съдбата на някого.

Отначало дейността на неприятелката се проявила в единствената област, където можела да го засегне. По онова време антирелигиозните страсти бяха силни: жената на аптекаря, учителят в Балюзак и жена му образували нещо като комитет за пропаганда, който скоро започнал да оказва влияние над целия край. Но в самия Балюзак

нападенията ѝ нямаха кой знае какъв ефект, тъй като Ортанс Воайо имаше твърде лоша репутация и в продължение на две-три години свещеникът си мислел, че няма какво повече да се бои от своята неприятелка. И все пак минавал пред аптеката притеснено и ако на някой завой се сблъсквал с Ортанс Воайо, обръщал глава — тъй се смущавал от този безмилостен безцветен поглед.

Тя чакала от години плячката си; но отмъщението дошло по-бързо. Абат Калу съвсем основателно не бил нащрек с една личност, която определено не се интересуваше от млади мъже и поне външно нямаше с какво да ги привлече. Тя често носеше пола-панталон като велосипедистките от онова време; болерото ѝ откриваше широк колан, украсен със сребърна тока, която представляваше преплетените ѝ инициали. Косите ѝ, разделени на път по средата, пригладени, се спускаха над ушите, от които се виждаха крайчетата, и се събираха на тила в огромен жълт кок, пълен с фиби. Лицето бе като проядено от лунички, които обсипваха носа и скулите и се пръскаха чак до клепачите: някои като че бяха потънали в жълтите очи.

Абат Калу беше решил да използва възстановяването на Жан, за да спечели напълно, или поне така си мислеше. Той се поддаде на една илюзия, която често ни спохожда, въпреки че практиката показва обратното: нищо никога не е веднъж завинаги установено с хората нито в любовта, нито в приятелството. След измяната на майка си, победен от болестта, Жан дьо Мирбел можеше да изпитва временна благодарност и дори обич. Но онази сила, която още от първия ден го настрои против свещеника, живееше в него скрито от господин Калу. Един свещеник никога не ти е безразличен: той или те привлича, или те отблъсква. Мирбел инстинктивно се гнусеше, отвращаваше го професионално целомъдреният човек. Той се бореше с все сили против този инстинкт, но не можеше да си наложи да не мрази дори и миризмата на тази къща без жена. Сърдеше се на господин Калу, че приема като нещо естествено момче на неговата възраст да търпи подобни на неговите лишения; а ядът му бе тъй силен, че духът и сърцето му останаха затворени за чара на благочестието и чистотата, за несравнимата наслада от божията любов — тъй пълна, че тези, които са я изпитали, не допускат, че повечето хора са безчувствени към нея и

дори не я познават. Еднообразният затворен живот, който го отегчаваше все повече с възвръщането на силите, борбата със самия себе си, за да не се покаже неблагоприятен към един човек, на когото дължеше тъй много — всичко се съюзяваше, за да пробуди у Жан дьо Мирбел заспалите демони. И дори обичта на абат Калу се превърна в коз срещу него; защото природата на Жан бе такава: той се въоръжаваше срещу хората със собствената им обич към него. Колко пъти по-късно съм го чувал да казва: „Ненавиждам да ме обичат.“

С една противоречивост, която Мирбел не се опитваше да си изясни, той се сърдеше на абат Калу, че заради него прави по-гъвкав един морален и религиозен закон, който всъщност му бе противен: абатът затваряше очи за много неща и гледаше да не му досажда за всичко, което се отнасяше до буквата на закона. Вместо да му бъде благодарен, Жан използва тази слабост и започна да скита. Понякога ходеше в кръчмата, но тъй като не бе общителен и изглеждаше горд, не завърза приятелство с никого. В замяна на това се харесваше на момичетата и още в края на зимата започна първата история. Родителите се оплакаха на господин Калу, който се намеси доста неумело. Като повечето целомъдрени мъже той си мислеше, че за един младеж голямата любов е най-добрата защита срещу страстите. От тази страна той не се опасяваше от нищо, защото бе убеден, че Жан не е способен да измени на Мишел. Но ако много момчета са в състояние да останат верни на любимото момиче, то много други като Мирбел не виждат никаква връзка между сърдечната си любов и временните увлечения. За тях съществува само една жена и те се дразнят, че някой смее да сравнява предмета на техния култ с посредствените приключения, които засягат само плътта.

На тази тема избухнала първата свада между абата и Мирбел, който се поддаде на отдавна сдържания гняв. Той веднага спечели предимство, като се присмя на свещеника, че не го съди от гледна точка на християнския морал, а според остарял любовен правилник, в който никой освен семинаристите вече не вярва. Дори му изкрепя, че забранява да му се говори за Мишел, че това е име, което не позволява на никого да произнася пред него. Колкото повече Мирбел се гневеше, толкова по-малко абатът се съпротивяваше; но Жан не се трогна от зле прикритата му мъка. „Той използва като оръжие срещу мен това, че съм твърде слаб отец — е отбелязал абатът в своя бележник същата

вечер. — Дори и най-невярващата душа иска да я обичаме заради Бога, заради този Бог, в който тя не вярва.“

Макар че Мирбел не спомена нищо определено за това, което е казал в гнева си, струва ми се, че тази фраза на господин Калу намеква за много жестоки думи. Осъзнал тази жестокост и въпреки че едната му половина се ужасявала от нея, Жан продължавал и с някакво настървение все повече се оплитал в тази несправедлива злоба. Но не се свързал нарочно с жената на аптекаря, за да нанесе последен удар на своя благодетел. Учителят и жена му го завели при Ортанс Воайо. Когато в дъждовния февруарски ден загърнатият в ученическата си пелерина юноша, когото дебнела от седмици иззад пердето, прекосил най-сетне разкаляния двор и прекрачил прага на аптеката, тя навярно е въздъхнала от облекчение, макар пред отмъщението да оставал още дълъг път.

Жан не знаеше точно какво удоволствие са му доставяли тези разговори на светлината на една лампа, край бумтящата печка, пред бутилка арманяк, която развързвала езиците, до тази бледа жена с малко дрезгав, но мек, почти беззвучен глас. Ако анти-религиозните страсти на учителя, съвпадащи с политическите борби в момента, били съвсем безинтересни за Мирбел, то подигравките на жената на аптекаря намирали в него незабавен ответ; говорела език, който никога не бил чувал и все пак му бил познат.

Още първата вечер тя настояла той да идва по тъмно и да влиза едва когато се увери, че няма кой да го види; защото свещеникът, с когото навремето имала търкания, нямало да одобри тяхната връзка; но било много лесно да я запазят в тайна. Той възразил, че няма никаква причина да взема страна в разправията на своя учител. И още през следващите дни те осъзнали дълбокото си разбирателство.

У тази жена, която нямаше дълбоки познания, но четеше много съвременни романи — от най-хубавите до най-лошите, — всичко бе подчинено на една безкрайна придиричивост и омраза към Бога, чието съществуване отричаше, без да се смуцава от своята нелогичност. Тя отправяше към твореца, в който не вярваше, упрека на цялата човешка раса, за която тук, на земята, няма друг път освен саможертвата.

На Мирбел тя очевидно не откри тайната за нанесената ѝ рана. Но ето че момчето, което нямаше никаква определена причина да споделя горчивото озлобление на тази жена, двадесет години по-възрастна от него, също не можеше да се примири с орисията си. И враждебната, упорита сила, която се надигаше в него срещу всички порядки или препятствия пред щастието, изглеждаше още по-странна поради факта, че носеше името Мирбел и бе потомък на благородническо семейство. Ортанс Воайо знаеше кой е източникът на отровната му омраза, но за нищо на света не искаше да го разкрие пред Жан. А спокойно можеше да му го каже. Юношата пък не знаеше защо всичко го отблъсква от радостите на този свят освен едно момиченце, което не се надяваше да види отново, и един свещеник, който олицетворяваше именно това, което го отвращаваше.

Може би Ортанс Воайо не би постигнала така лесно целта си, ако Жан бе само едно обикновено оръдие в ръцете ѝ. Но това разбирателство, това дълбоко съгласие, което ги приобщи още първия ден, улесни много нейната игра. Нямаше нужда да се насилва да проявява симпатия, защото наистина я изпитваше; а и момчето само се хвана в мрежите ѝ и с наслада се оплете в тях. Излишно бе да прибъгва до уловки, за да го привлече. Всяка вечер абат Калу отиваше да почете малко от требника пред светото причастие и оставаше там, докато стане време за вечеря. Тогаво Жан излизаше от абатството през задната врата и заобикаляше селото. У Ортанс можеше да се влезе и без да се минава през аптеката, като се прескочи оградата на малката зеленчукова градина зад къщата.

Мирбел се вмъкваше отзад не толкова от страх да не се сблъска с някой клиент, колкото на всяка цена да избегне срещата с аптекаря — това дребно старче, което непрестанно загъваше разни лекарства с толкова грижливо внимание, сякаш животът на болните зависеше от това, държеше се прекалено смирено, ала усмивката и погледът му го издаваха. И понеже той стопанисваше именията на жена си (това бе основната клауза от тайния им договор — той нямаше права над нея, но можеше да разполага с именията), аптекарят отсъствуваше всеки следобед, а когато се прибираще у дома, никога не влизаше в задната стаичка на аптеката, ако там се бе събрал „кръжецът“, както сам го наричаше.

Не изминаха и две седмици и господин Калу научи за тези тайни сбирки. Сега той не се поддаде на първия си порив и заговори безстрастно с Мирбел какво да предприеме. Не го упрекна в каквото и да било и дори призна, че самотата не може да бъде нещо привлекателно за осемнадесетгодишно момче: но заяви, че по известни причини, които не може да обясни на Жан, смята, че Ортанс Воайо усилено се мъчи да му навреди. Апелира към лоялността на Жан: връзката му с тази жена, докато живее в абатството, бе равнозначна на измяна към неговия хазяин. Затова, ако Жан чувства, че не може да живее в Балюзак, без да ходи в аптеката, нека го признае открито, та да може абатът да намери някакъв предлог и да помоли семейството му да си го прибере — нещо, от което Жан най-много се боеше, защото тогава вече нямаше да му се размине интернатът в някой езуитски колеж. Впрочем думите на учителя му го трогнаха. Не можеше да отрече, че Ортанс Воайо желае злото на свещеника: не го нападаше открито пред Жан, той не би понесъл това, ала с всяка дума го клъцваше и когато се връщаше от аптеката в трапезарията на абатството и над вдигащия пара супник трябваше да отвърне на усмивката на абат Калу, на неговия почти детински поглед, момчето потъваше от срам. Затова обеща на абата да прекрати посещенията си в аптеката. По-късно ме увери, че дал това обещание съвсем добросъвестно и бил решил да го изпълни. По онова време именно господин Калу му бе купил коня, за който спомена при срещата ни на улицата, когато ме помоли да уредя кореспонденцията му с Мишел, за чиито неприятни последици вече разказах.

Ако преди запознанството си с Ортанс Воайо Жан, разлъчен от Мишел, лишен дори от нейните писма, страдеше от заточението си в Балюзак, след като вкуси атмосферата на тези беседи и свикна да слуша как учителят чете на глас статиите на Ерве или Жорес (а през това време Ортанс обръщала по мъжки чашка след чашка, палела цигара и говорела с горчиво и пленяващо красноречие, което Мирбел ми хвалеше и след години), му стана непоносимо.

Абат Калу предпочиташе да види някаква проява на съпротива; какво можел да направи срещу тази тъга на затвореното в клетка животно, особено след като игуменката на „Сакре-Кьор“ бе предупредила в едно твърде сухо писмо свещеника на Балюзак да

прекрати всякаква преписка с Мишел? Жан престана да чете, претрупваше домашните си и по цял ден се скиташе из пущинаците или яздеше. След няколко седмици започна често-често да навестява учителя. Абат Калу си затваряше очите: за него нямаше съмнение, че всеки път момчето намира там писмо от Ортанс Воайо и на свой ред оставя едно за нея. Жан обеща да не се вижда с нея, ала не и да не ѝ пише. Без тази почти ежедневна кореспонденция връзката им най-вероятно нямаше да вземе любовен обрат и навярно романтичният език в писмата на юношата подсказва това на Ортанс Воайо. Тя прозря нещо, което отпървом ѝ се виждаше невъзможно с това момче, което би могло да ѝ бъде син. Отначало предпазливо се придържаше към приятелския тон, с който винаги отлично постигаше целите си, без да изпитва истинско приятелство, защото още в интерната, докато получи свидетелство, приятелството бе за нея само прикритие на страстта. Сега обаче я тласкаше жаждата за мъст. Впрочем тя съвсем не се заблуждаваше в чувствата, които будеше у Мирбел. Без да ѝ бе правил признания, тя знаеше, че той страда, че сърцето му изцяло принадлежи на друга. Но по-опитна от абат Калу, тя надуши у момчето дивия звяр, вече подчинен на своя инстинкт и на един сляп, непреодолим нагон.

Ортанс долови първо тази страна от неговата природа. Двете или трите нейни писма, които Жан бе запазил и ми показа по-късно, съвсем не бяха сантиментални, а грижливо съчинени тъй, че неусетно да възбудят младото самотно въображение. Една от малкото бележки, които абат Калу е оставил за Ортанс Воайо, показват до каква степен е бил загрижен и обладан от мисълта за тази жена: „Необяснима ловкост за една селянка — пише той. — Така е, защото порокут по своему ни учи. Не всеки може да гледа злото в очите. Жалките ни лични отстъпления, в които виждаме «злото», нямат нищо общо с жаждата да унищожиш някоя душа... Духът на злото, такъв, какъвто е познат и описан през XVIII век в «Опасни връзки»^[1], тлее на няколко крачки от моето абатство, зад капациите на една аптека...“

Пролетта се пукна рано. Макар че приближаваше матурата, Жан често се измъкваше навън. Ортанс знаеше, че може да се срещне с него, щом реши, че е настъпил мигът: достатъчно би било да се поразходи край Сирон. Ала тя не бързаше, не искаше да рискува. Най-

напред трябва да вземе ума на момчето, да го накара да закопнее по нея, защото плановете ѝ отиваха вече по-далеч от отмъщението. Не ѝ стигаше, че ще нанесе смъртоносен удар на абат Калу. Откак загуби приятелката си, тя търсеше претекст да се отърве от аптекаря, който не ѝ бе нужен. Пресметна, че малкият Мирбел едновременно ще ѝ помогне и да си отмъсти, и да се освободи, стига да не се бои от скандал; колебаеше се само какъв път да избере.

Щом настъпиха първите ясни дни, както всяка година абат Калу започна обиколките си с колелото из отдалечените махали и чифлици. Трябваше да набере деца за класа по вероучение и да нагледа болните, особено старците, чиито синове често ги уморяваха от глад. Неведнъж заварваше до одъра някоя снаха, която ги кори заради коравия чер хляб, който едва-едва предъвкваха в беззъбите си уста. Хора, строги към себе си, безмилостни към другите, за които всеки свещеник е безделник и тарикат: „Но какво да правиш, и отците са нужни...“ Смътното им усещане за тази необходимост се свързваше всъщност с една представа, на която тогава абат Калу държеше и която се отнасяше за последния урок от забития в земята неподвижен кръст, на който бог е прикован и не може да помръдне: тъй свещеникът, завързан за същия позорен стълб, изложен по същия начин на присмех, представлява за хората една загадка, която те не се опитват да разбулят.

Един следобед, към края на април, свещеникът тъкмо се прибираше малко преди здрачаване, когато Мария го издебна на вратата и го предупреди, че господин Воайо, аптекарят, го чака в салона от половин час и затова решила, че е по-добре да запали камината. Този човек за първи път прекрачваше прага на абатството. Силно озадачен, абат Калу завари госта си да пуши край камината. Стана, щом влезе свещеникът. Специално се бе облякъл за случая. Под тясната черна вратовръзка се виждаше копчето на ризата. Между яката и мършавия врат имаше цяла педя разстояние. Беззъбата уста се разтвори в усмивка.

Извини се много, че никога не бил идвал да почете свещеника, както му е редът. Боял се, че нямало да бъде приет добре. Но се знаело, че не е съгласен с всички идеи на жена си. Когато първата му съпруга била още жива, ходел по празник на църква и дори на деветнадесетгодишна възраст пеел аналоя. Много му се щяло господин свещеникът да не го приема като враг и се надявал, че ще му окаже

честта да стане негов клиент: не е много удобно да ходи чак във Валандро за няколко хапчета.

Всичко това изрече на един дъх като предварително заучен урок, а абат Калу все още не можеше да разбере докъде иска да стигне аптекарят. Той отново намекна за принципите на госпожа Воайо, които съвсем не одобрявал. Не му бил много розов животът, нека господин свещеникът му повярва. Пожертвувал се, за да стане като баща на дъщерята на стария си приятел Дестиу, която останала сираче с всичките си имоти на гърба. Според хорските приказки го направил от корист... Ала какво толкоз печелеше от този брак? Само задълженията на стопанина без облагите му, а пък и заради идеите на госпожа Воайо изгубил много клиенти. А ето че тя продължавала да му създава грижи! И малко по малко взе да изплюва камъчето; не му било работа да дава съвети на господин свещеника, но се учудвал, че позволява на ученика си да се вижда с тъй враждебно настроената към църквата личност. Във всеки случай като мъж или по-скоро като баща той се тревожел от тези срещи, за които цял Балюзак говорел... Вярно, че това е само едно „хлапе“, че на възрастта на малкия Мирбел тези неща нямат значение, ала все пак... Когато свещеникът го прекъсна и го увери, че ученикът му вече изобщо не стъпва в аптеката, старецът спомена за някакви срещи в горичката, които сигурно не са за доброто на момчето, пък и на нея зле влияели: ето например приела много зле неговите забележки. И като забрави, че само миг преди това представи брака си като безкористна саможертва, той се разхленчи, че му е мъчно пред прага на старостта, след толкова усилия, да живее под заплахата да изгуби отведнъж плода на своя труд. След като години си се грижил за едно имение, изправил си го на крака, разорал си и си засял запустелите целини, кастрил си дърветата, възстановил си правата си над оспорвания от съседите терен, тежко е, когато всичко вече е наред, да те заплашва уволнение като един никакъв слуга.

Господин Калу припомни, че питомецът му нямаше нищо общо с това. Аптекарят призна, че това наистина не било за вярване, че най-малко за това можел да си помисли, защото трябвало да бъде справедлив с Ортанс — тя никога не ходела с мъже и не можело да я обвиниш, че това я влече... (Старецът хвърли бърз поглед към свещеника и тутакси спусна възпалените си клепачи.)

Абатът хвана машата и се опита да разрови огъня. Каза, че камината е студена, през зимата нито веднъж не я бяха палили. Старецът се закашля от дима, сетне помоли свещеника да каже две-три думи на ученика си. Разбира се, че няма нищо... но защо да оставят хората да злословят? Ортанс навлизаше в неблагоприятна възраст...

Машата трепереше в ръцете на свещеника. Той стана и наведе глава, за да погледне госта си:

— Бъдете спокоен, господин Воайо, от утре ученикът ми ще престане да скита из горичките, давам ви дума.

Свещеникът се стори страшен на аптекаря. По-късно той твърдеше, че никога не бил виждал човек дотолкова излязъл извън себе си от гняв и така способен да те унижи. На господин Воайо не му се щяло да бъде на мястото на хлапака, когато се прибере подир малко за вечеря.

Щом остана сам, господин Калу се качи в стаята си, сипа вода в един леген и потопа лицето си. После коленичи, ала думите не излизаха от устата му, а мислите бушуваха като понесени от вихър листа. В семейството на брат му още казваха: „През лятото на 1880, годината на големия гняв на Ернест...“ Последният от тези изблици забави с една година ръкополагането му в помощник-дякон. Оттогава насетне, с помощта на провидението, той успяваше да се овладее, преди да се е стигнало до най-лошото.

Тази вечер, облакът на масичката за молитва, той стискаше главата си в ръце. Един вътрешен глас го предупреждаваше: „Опасно е... можеш да му причиниш болка...“ Ала желанието да пипне момчето за врата и го държи на колене, докато помоли за милост, го заглушаваше. Край на шегите: ще се отнася с него, ще бъде така, както искаше чичо Адемар. Щом се подчинява само на силата и се поддава само на страха, свещеникът на Балюзак ще съумее да го пречупи, ще го направи покорен като кученце: „Моли се, печели време...“ — неуморно му повтаряше гласът. И изведнъж — познатите стъпки по стълбището. Отвори вратата:

— Влез, трябва да поговоря с тебе.

А когато другият отвърна: „След малко...“, той настоя: „Не, веднага...“ Жан вдигна рамене и понечи да се изкачи на втория етаж.

Но го сграбчиха за яката, усети как го подпряха с коляно в гърба и се намери на леглото, запратен като вързоп сред книгите и брошурите. Седна смаян и току пред лицето си видя два огромни пестника. Едва смотолев: „Какво ви прихваща?“ Абатът дишаше учестено и избърса с opakото на ръката си потта от челото си. Хайде! Избягна боя, опасността премина.

С безкрайно студен глас, който нито за миг не потрепна, той призна неуспеха си пред своя ученик и го предупреди, че отсега нататък ще го подложи само на външен надзор, докато семейство Мирбел го освободи от поетия ангажимент. Надява се, че момчето няма да го принуди да използва сила в спора помежду им, защото абатът не си знаел своята и имал тежка десница.

След което му нареди да се прибере в стаята си и му каза, че там ще вечеря: „През цялото време, докато ми говореше тези груби думи — писа Жан на Ортанс Воайо, — абатът стоеше със затворени очи. Навярно се молеше, без да помръдне устни — все същият таен изход, през който тези хора ни се изплъзват!“

Той устоя на думата си и сам държеше Мирбел под око или го затваряше под надзора на Мария, когато службата му го зовеше навън. Жан, разбира се, неведнъж се измъкваше и непрекъснато поддържаше кореспонденцията с Ортанс Воайо благодарение на учителя, който му преподаваше математика. Но въпреки това се чувствуваше подчинен и се преклони пред тази неумолима воля. Впрочем приближаващите изпити и усиленото учение през последните седмици го принудиха да отложи плановете си за съпротива. Допуснаха го на устен, но го скъсаха и той се върна в Балюзак едва през септември, след като прекара един месец в Ла Дъовиз при графинята. За първи път се изправяше лице в лице с майка си след ужасното откритие в Балоз: „Променили са моя Жан — писа графинята на абат Калу. — Беше лошо дете, но не бе циничен. Сега само с една дума да го подканя за нещо или да опитам да събудя съвестта му (това е вечната ми грижа), този нещастник ми се изсмива в лицето. Ще ми позволите, господин свещеник, не да изразя съмнение във вашите методи, но поне да заявя, че те не успяха със сина ми.“

През ваканцията Жан получаваше почти всеки ден по едно писмо от жената на аптекаря, а щом се завърна в абатството, кроежите им започнаха да се оформят. Новият неуспех на октомврийската сесия премахна и последните колебания на Мирбел. Ръкополаганията принудиха господин Калу да замине за няколко дни. Жан бе непрекъснато с Ортанс. Когато се върна и го завари по-спокоен, почти отпуснат, абатът престана да го следи отблизо. Отношенията им бяха като между учител и ученик, които извън уроците не си говорят и избягват разговорите на каквито и да било теми. Свещеникът се отдаваше с възродено доверие на малкото си паство. Някои деца започнаха да разтварят сърцата си за него, обикваха го. Не си даде сметка за новото недоразумение, което възникна между него и питомеца му. С невероятна непоследователност Жан се дразнеше и страдаше от безразличието на господин Калу и това страдание изигра голяма роля за фаталното решение, което Ортанс Воайо съумя да му представи в по-мека светлина.

Постоянно се случва да държим на привързаността на хората, които не обичаме или смятаме, че презираме. Жан за нищо на света не би признал това, а бе напълно неспособен да разбере, че абат Калу все още му отреждаше първото място в сърцето и в мислите си. Свещенослужителите се подчиняват на законите на един особен порядък, който не могат да обяснят на непосветените. Как да се обясни, че свещеникът съвсем не беше спокоен и се смяташе за длъжник на Жан, въпреки че му бе посветил живота си и с всеки изминал ден правеше все нови и нови жертви? Този низ от добри дела, отплата и изкупления на чуждите грехове, с които по божия милост живеят вярващите, бе твърде далеч от материалния свят, в който момчето започваше да осъзнава себе си! То помисли, че е изоставено, отритнато от единствения човек, който познаваше всичките му тайни, който знаеше, че е страдало, и продължава да страда заради майка си и заради Мишел. Щом той го изоставя, какво остава в този ужасен свят, където няма място за него? Разбира се, знаеше, че това с Ортанс няма да трае вечно, че ще бъде кратко дори... Но нещастиято го влечеше и именно безизходността, безнадеждността го подтикнаха да се впусне в това приключение, което го измъкваше от тихия пристан и щеше да го запрати в онзи водовъртеж, от който нямаше да изплува.

---

[1] Роман от Шодерло дьо Лакло (1741–1802) френски писател и политически деец. В единствения си роман „Опасни връзки“ (1782) пресъздава ярко картината на разложението на аристокрацията в навечерието на Буржоазната революция. — Б.пр. ↑

XIV

Трябваше да останем в Ларжюзон, докато отслужат девет дни от смъртта на баща ми, както е прието в Жиронд. По-предния ден мащехата ми получи писмо от сестрата, която се грижеше за Октави. Въпреки грижите тя бе пометнала, получила двоен флебит, температурата не спадала, сърцето отслабвало и докторът очаквал най-лошото. В дома на улица Мирай върлувала пълна немотия. Въпреки изричната забрана на господин Пюибаро сестрата се обръщаше към госпожа Пиан, защото хлебарят и аптекарят започнали да си показват ноктите. Тези новини като че угнетиха мащехата ми. Тя, разбира се, имаше време да отиде до Бордо и да се върне с обратния влак преди службата за деветте дни, но се страхуваше от посрещането у бившия учител и с присъщата си щедрост реши да изпрати телеграфен запис на името на сестрата в манастира.

Брижит ми искаше съвети, мислеше на глас пред мен, сякаш моята студенина ѝ убягваше. „Ако ме бяха послушали!“, повтаряше си тя и си припомняше всичко, което вече беше направила за двамата Пюибаро: „Предупреждавах ги: едно по едно всичко, което им предсказах, се сбъдна. Бог ми е свидетел, че предчувствувах дори и това нещастие и тази почти сигурна смърт, за която не посмях да им кажа... Но защо аз, една бедна жена, трябваше да им отворям очите? Духовният им наставник постъпи съвсем лекомислено: само той можеше да ги задържи на ръба на пропастта, вместо да ги тласка към нея... Ала ще видиш, че господин Пюибаро пак върху мен ще стовари вината. Сестра ти вече ми приписа смъртта на баща ти, та дори и кражбата на малкия Мирбел... Да не повярваш просто!“ Тя се вглеждаше в мен и с тревожен смях просеше една думица, някакво възражение; ала упоритото мълчание, с което ѝ отвърщах, ясно показваше, че във всичко съм съгласен с господин Пюибаро и с Мишел.

Не ѝ оставаше друго, освен да търси подкрепа в самата себе си: бродеше от стая в стая или обикаляше край масата, като подхващаше в

своя полза системата си на защита. Питам се дали дори и днес бих стоварил бремето на всичката вина върху тази жена, подгонена от ериниите на Новия Завет, преследвана от скрупулите, които, откак Христос дойде на земята, терзаят измъчените съвести. Угризенията на Брижит я подтикнаха да се върне в града колкото може по-бързо, за да разпита господин Пюибаро и да чуе от устата му успокоителните слова. Но понеже имаше само един влак през деня, трябваше да изчакаме другия ден.

Станаме по тъмно. През цялото пътуване Брижит Пиан трябваше да изтърпи Мишел, която в Ларжюзон непрекъснато се криеше от нея. През трите часа, които прекарахме в купето втора класа, забуленото в траурни воали момиче се постара да не срещне нито веднъж погледа на мащехата ни, която умолително търсеше нейния. Тогава в зле отопления влак, в който кондукторът подхвърли в краката ни грейки и трябваше да седна с подвити крака на седалката, за да постопя измръзналите си ходила, не изпитвах сегашното си съжаление към тази вече отдавна превърнала се на прах жена. Но вече започвах да долавям какво става у госпожа Брижит. С любопитство наблюдавах това едро внушително създание, тази огромна бронзова статуя, която хвърляше сянка върху цялото ми детство, но пред очите ми започваше да се разклаща. Пропукваше се на места и сякаш ей сега щеше да рухне. Когато стана, за да слезе от вагона, с учудване забелязах, че изглежда по-дребна — не се сетих, че просто аз бях пораснал.

На кочияша съобщи не нашия, а адреса на Пюибаро. В мрачната утрин трясъкът на файтона отекна из глухата уличка Мирай. Вдигнахме очи към етаж, където живееше бившият ми учител. Капаците бяха спуснати. Портиерката подаде костеливото си лице изпод навеса, където се намираще стаичката ѝ. Научихме, че всичко свършило предната вечер, господин Пюибаро не пускал никого и не знаели кога ще бъде погребението. Разбрахме, че дал за нас най-строги нареждания. „Човек понякога е неблагодарен в нещастията си...“ Портиерката ни увери, че често забелязвала това. Когато се качихме отново във файтона, Мишел изведнъж престана да отбягва погледа на мащехата ми и се втренчи тъй строго в нея, че тя извърна очи и се загледа през прозорчето. Макар че устните на Брижит Пиан помръдваха едва забележимо, разбрах, че вече бе започнала да се моли

за мъртвата. Навярно не можеше да се въздържа да не ѝ извика през вечното мълчание: „Е, кой излезе прав, клета моя Октави?“

Това явно съвпадение между нейните схващания и тези на провидението за миг я потопи в блаженство. Ала преди още да стигнем до Булеварда на Интендантството, тя отново се навъси. Мишел се прибра в стаята си и повече не се показа той ден. Брижит Пиан дойде при мен, но видя, че едва ѝ отворям, излезе и остави вратата отворена: дори и враждебно, присъствието ми ѝ бе необходимо. След миг се върна и отново ми нахвърли картината на отношенията си със семейство Пюибаро през последните две години, като във всичко намираше повод да се похвали освен в последната им среща при болната Октави. Дано само господин Пюибаро не си въобрази, че дребната им разправия този ден е влошила състоянието на болната. Тя се опитваше да ми разкаже всички подробности от тази свада и се мъчеше да си припомни точните думи, които бе казала. Слушах я със студена учтивост, но не проронвах нито думица на одобрение или утеха.

Най-сетне тя не издържа и ме помоли да се върна сам на улица Мирай: господин Пюибаро щял да ме приеме и да ми съобщи часа на погребението. Но колкото и да настоявах, портиерката не ме пусна да се кача, затова отидох в църквата „Сент Елеа“, където научих, че нямало да отслужват молебен, а само щели да прочетат последна молитва над мъртвата на другия ден в осем часа.

Когато отидохме, се оказа, че не сме сами, както предполагаше мащехата ми. Бяха дошли много бивши ученички на Октави и повечето от учителките в църковното училище. Почти всички плачеха и атмосферата бе тъй наситена с молитви, че просто ги усещах физически. Господин Пюибаро, облечен във вехтото си черно палто, което носеше някога зиме в училищния двор, стоеше изправен, без да коленичи, без да плаче, а лицето му бе тъй бяло, колкото навярно и на Октави в дървения ковчег. Той като че не забелязваше никого и можеше да се допусне, че в държането му към нас няма нищо враждебно; ала на входа на гробищата той сякаш не видя протегнатата ми ръка и тутакси отдръпна своята. Мащехата ми пък изобщо не понечи да се ръкува, защото той само се поклони пред нея, без да я погледне и без да подаде ръка.

След вечеря тя отново ме сподори в стаята ми и ми каза, че се страхувала да не би господин Пюибаро да се поддаде на бунтовни настроения и съжалявала, че не може да се добере до него, за да го склони към примирение и покорство. Възразих, че враждебното му отношение към нас съвсем не означава, че изпитва същите чувства към Бога, и коварно добавих, че след като е съпруг на светица, мащехата ми може да остави на нея да изпрати необходимата на господин Пюибаро милост. „Светица? — повтори Брижит Пиан. — Светица?“ Тя ме погледна не с гняв, а със слисано внимание, повъртя се около масата и най-сетне се оттегли, като отнесе със себе си за през нощта допълнително смущение и тревога.

През следващите няколко дни тя не се опита да се види с вдовеца, но продължи да го подпомага без неговото знание със съучастието на сестрата болногледачка. Мишел се върна в „Сакре-Кьор“ и ние отново заживяхме насаме с моята мащеха — загрижена да ми се хареса, внимателна до покорство — сякаш за нея нямаше друга човешка подкрепа освен това объркващо безупречно дете.

Както ми предложи абат Калу, писах още от Ларжюзон на графиня Мирбел с молба да ме уведоми какво става с Жан. Намерих отговора ѝ в Бордо: писмо, в което всяка дума бе претеглена така, че да омаловажи случилото се: „Скъпи приятелю, не се учудвам, че се безпокоите за Жан и че слуховете, които се носят в селото по негов адрес, са ви направили впечатление. Когато дойде при нас, самият той много се учуди и смути от целия този шум, който се вдигна около неговото заминаване. Най-виновни за това са аптекарят и абатът — те са насъскали цялото село и ако първият поне привидно има някакви извинения, то вторият прояви недопустими за един свещеник несъобразителност и невъздържаност още повече, че се смята за възпитател! Казах му го, когато отидох да му върна взетите на заем от сина ми пари, за които злите езици разпространиха някаква приключенска история, на която, надявам се, изобщо не сте повярвали. Абатът не можа нищо да отвърне на моите обвинения, може би прекалено остри, защото идваха от майчиното ми сърце...“ Много след това разбрах каква възвишеност имаше в това мълчание: абат Калу би могъл с една дума да смаже жената, която го оскърбяваше, защото тя не знаеше, че синът ѝ е мръзнал цяла нощ под прозореца на ханчето в Балоз и едва не умря от това, което бе видял с очите си и чул с ушите

си и което му бе нанесло рана за цял живот. Накрая графинята ми пишеше, че Жан щял да завърши годината в Англия и тъй като преди пътуването щял да прекара няколко дни в Бордо, се надявала, че няма да му забранят да дойде да се сбoguва с нас.

Доста се обърках и се двоумих какво да правя с това писмо. Трябваше ли, както бях обещал, да го изпратя на абат Калу? Наложих се за малко да наруша резервираното си държане към мащехата ми и да я помоля за съвет. Освен това ми се искаше да видя как ще реагира. Но тя пак ме изненада: очаквах, че ще започне да вини свещеника на Балюзак. Но тя заяви, че не трябвало излишно да наскърбяваме един тъй изстрадал човек; и тъй като писмото щяло да му бъде необходимо, ме посъветва да му го изпратя, като същевременно го уверя, че никой у дома не вярва на твърденията на графинята. Доколкото си спомнях, мащехата ми за първи път променяше така мнението си. Когато писах на абат Калу, не забравих да наблегна на тази невероятна промяна с ирония, която не се хареса на свещеника. Получих отговора му след седмица: възпроизвеждам го тук с преклонение и любов и мога да кажа, че след като го прочетох, вече не бях същото момче.

„Мой мъничък Луи, не Ви писах веднага, защото от Балюзак са пратили писмото Ви при брат ми, където живея засега. Няма да Ви говоря със заобикалки, момчето ми. Вие прекалено добре знаете какво се случи, за да се опитвам да Ви заблуждавам. Вече не съм свещеник на Балюзак и дори получих заповед да напусна незабавно енорията и да се оттегля при роднините си. Изпаднал съм в немилост, ако не се лъжа, и дори в нещо по-лошо от това, което означава тази дума. Фамилията Мирбел и старият Воайо единодушно ме посочиха като виновник за скандала. Освен това краткото писание, което госпожа Брижит ми оказа честта да ми посвети и което главните викарии пазеха при тях, предвещаваеше точка по точка всичко, което се случи. Събитията придадоха голяма важност на строгата и впрочем забележителна критика, която Вашата мащеха прави на моя характер и склонности. Казвам това без ирония, мой малък Луи, и трябва да Ви призная, че Вашата

не ми се понрави. Не вярвам в случайността, навярно разбирате. Не мисля, че всички предсказания на госпожа Брижит се сбъднаха само по някакво съвпадение. Не бих казал, че тя тълкува винаги правилно фактите и подбудите в действията на другите; но има някаква дарба да предугажда скритото зло. Може би ще я учудя, ако я уверя, че по различни пътища сме допуснали една и съща грешка: и двамата — тя с разума, аз със сърцето — решихме, че ни е позволено да се намесваме в участта на другите. Несъмнено най-същественото в нашата служба и дълг на всеки християнин е да проповядва Евангелието; но това не значи, че трябва да се опитваме да променим ближния по наш образ и подобие и според нашите виждания; защото ние самите не можем и не правим нищо друго, освен да вървим пред божията милост както кучето предхожда невидимия ловец; и успехът ни е толкова по-голям, колкото по-внимателно, покорно и гъвкаво претворяваме волята господня и пренебрегваме нашата. По отношение на мен госпожа Брижит е съвсем права. Именно невъздържаността и несъобразителността, в които ме вини и които — цитирам изумително точните ѝ думи, — изразени до такава степен, и то у един свещеник, могат да причинят пострашни бедствия и от най-пагубната страст, именно те ме тласнаха към една дръзка, неподготвена и очевидно непредпазлива намеса. О, това несъмнено е послужило на провидението, защото такава е любовта на нашия Господ-бог, че той обръща всичко в най-голямо благо за тези, които обича. Но по щетите, които се нанасят на това, което считаме за своя апостолска мисия, ние можем да измерим колко много непризнати интереси и тайни щения се намесват в нея и които впрочем осъзнаваме съвсем смътно и затова именно трябва изцяло да се уповаваме на милосърдието на Бога.

Мой мъничък Луи, всичко това навярно ще ви се стори много неясно; ще си поговорим отново след няколко години, ако дотогава Бог не прибере при себе си своя ненужен, но и опасен служител. А дотогава си позволявам

да ви посъветвам следното по отношение на госпожа Брижит: съвсем не бива да се подигравате на това, което става в душата ѝ понастоящем; не мислете, че изпитанието ѝ е леко. След като цял живот е виждала само добрата страна на своите постъпки, те изведнъж ѝ се явяват едновременно в друга светлина, обърнали към нея ужасяващото си лице. Когато Христос ни отвори очите и нашите действия отведнъж ни заобикалят и ни притискат, ние ги гледаме със същите очи, с които прогледналият слепец от Евангелието съзерцавал хората и те му се стрували «като крачеци дървета». Но бих искал госпожа Брижит да разбере това, в което аз самият съм убеден в сегашното си низвергнато положение, по-лошо, отколкото можете да предположите: защото нито една клевета не ми бе спестена. Хората мислят какво ли не — и в архиепископството, и другаде. Мога да кажа, че на прага на старостта изгубих изцяло скромната си човешка чест и допуснах да поругаят в мое лице този Исус, който ме бе белязал със своя знак. Роднините ми са наскърбени и ядосани от срама, който им навлякох, да не говорим, че ги притеснявам и материално. Най-малкият ми племенник ми отстъпи стаята си и сега съм при брат си. Всички се държат много добре с мен, разбира се, но снаха ми твърде често ме пита какво смятам да правя по-нататък; а не зная какво да ѝ отговоря, защото наистина вече никому и за нищо не съм нужен... Ах, сега вече не мога да греша: изправен съм пред моя господ по-голям, по-лишен от достойнства, по-обезоръжен от когато и да било. Ето, може би това състояние трябва да пожелаем на хората, чиято професия е да бъдат добродетелни, ако смея така да се изразя. Почти неизбежно професионално добродетелните преувеличават стойността на постъпките си, сами стават съдници на своето извисяване и при сравнение с другите добродетелта им ги замайва. Бих искал в сегашното си изпитание госпожа Брижит да бъде уверена, че е на път към голямо откритие...“

Навярно някои ще сметнат, че като разкриваше така душата си пред едно седемнадесетгодишно дете, абат Калу доказваше, че съвсем не си бе взел поука, що се отнася до преценките. Не посмях да предам писмото на мащехата си, макар че тя вече не се опитваше да ме заблуждава и аз живеях в непоносимата атмосфера на нейното терзание. По това време един незначителен седмичник, „Ла Батай“, който съществуваше само благодарение на скандалните истории, публикува злъчни статийки за „отвлечането на жената на аптекаря“. Учудих се, че Брижит ме молеше да ѝ купувам всяка седмица този долен вестник, който тя самата не смееше да купи, нито да поръча на някой слуга, и не разбирах каква наслада може да ѝ доставя такова четиво, докато не научих в училище, че господин Пюибаро бил секретар в „Ла Батай“ и читателите с право, или не, му приписваха всички антирелигиозни отзиви, публикувани в него.

Всяка събота присъствувах на това четене, което заемаше цялата вечер и което навярно Брижит Пиан възобновяваше през нощта, за да проникне по-добре в падението на една душа, която според нея сама бе тласнала към бунта, към отчаяната омраза. Децата и юношите обикновено не обръщат внимание на физическите промени у възрастните, с които живеят. Но аз виждах как Брижит Пиан от ден на ден се топи; виолетовата нощница се вееше край тялото ѝ, сякаш дебелата мазна змия на сплетените ѝ коси се хранеше от плътта ѝ. Най-странното бе, че след няколко месеца господин Пюибаро не само щеше да напусне редакцията и да се уедини в манастира в Сетфон, но щеше да остане там за постоянно и да надене послушническо расо, като по този начин изпълни онова, което мащехата ми открай време му бе предрекла; отново предвижданията на Брижит Пиан съвпадаха с волята на провидението... но тогава тя не можеше да се надява на този неочакван изход; и ако мислите ѝ се откъсваха понякога от вероотстъпника, завъртаха се покрай другите ѝ жертви: съпругът ѝ, Октави, които може би щяха да бъдат живи, мислеше си тя, ако не бяха срещнали Брижит Пиан. Мислеше и за Мишел, за Жан, за абат Калу, когото бе издала...

Нещо, което остана неясно за мен, е това, че в тази криза тя би могла да потърси упование при духовен наставник. Ала аз не познавах

нейния и изобщо не бях сигурен, че има. Струва ми се впрочем, че по времето на нейната слава и духовно издигане, когато още нищо не предвещаваше, че някой ден ще бъде обладана от всички тези бесове на угризението, тя не прибягваше тъй често към причастията, както можеше да се очаква от толкова набожна жена. През детството ми спорът около честото причестяване, избухнал два века и половина порано, още продължаваше. Днес няма набожни християни, които да не се причестяват колкото може по-често; но преди четиридесет години страх и трепет изпълваха душите пред възплъщението на божията любов, която, в духа на янсенистката традиция те смятаха за безпощадна.

Сигурен съм само, че тази година, когато започнаха велики пости и наближи Великден, страхът на Брижит Пиан се превърна в ужас. Една вечер тя влезе в стаята ми, без да чука. Вече си бях легнал, четях „Доминик“^[1] и вдигнах към натрапницата поглед, все още замаян от въображаемия свят, от който ме изтръгна.

— Не спиш ли? — попита ме Брижит плахо и умолително.

Тя виждаше по лицето ми, че ми е неприятно да ме безпокои. Ако не бях в леглото, навярно щях да уловя глава с ръце, да си запуша ушите и да се наведе над книгата в поза, обезсърчаваща всеки. Но под завивките се чувствавах обезоръжен.

— Слушай, Луи, искам да те помоля за един съвет... Ще ти се види странно, но понякога човек не вижда ясно нещата. Кое според теб е по-лошо: да покажеш неподчинение към църквата, като не се причестиш на Великден, или да приемеш причастие, без да си достоен?... Не, не бързай да ми отговаряш; хубаво помисли. Припомни си какво иска да каже свети Павел, когато говори за тези, които не разпознават плътта на Спасителя...

Отговорих, че няма какво толкова да се мисли и дилемата не съществува, защото е достатъчно да признаем грешките си на някой свещеник, за да си възвърнем божията милост...

— За теб може да е така, мой малък Луи, за едно детско сърце е така, разбира се!

Тя тежко се отпусна на края на леглото. Ето че се настани. Уви! Явно трябваше да се откажа от компанията на „Доминик“ и да изслушам тази подплашена старица.

— Първо, греховете трябва да са прости, отчетливи, лесно определими, да могат да се съберат в едно определение. Но как искаш да обясня на един свещеник терзанията, които ме преследват? Какво ще долови той от моите отношения с баща ти, със семейство Пюибаро, с господин Калу, с Мишел? Три пъти опитвах вече: обърнах се отначало към един свещеник и двама монаси: доминиканец и езуит... и тримата видяха в мен само онези придиличиви жени, от които изповедниците бягат като от чума и срещу които използват най-подходящото оръжие, за да засилят страха им, като си дават вид, че не вземат на сериозно онова, в което се самообвиняват. И те излизат от изповедалнята убедени, че не са били разбрани и следователно не са могли да получат опрощение за вина, която свещеникът не е доловил... Е да, и аз страдам от тази болест — добави тя внезапно след кратко мълчание. — Но най-важното е да зная дали с право съм придиличива: това, че понасяме това изтезание, означава все пак, че то не може да произтича от въображаеми прегрешения...

— В такъв случай — прекъснах я аз нетактично, — значи, не става въпрос за придиличивост, а за угризения.

— Ти сложи пръст в раната ми, Луи. Опитваме се да се успокоим, като използваме по-меки думи; съвсем вярно е, че не се самообвинявам, а имам угризения, да, угризения. Но това, което ти от пръв поглед разбра със своя бърз ум, на който се възхищаваше клетият господин Пюибаро, не се надявам да обясня на тези неопитни хора, за които греховете са лесноопределими постъпки и които не разбират, че понякога може да се отрови цял един живот, че злото е многообразно, невидимо, неразгадаемо и въобще неизразимо, буквално неназовимо...

Тя престана да говори, седеше върху мен, чувах как диша тежко.

— Хрумна ми нещо — казах аз (обзе ме познатата възбуда: изпитвах я още когато господин Пюибаро ме разпитваше като оракул и исках да го заслепя с неочакван и умен отговор). — Вътрешният мир може да ви върне само свещеник, който не само ви познава от дълги години, но и знае всичко за събитията, заради които се измъчвате. Да — натъртих аз, докато тя ме гледаше с настойчивостта, с която тежко болните гледат лекаря в устата, — абат Калу предвижда всичко, той ми описа в последното си писмо болестта, която ви измъчва. Придиличивост или угризения, думата поне няма никакво значение: той ще ви даде опрощение съвсем основателно.

— Абат Калу? Сериозно ли говориш? Да му се изповядам след всичко, което му сторих...

— Именно след това, което му сторихте.

Тя стана и закри из стаята. Когато простена, че никога не би могла, аз подхвърлих:

— Ще бъде тежко, несъмнено, но заслугата ви ще бъде голяма.

При думата „заслуга“ тя вдигна глава.

— Това би било непосилно за повечето хора, но за вас...

Тя отново се изправи:

— В края на краищата... — прошепна — ще трябва да го потърся при роднините му... Но той имаше ли право да изповядва? — питаше тя. — Да, сигурно, в предела на епархията...

Отново започна да снове насам-натам. Нарочно се прозях шумно и се сгуших под завивките.

— Заспиваш ли, мой мъничък Луи? Ох, ти можеш да заспиш, щастливо дете.

Наведе се: попуканите ѝ устни докоснаха челото ми.

— Признайте, че ви дадох чудесна идея — казах самодоволно.

Тя не отвърна, още обмисляше. Изгаси лампата, но щом излезе и затвори вратата, аз запалих и „Доминик“ отново ме отнесе далеч от тази жена.

---

[1] Йожен Фромантен (1820–1876) — френски писател и художник. „Доминик“ (1862) е роман, високо оценен от Жорж Санд и Сен Бьов. Това е тънък психологически разказ-изповед на героя, чийто живот е погубен и опустошен от нещастна любов. — Б.пр. ↑

XV

Когато на връщане от абат Калу Брижит слезе от влака, тя не взе кола — имаше два часа до вечеря — и сигурна в своето опрощение, тръгна пеш по грозния булевард Сен Жан, потънал в мъгла, без да обръща внимание на притискащата я тълпа, която друг път би я възмутила. Чувствуваше се лека и за пръв път в благородния порив, който я въздигаше към Бога, се примесваше една съвсем смирена, съвсем човешка нежност. Премахнаха болката й; вече не се измъчваше, дишаше спокойно. Само сегиз-тогиз предишното терзание напомняше за себе си — пронизваше я остро безпокойство; наистина ли всичко бе признала? Да, разбира се; впрочем този, който я изслуша, предварително знаеше всичко...

Тя отчетливо си спомняше думите на абат Калу в малката оскъдно мебелирана стаичка с белосани стени, където не гореше огън. Той не се опитваше да я успокои, не я упрекна, че придава такова голямо значение на своите прегрешения, сякаш не знае, че Бог по своя воля разполага с греховете ни. Помоли я дълбоко да осъзнае собственото си нищожество и след като дълго се е лъгала, че е достигнала твърде далеч в съвършенството, да не се мисли сега пък за недостойна грешница. Добави, че тя може да направи много за тези, които бе оцетила: и за мъртвите, разбира се, но най-вече за живите: „Например — увери я той — вие можете много да ми помогнете, като ходатайствувате пред кардинала... (И тя разбра, че го прави заради нея, от милосърдие...) Стремеше се не толкова към възстановяването на своите права, а към позволенията да се установи на свои разноски някъде между «Ла Бастид» и «Ла Суи» в най-бедния и най-запуснатия квартал, който познаваше, и да наеме там едно помещение, където да му разрешат да преподава вероучение и да отслужва литургия. Докато крачеше с лекота по навлажнените от мъглата тротоари, Брижит Пиан реши да поеме разноските и вече си представяше новото паство, което щеше да се събере около абат Калу.

Остана ѝ време да се отбие ѝ в катедралата, преди да затворят портите, и поседя известно време неподвижна, сякаш пред очите ѝ бе станало чудо и нямаше думи, после си тръгна и стигна до дома си неусетно, без да разбере отде е минала. В антрето се носеше непривичната миризма на тютюн, която незабавно я върна на земята: кой смееше да пуши в дома ѝ? Разпозна гласа на Мишел, отвърщаше му друг, непознат, но тя веднага разбра кой бе там, в нейния салон, кой бе посмял да влезе там! В писмото си графинята споменаваше пристигането на малкия Мирбел, но Брижит нито за миг не допускаше, че този крадец ще има нахалството да дойде у нас. А ето че го бе сторил! И ние го бяхме поканили да влезе! Зад вратата той свободно разговаряше с Мишел. Брижит Пиан се изправи. В антрето, осветено само от треперливия пламък на газеничето под олющения глобус, тя отново се превърна в жената, подкрепена от божията милост, сигурна в правото си да се намесва в живота на тези, които са в нейна власт. Същевременно в нея бушуваше справедливият гняв, който трудно преодоляваше, когато смееха да нарушат заповедите ѝ и да не изпълняват това, което бе решила и наредила.

Но когато посегна към дръжката на вратата, ръката ѝ още се колебаеше. Въпреки този яд възвърнатият вътрешен мир, този покой в глъбините на съществуването ѝ не я беше напуснал. И тези в салона я виняха, че им е сторила зло. Но за това съвестта ѝ не я упрекваше в нищо. Как другояче би могла да постъпи? Като всяка майка предпази Мишел, която бе още дете. Ала абат Калу виждаше нещата в друга светлина, а тя знаеше какво представлява малкият Мирбел за него, макар да не бе произнесъл нито веднъж името му този ден. Но си спомняше неговите думи, навярно вдъхновени от спомена за изгубеното дете. «Всяка човешка съдба — каза той — е особена и може би една от тайните на всемилосърдната справедливост, която ни движи, е, че не съществува всеобщ закон, по който да съдим и осъждаме хората: всеки е жалък потомък, обременен с греховете и добрите дела на своята природа в степен, която убягва от преценка, и е свободен винаги да каже „да“ или „не“, когато божията любов го осени; но кой би посмял да си присвои правото да преценява всичко, което влияе и тегне над този избор?» И господин Калу добави по повод семейство Пюибаро: «Не трябва човек да се изпречва като сляп и глух между две същества, които се обичат, макар и греховно. Важното е да

разбере какво означава тяхната среща, защото човешките пътища не се пресичат случайно...»

Брижит Пиан чуваше през вратата развълнуваните гласове: момичешкият — малко потиснат, другият — мъжествен, все още неоформен, с глухи изблици. Брижит седна на сандъка с дърва, вече не ядосана, а разколебана. И малко по-късно отиде в стаята си, за да не помислят, че подслушва (макар че не разбираше какво се говори в салона), и остана дълго там, коленичила в мрака.

Жан дьо Мирбел бе решил да опита да се види с Мишел тъкмо в четвъртък: знаеше, че тя ще бъде свободна още от сутринта. Помоли да се види с мен. Тукатси предупредих Мишел и веднага разбрах, че вече знае за посещението на Жан. Ученическата престилка я загрозяваше. Косите ѝ бяха завързани на опашка с голяма лилава панделка. Във високите ботуши с копчета глезените ѝ изглеждаха малко дебели. Не се полъгах от привидното ѝ спокойствие. И понеже не искахме да даваме повод на мащехата ни да изтълкува злонамерено това посещение, се уговорихме, че дори Жан да ме помоли, ще остана с тях, колкото и да трае посещението му.

След това отидохме в салона. Нямаше още четири часа, но плетените, извезани по края завеси го затъмняваха и трябваше да запалим лампата. Миризливият пламък осветяваше разтегателната маса, боядисаните паравани и проблясваше по позлатата на фотьойлите. Жан бе пораснал и възмъжал, но бе отслабнал в лицето. Носът му, който и преди бе гърбав, но малък, сега изглеждаше огромен между хлътналите бузи. На челото имаше доста бръчки за едно осемнадесетгодишно момче. Беше облечен в нов готов костюм с големи подплънки на раменете.

Тези две същества, които се обичаха още когато телата им не се бяха оформили, сега се гледаха учудено в мълчание, което ми се стори безкрайно. Тези две жалки насекоми трябваше да се върнат мислено през всичките стадии на своята метаморфоза, за да достигнат до детето, което всеки един от тях бе обичал в другия. Навярно първо разпознаха непроменените си очи.

Цялата ми младежка ревност бе изчезнала: искаше ми се само да се оттегля, да стана невидим. Не ми бе трудно: още първите думи изключиха всичко друго освен тях самите. И все пак разговорът не вървеше: тя седеше, той стоеше прав гърбом към светлината и сякаш

не знаеха какво да си кажат. Той запали цигара, без да я попита за позволение. В ъгълчето, където се бях свил, не можех да доловя всички реплики, особено на Жан, който раздражено повтаряше: «Не става въпрос за това... Това съвсем не е важно...» А Мишел подигравателно питаше: «Така ли мислиш?» Разбрах, че намеква за жената на аптекаря. Жан, с ръце в джобовете, вдигнал рамене, се поклащаше от крак на крак: според него от всичко станало ясно само това, че Мишел вече не го иска и използва първия повод, за да го отблъсне; впрочем това било съвсем естествено; как е могъл за миг дори да повярва, че тя държи на него. Мишел го прекъсна, както някога в детските им препирни: «Ти ли ме обвиняваш? И таз добра! Това е вече прекалено! Като че не ти първи...» А Жан ядно подемаше: «Все в тая глупава история се запъваш. Но опитай се да разбереш, че се впуснах в нея само от желание да скъсам всичко, да избягам... Трябваше да се измъкна от това абатство... Заради теб, защото не можех повече да живея така... Ами да, всичко заради теб. Щеше да умреш от смях, ако ни беше видяла с тая жена в хотела в Биариц, където ме взеха за неин син. Тя не посмя да ги поправи. Всъщност не й беше особено неприятно... Уверявам те, съвсем не я интересувах... Но не мога да ти обясня...» А когато Мишел му извика «по-добре не се опитвай...», той заяви, че в тази история единствено свещеникът интересувал госпожа Воайо: «Говореше само за него. По това време сигурно се прибира — казваше ми тя, — навярно вече е узнал... Каква ли ще бъде първата му реакция? Способен ли е да се разплаче? Виждал ли си го да плаче?» Ето такива въпроси ми задаваше! Тя просто искаше да му погоди мръсен номер... или може би да си отмъсти... Но за какво? О, достатъчно бе, че носи расо, за да му желае злото... Във всеки случай аз нямах значение за нея.“ Мишел отвърна, че твърде е възможно тази жена да му се е подиграла: но не можеше да му прости, че той се бе хванал. На този изблик на гняв Жан отвърна с неочаквана кротост, която издаваше най-вече безкрайната му умора: „За какво тогава да се оправяме?“ Знаел, че вече е свършено. Тя нямала представа какво е трябвало да понесе, но не можел всичко да й каже. Уповавал се на нея, на обещанието й да му остане вярна, каквото и да се случи... Но, естествено, разбира, че е надценила силите си: едно момиче не се свързва с човек като Жан дьо Мирбел. Той може да я повлече след себе си и да я погуби.

„Изместваш въпроса“ — настояваше Мишел, която упорито се връщаше все към тази жена, тази Воайо. А Жан стенеше: „Не разбираш...“; само аз, малко встрани от затвореното пространство между тях, прозирах ясно в душите им. Мишел страдаше от същата болест, която измъчваше и мен като дете заради тях. Тя можеше да се усъмни в обичта си към това измършавяло момче, което едва позна, ако не бяха тревогите, които ѝ бе причинил през последните седмици. А той не обръщаше внимание на ревността ѝ и я зовеше от дълбините на своята самота: „Вземи ме такъв, какъвто съм; заеми се с мен, едно изтерзано момче.“ Но тя не чуваше този вик: вече беше жена, една от онези, които не виждат по-далеч от яда на плътта си. Вече жена: практична, положителна. „Наистина си за окайване — повтаряше тя. — Като те слуша човек, ще каже, че си извън закона, ти, Жан дьо Мирбел...“ Той не знаеше какво да отговори или по-скоро не намираще думите, които биха трогнали това упорито момиче. Учудваше се, че тя му говори за предимствата на произхода, на богатството му... Как да я накара да осъзнае това, което носи в себе си — отрицание и властно изискване, които се подчиняваха на един все още неизвестен нему закон?... Каза след дълго мълчание: „Обясни ми, Мишел, защо бях детето, което винаги биеха, което сочеха с пръст, което грубият ми чичо искаше да дресира... Пак ти повтарям, има неща, които не знаеш...“ Тя попита: „Какви неща?“

Той поклати глава не защото отказваше да отговори, както помислих тогава, а за да пропъди едно натрапчиво видение, за което ми разказа много по-късно, когато вече бяхме неразделни: уличката в Балоз, копривите до стената на катедралата, широкоплещестият на прозореца и тази крехка фигура в бяло, която едва успяла да се вмести между него и стената. Помълча и добави: „Трябва да ти върна... Знаеш какво.“ Говореше за медальона. Тя възрази: „Не, не, задръж го.“ Но той вече бе разкопчал ризата си и несръчно се опитваше да свали верижката. Най-сетне се отказа, седна и замълча с наведена глава. Не забелязах веднага, че плаче. Именно сълзите му накараха Мишел да се предаде; не направиха нито крачка един към друг; но тази веществена проява на скръб, чиито причини ѝ убягваха, победи съпротивата на Мишел, която не бе отстъпила по нито една линия. Не бе забравила нито една от обидите си, имаше цял един живот, за да ги възкресява и да прибави към тях тези, които щяха да се породят при други

обстоятелства, за да подхранва бъдещите си кавги с него. Но сега той плачеше и тя физически не можеше да понася това. Приблужи се до него, наведе се и изтри очите му с кърпичката си. С другата ръка погали Жан по косите.

Стоях гърбом, но ги виждах в огледалото. Забелязах как вратата към антрето се отвори, ала никой не влезе. Жан дьо Мирбел стана. Брижит Пиан се появи с поднос, отрупан с чаши и филии. Разбрах, че бе оставила подноса на сандъка за дърва, за да отвори вратата. Само устата ѝ се усмихваше, а тъмните ѝ очи бяха вперени в нас.

XVI

Тя ни сервира със смирена любезност за разлика от всеки друг път, когато желаше да ни поучава; може в държането ѝ да бе останала частица от онази възпитателна страст, но още тогава почувствувах преображението в това същество. Хората не се променят, човек не се съмнява в тази истина на моята възраст; но те често се връщат към склонността, която цял живот са се мъчили да победят. Това съвсем не значи, че накрая се покоряват на най-лошото в себе си: Бог е доброто изкушение, на което мнозина се поддават накрая.

С Брижит Пиан беше по-друго: макар че прие съветите на господин Калу, за няколко седмици тя щеше да се откаже от всичките си ръководни дейности и да потърси изворите на една вътрешна вяра. Но в нейните очи религията се състоеше именно в това, което сега изтръгваше от живота си: това, което задоволяваше желанието ѝ да властвува, да наставлява, да не отстъпва на никого по чистота и съвършенство.

Спомням си как стоеше изправена насред грозния салон с две чаши в ръцете. През няколкото мига, в които остана с нас, всичко, което делеше Жан от Мишел и от мен самия, рухна: ние образувахме единен младежки блок срещу тази застаряваща жена. Три звезди на безкрайно разстояние една от друга изглеждат близки в сравнение с четвърта, по-далечна.

Тя ни гледаше с жадно внимание, което тогава не разбрах. „Притиснахме я, ще трябва да се предаде...“ — извика Мишел, щом мащехата ни излезе. Ала нещата съвсем не стояха така. Вярно, Брижит любезно връчи на Жан писмо за майка му и дори предложи той да ни прати вест от Англия, с което явно му разрешаваше да си пише със сестра ми... Това привидно поражение се разкри в истинския си смисъл през следващите две-три години, преди да замина за Париж. През този период Жан изпращаше на Мишел по няколко писма седмично от Кеймбридж. Малко е да се каже, че мащехата ми приемаше това: тя направо дебнеше момичето всеки ден и се мъчеше

да отгатне дали е получило писмо, дали то го е зарадвало, или натъжило. Брижит Пиан не пропускаше нито една подробност от тази любов, тази безкрайна буря, за която ще трябва да разкажа някой ден. „Доволна е, че се измъчвам...“ — съскаше Мишел. Не, Брижит не бе доволна, само заинтригувана, но до лудост.

Мишел казваше също: „Сега, като няма кого да тормози, се превърна в шпионка...“ Това вече бе по-вярно. За Брижит интересът на живота се беше изместил. Бе захвърлила плетивото на лъжливото съвършенство и сега имаше време да наблюдава другите, да следи странната им игра, която се нарича любов и от която дълги години бе бягала с ужас, без да се опита да проникне в тайната на тази дума.

Мишел, която съвсем не се трогваше от интереса на мащехата си към нея, ѝ приписваше злонамерени задни мисли и всячески се стараше да скрива как вървят отношенията ѝ с Жан. Но Брижит гадаеше по настроенията ѝ, тълкуваше някои случайни откровения, най-малката въздишка, мълчанието ѝ дори.

Тя несъмнено беше безукорна в религиозния си живот и навярно по-честичко прибягваше до причастието, защото съмненията ѝ бяха изчезнали. Но вече водеше двоен живот: щом излезеше от църквата, навлизаше в друг свят, който нямаше нищо общо със света на божие то милосърдие. На петдесет години тя преоткри художествената литература и често я сварвах в моята стая да си избира книги. Четеше както се яде, като някое лакомо дете, което тъпче зальците в устата си: наваксваше времето, изгубено по разни глупости, тъй като бе достатъчно умна, за да не ги презира. Спомням си как отваряше шкафа с „хубавите книги“. Вземаше някой том наслуки, зачиташе се, прелистваше по няколко страници, въздъхваше, вдигаше рамене. Сега четеше с еднаква жар „Адолф“^[1], „Лилия в долината“^[2], „Ана Каренина“. Уважаваше вярното пресъздаване на чувствата. Харесваше ѝ всяка любовна история, стига да не преиначава действителността. Така хората, обречени на заседнал живот, се хранят с разкази за пътешествия, но много са възискателни към истинността им.

Тя вече почти не се виждаше с абат Калу. Постъпките ѝ да разрешат на абата да упражнява свещеническа длъжност в „Ла Суи“ не успяха. Вече сред висшето духовенство несправедливо приписваха на

бедния свещеник някои злъчни статийки срещу ръководството на епархията, публикувани в „Ла Батай“. Абат Калу бе от онези невинни хора, които невинаги успяват да сдържат някоя шега и са готови да се погубят, но не и да премълчат нещо смешно. За негово нещастие на мястото на кардинал Леко на пресветия престол на аквитанските примати се бе възкачил един ограничен и следователно безмилостен човек. Може би някой ден ще разкажа за голготата на светия абат Калу. Още по това време го заплашваше уволнение и той надълго разказваше на Брижит своите неволи; ала тя ходеше при него, за да говори за себе си, и се връщаше разочарована от своите посещения. А на другия ден ги забравяше, цяла вдадена в любовта на Мишел или потънала в някой роман, който четеше до късно през нощта.

Ала фарисейката в нея не бе мъртва: тя се гордееше с трезвия си ум, който ѝ помогна да се прецени и осъди. Според нея малко християнки бяха способни да признаят на петдесетгодишна възраст, че са вървели по погрешен път. Тя не признаваше пред себе си, че сега ѝ бе приятно да не наставлява никого. Често, при мисълта за отминалите години, я обземаше дълбока носталгия.

Веднъж се връщаме от погребението на моя настойник, господин Малбек. Бяха го намерили при любовницата му със сгърчена уста. Оставяше трудно наследство, защото в пълна тайна бе водил много развратен живот. „Все пак този Малбек поне си е поживял“ — каза ненадейно Брижит в колата, докато се прибирахме. „Това ли значи да живееш“, възразих аз. Мащехата ми сякаш се смути, каза, че не съм я разбрал: на човек му остава само това, че си е живял живота, но с пълни шепи е черпил от него, това искала да каже. Сигурно бе искрена; и все пак прилежният ми живот я учудваше. „Всички мъже са негодници...“ — често ми повтаряше това с усмивка, но с някогашния рязък глас. Отидох в Париж да слушам лекции по политически науки, но през кратките ми завръщания в Бордо бях подлаган на изкусен разпит. За моята мащеха нямаше съмнение, че вода пълен със страсти и истории живот, а писмата ѝ до графиня Мирбел бяха изцяло посветени на Жан и на мен (защото от 1910 ние се събрахме с приятеля ми в столицата). Тук отново се въздържам и няма да разказвам предварително за тези парижки години, за които смятам да напиша отделен роман. Ще спомена само за едно приключение, защото Брижит бе замесена в него и във връзка с тази жена.

Твърде отрано се замислих за женитба: тази мисъл, породена от неясните терзания, в които сърцето ми се заплиташе, ме преследваше още от най-ранна младост, още когато имах такива условия да си опитам късмета, на каквито малцина младежи се радват. По това време думите, с които Ницше с такава дълбочина охарактеризира седемнадесети век във Франция, напълно се отнасяха за мен: „Твърде див и твърде аскетичен, за да успее да запази власт над себе си...“

Щом един приятел ми разказа за своята богата братовчедка, произхождаща от среда на хора на изкуството, и започна да превъзнася нейната прелест, аз веднага налагах въдицата. Близостта с Бога, с който живеех непрестанно, вярата, че във всичко, което ми се случва, има пръст божи и че всеки, който навлезе в живота ми, е донякъде пратеник на безкрая, ме подготвиха да приема тази девойка като ангел освободител. „Те вървят пред мен, светлина струи от очите им...“ Да си кажа право, тази мадона и муза се оказа по-колеблива и неподатлива, отколкото ми се искаше. Преди да реши каквото и да било, тя изяви желание да попътува из Европа. Но любовта ми лесно се нагаждаше към тези разлъки и това двоумене и ги приписваше на стремеж към възвишеност у младото създание.

Не можах да доловя, че под маската на възвишеността тези едри буржоа претегляха всички „за“ и „против“ и ме оценяваха с подозрителни очи. Минавах за богат, но семейството ми бе в провинцията и просто бе почитено, нищо повече. Бях ли сигурен човек, на когото могат да заложат? Те принадлежаха към категорията на обиграните парижани, които знаят, че изкуството и литературата крият за спекулативните умове големи стойности за в бъдеще... Вече рискувах да си купуват картини от Матис. Не бях ли аз сигурна стойност? И понеже не можеха да решат, а се страхуваха от моето нетърпение, всячески се стремяха да задържат влюбен глупака, който бях тогава. Щом споменавах, че искам да скъсам, те ставаха двойно по-любезни и като разбраха, че мащехата ми получила лоши сведения за здравословното състояние на тяхното семейство, дори ме помолиха да запитам техния лекар, когото уж били освободили от професионална тайна.

Струва ми се, че съм сънувал тези действия, тези смешни и долни постъпки. Сякаш още виждам как седях пред масата срещу студения доктор, готов да отвърне на всички въпроси, които ще

благоволя да му задам. Всичко това доведе до една върховна среща, от която излязох сгоден, и до едно възторжено писмо от девойката. Ала на другия ден какъв обрат! Отпъждаше, ме без извинения, без обяснения. Аз самият си изтълкувах нещата по най-лошия за мен начин: реших, че въпреки някои успехи другаде, които доказваха обратното, просто не се харесвам на момичетата. Един такъв неуспех унищожаваше значението на другите благоприятни прояви. В мен навярно имаше нещо, знам ли какво, което бе прогонило ангела. Ах, тази неизличима романтичност на младостта! Как носехме в кръвта си вярата, че трябва да се самоосъждаме, вярата в тази обреченост на самота и отчаяние!

Накратко съобщих на мащехата си за разваления годеж. Очаквах да ми пише съчувствено писмо, но вместо това, за моя най-голяма изненада, тя пристигна. Моето премеждие живо я бе засегнало. Обсипа ме с прекомерно съжаление и ми намекна, че се бояла да не взема някакво отчаяно решение. Нетактичните ѝ утешения ме дразнеха, но ми показваха, че не съм толкова нещастен, колкото си мислех отначало, и че е накърнено най-вече самолюбието ми. Брижит ме отведе в Ларжюзон. Чувствувах, че прекалено разумното ми държане я разочарова. Но през това жарко лято на 1911 година тя трябваше да приеме очевидното: вместо да бъде ранен от любовния си неуспех, той стана причина да търся с настървена възбуда реванш в живота. През това лято прочитът на Балзак ми предостави опасна противоотрова. Един автор сам по себе си не може да бъде морален или неморален: нашата нагласа определя влиянието му над нас. В тогавашното ми настроение Балзак ме връщаше към живота, но подтикваше към грубост детското ми съзнание и аз се възхищавах на пресметливостта и хитростта на неговите млади амбициозни герои.

Тъкмо оттогава Брижит Пиан започна да се отчуждава от мен. Нарушавах представата ѝ за любовта. За нея вече нямаше нещо по-неприятно в човешкото същество от липсата на страст. Не можеше да понесе това, че тъй бързо се утеших. Не посмя да ми го каже направо, но чувствувах ясно, че ме презира за това, че не принадлежа към класата на измъчените. А тогава и аз самият не подозирах до каква степен греши.

През ваканцията на 1911 година Мишел отиде при семейство Мирбел в Ла Дьовиз. И така, на мен и на мащехата ми ни останаха само книгите. Обземаше я все по-голяма тъга. Дори проявяваше

небрежност към религиозното си усърдие. Думите ѝ неудържимо се насочваха към темата, която я преследваше: човешката страст. Понякога ми говореше за майка ми с враждебност, в която се примесваха завист и възхищение. Ала най-често стоеше мълчаливо, безжизнена в мрачния вестибюл, и само от време на време кръвта внезапно нахлуваше в главата ѝ и бузите ѝ пламваха.

Винаги съм се ужасявал от неврастениците: затова тази година почувствувах връщането си в Париж като освобождение. С мащехата ми си разменихме няколко пълни с безразличие писъмца. Мишел, която чакаше Жан да завърши военната си служба, за да се оженят, си живееше на Булеварда на Интендантството. В писмата си намекваше за някаква „невероятна история“ на Брижит, която искаше да ми разкаже лично, като се видим в Париж по време на гостуването ѝ у Ла Мирандийоз.

Невероятна история наистина, дотолкова, че можах само да вдигна рамене. Според мен това, че мащехата ми се е влюбила, и то в своя лекар, който бе преминал шестдесетте, бе чиста измислица от страна на Мишел; но когато отидох в Бордо, трябваше да приема истината. Това съвсем не бе привързаността на стара болнава жена към човека, който се грижи за нея, а една луда, изключителна любов и което е най-странното, щастлива, задоволена. Разбира се, те не вършеха нищо наказуемо: доктор Желис, запален хугенот, чиято клиентела се състоеше от цялото висше протестантско общество на града, бе извън всякакви подозрения; но разделен с жена си, която навремето го бе покрила със срам, преследван от многобройната си челяд — повечето женени, отрудени и свадливи хора, той с наслада откриваше в залеза на живота си щастието да си единствен в мислите на някой по-силен, по-въоръжен от теб; виждаше се всеки ден с нея, не взимаше нито едно решение, без да чуе мнението ѝ. Нито някакъв свян, нито страхът да станат смешни ограничаваха тези двама самотници в словесния изказ на своята привързаност. Нито той, нито тя виждаха старческите черти в окъпаното в нежност лице на другия. Живееха един за друг като двама невинни, заобиколени от разгневените си и подигравателни роднини и шушукация град.

Това бе през втората година от военната служба на Жан, който трябваше да се ожени през октомври. Двете семейства си дадоха взаимно вечери по случай годеча и брачния договор. Брижит Пиан, която се явяваше в ролята на майката на Мишел, прие това с нежелание. Любовта на заварената ѝ дъщеря бе престанала да я интересува; но съжаляваше най-вече за своите необмислени обещания да направи дарения, с които преди смяташе да изкупи вината си. Личните средства на Брижит бяха по-малко от нашите. Оставаше ѝ само един малък капитал (тя твърде късно осъзна това), който едва стигаше да закупи малко имение в съседство с клиниката на доктор Желис. Според графиня Мирбел това променяше изцяло нещата... В нейните очи половин милион по-малко правеше брака още по-неравен.

Брижит се правеше на глуха и се преструваше, че не усеща намеците, ала избягваше борбата и изобщо всичко, което би могло да наруши странното ѝ дълбоко щастие. От гледна точка на физическите си измерения това щастие представляваше един шкембест късокрак шестдесетгодишен мъж в стегнат редингот, с плешиво теме и боядисана брада, която придаваше на строгото му лице известна прилика с канцлера Мишел дьо Л'Опитал^[3]; говореше много и не слушаше никого освен Брижит; ала тя самата предпочиташе да мълчи, за да не изпусне нито думица от устата на своя любим. В разговорите си засягаха много сериозни теми, дори от областта на теологията. Тя откриваше, че не е чужда на логиката на калвинизма, макар че нито един от двамата не си поставяше за цел да посвети другия в своята вяра — било защото изпитваха взаимно нежно уважение към убежденията на другия, било защото тези проблеми вече не ги вълнуваха тъй дълбоко: възрастта им помагаше да осъзнаят цената на всяка минута, която трябваше да посвещават на единственото важно нещо — своята любов.

От този момент Брижит се отстрани от нашия живот. Отвикнах да наминавам към тях по време на престоите си в Бордо. Стаята ми се пазеше за господин Желис, когато оставаше да спи в града след някоя пиеса или концерт, който бяха посетили с Брижит, защото той ѝ бе предал своята любов към музиката. Докторът нямаше лека кола и се движеше с едно от тези старомодни купета, които от пръв поглед издаваха, че принадлежат на лекар, и му трябваше много време, за да достигне от града в болницата си.

Не всеки старик се влюбва в девойка и не винаги застаряващите жени харесват младежи. Случва се понякога мъж и жена, които са се търсели цял живот, да се срещнат случайно в полумрака на залеза. От това любовта им печели една извисеност над дребните неща, едно безразличие към всичко останало. Тъй малко време им остава! Нека се смеят тези, които не познават дълбините на сърцето. През кратките ми посещения на Булеварда на Интендантството Брижит ме гледаше с известно съжаление: от нас двамата аз бях окаяният. Сегиз-тогиз страшните черти на нейния характер се пробуждаха, когато заговаряше за майка ми или за семейство Пюибаро, за хората, на които вече нямаше за какво да завижда и които не бяха познали като нея сладостите на споделената любов.

Дразнех се, когато виждах как под дебелите склучени вежди на Брижит припламва този жесток поглед: тогава дръзнах да намекна за този вид любов, която никога нямаше да познае. Откривах пукнатина в горделивата ѝ самодоволна страст: страстта е само сянка, ако не се въплъти, подмятах ѝ аз. Докато не се открием и не потънем в любимото създание, колкото и да се опияняваме с думи и жестове, ние никога не ще разберем дали наистина сме го притежавали... Брижит ме сразяваше: „Не знаеш какво говориш... Не ти са ясни тези неща...“ И на лицето ѝ отново се изписваше възмущението, което някога тъй често разкривяваше чертите ѝ, щом пред нея се подхванеше някоя забранена тема.

Изпитвам угризения при мисълта, че с тези слова съм могъл да смутя радостта им, защото по-късно научих от Мишел, че по времето, когато съм подхвърлял тези думи, между Бавкида и Филемон^[4] са се разразявали бури. Дали Брижит е изпитвала известни съжаления, дали е имала някакви изисквания? Не смея да си представя тези жалки опити, този гърч на телата, които не са на възрастта на влюбеното сърце. Страдалческата младост ненавижда презадоволените старци.

Децата и големите му внуци преследваха по петите доктор Желис. Чашата преля, когато Брижит Пиан купи имението до болницата малко преди сватбата на Мишел. Докато един пастор от Бордо се опитваше да вразуми доктора, семейство Желис помоли Мишел да изпрати при своята мащеха някой свещеник, на когото тя има доверие, за да я порицае. Това се разиграваше по времето, когато абат Калу бе лишен от правото си да отслужва литургия. Но тъй като

не му бе забранена всякаква друга дейност, сутрин, в параклиса недалеч от Филологическия факултет, по време на причестяването расото му се сливаше с черните рокли на стариците; той заемаше мястото си под любопитните или пълни със съжаление погледи и лицето му бе ангелоподобно.

Семейство Желис не успя да прибегне до неговата помощ. Както с лекомислена жестокост се изрази графиня Мирбел, нещата се уредиха от само себе си: една вечер близо до клиниката една кола блъснала купето на доктор Желис, който умрял на място. Мащехата ми научи новината на другия ден от вестниците. Из града се разнесоха доста разкрасени версии за пристигането на Брижит Пиан, обезумяла, без шапка, в къщата, където живееха семейство Желис; твърдеше се, че най-големият му син понечил да ѝ препречи пътя към стаята на покойника, ала тя го блъснала и като преодоляла съпротивата на многобройните роднини, се стоварила върху трупа, без вопъл, без сълзи и трябвало със сила да я откъснат от него.

По това време гостувах на приятели в Кап Мартен и реших, че за един тъй неофициален траур не си струва да заминавам. Задоволих се с писмо, което съчиних с мъка и което остана без отговор. И все пак, тъй като Мишел и Жан продължаваха сватбеното си пътешествие, мисълта за Брижит непрестанно ме глождеше. Върнах се в Париж, без да се отбия в Бордо, за да се уверя, че мащехата ми не е полудяла — това просто не зависеше от мен. Отложих тази тежка задача за пролетта.

Прислужницата, която не ме познаваше, ме накара да почакам в антрето. Чух как мащехата ми възкликна: „Ами да, разбира се, нека влезе!“ С голямо облекчение установих, че в гласа ѝ нямаше нищо особено. Седеше на обичайното си място зад бюрото, което вече бе отрупано с циркулярни писма и покани за благотворителните разпродажби. Не беше остаряла. След миг-два забелязах, че пак носеше старата си прическа: прибраните ѝ коси се спускаха на букли над широките уши и откриваха изваяното чело. На камината, под сянката на люляков букет стоеше снимката на доктор Желис. Нищо у госпожа Брижит не издаваше психическо разстройство или лудост.

Строга виолетова вълнена пелерина покриваше раменете ѝ. Когато влязох, тя остави на бюрото броеницата, с която си служеше още като бях дете. Веднага ми се извини, че не е отговорила на писмото ми, и без да се опитва да ме заблуждава, ми призна, че дълго време била в депресия и много трудно се съвзела.

— А сега? — попитах аз.

Тя ме изгледа замислено:

— Ако господин Пюибаро беше тук, щеше да каже, че само ти можеш да разбереш...

Тя спокойно се усмихваше.

— Тайната на всичко е, че не съм го изгубила — поде тя. — Не мога да споделя това с никого... Скъпият господин Желис никога не е бил тъй близо до мен, дори по време на земния си път. Още приживе той начена мисията край мен, но ние сме само тленна плът... Да, телата ни разделяха. Сега вече нищо не ни дели.

Тя говори дълго и отпървом помислих, че това е някаква хитрина, породена от скръбта ѝ, с която иска да изтръгне скъпия господин Желис от смъртта. Но след няколко дни трябваше да призная, че човешката любов съвсем не бе изгряла късно над безплодната съдба на фарисейката и „варосаният гроб“^[5] най-сетне бе разпечатан и отворен. Може би в него все още се валяха няколко кости и нечистотии? Страшните вежди все още навремени се сключваха както някога над две огнени очи. Някоя дълго предъвквана обида пораждаше горчиви слова. Но „скъпият господин Желис“ никога не бе далеч и връщаше госпожа Брижит в лоното на Бога.

С едно настойчиво писмо графиня Мирбел ме призова в Ла Дъовиз, където Мишел и Жан се бяха прибрали много преди определената дата. Това прибързано връщане ме разтревожи. Заминах незабавно и драмата на тази двойка, за която ще разкажа някой ден, ме помете. Станах неин спътник, тя ме повлече във вихъра на своите борби и сдобрявания и старата жена на Булеварда на Интендантството, която оставих да тъне в посмъртното си обожание към „скъпия господин Желис“, престана да занимава мислите ми. Сполетя ме странната участ да снова безспир между Мишел и Жан и да предотвратявам ударите, които си нанасяха тези двама слепци —

странна съдба наистина за един младеж, който също страдаше, но в самота и без да има кой да му помогне.

Мобилизацията на 2 август 1914 година ни разбуди от дрямката. Тази мълния прекъсна хиляди лични драми като нашата. Сгромолясаха се порутените устои и ние изплувахме от потулените си и глупави страсти, ослепени от това безмерно нещастие, несравнимо по-голямо от всичко, което сами си причинявахме. Разделих се с Жан и с Мишел, които вече не можеха да си сторят зло един на друг, след като щяха да се разлъчат, и осъзнах самотата си по това, че не би имало с кого да се сбогувам, ако не беше Брижит Пиан.

Тя се бе смалила, бе отслабнала. Притисна ме до себе си; сълзите ѝ ме учудиха. Нито веднъж не произнесе името на господин Желис и ме заобиколи с грижи като родна майка. По-късно научих, че по това време подпомагала и често навестявала господин Калу, който си бе възвърнал благоволенieto пред ръководството на епархията, ала приближаваше края си.

На фронта ме обсипваше с колети и с писма, в които най-вече се интересуваше от здравето ми, изпращаше ми необходимите неща. И затова първия си отпуск прекарах при госпожа Брижит. Няколко дни преди това господин Калу бе умрял в ръцете ѝ, за което тя ми разказа едва ли не безстрастно, без да се опитва да ме поучава. Господин Калу, разбира се, не беше изличен, но вече отсъствуваше от този свят, казваше тя. Имал ужасни пристъпи на ангина пекторис, пристъпи, които карат болния да се хвърли през отворения прозорец, толкова е голямо страданието му. Ала щом отново си поемел дъх, той възразявал, че може още да страда. На масичката му стояла снимката, която навремето направих в градината в Балюзак и където Жан и Мишел, босоноги, сбърчили лица на слънцето, държаха двамата една лейка. Брижит добави, че независимо от големите страдания господин Калу не будел съжаление.

Тя се изплъзваше вече, когато намеквах за отминалите събития; ала разбрах, че се бе откъснала от прегрешенията си и бе оставила всичко в ръцете на милосърдието. В заника на своя живот Брижит Пиан най-сетне бе разбрала, че човек не бива да бъде горделив слуга, загрижен да се хареса на господаря си, като му изплати всичко до последния грош, и че Бог-отец не иска от нас да бъдем дребнави

изчислителите на собствените си заслуги. Сега тя знаеше, че важно е не да заслужиш, а да обичаш.

---

[1] Роман от Бенжамен-Анри Констан (1767–1830) — френски писател и публицист. Като писател е известен с единствения си роман „Адолф“ (1815), изиграл решаваща роля в развитието на френския романтизъм. — Б.пр. ↑

[2] Роман от Балзак (1799–1850). — Б.пр. ↑

[3] Мишел дьо Л’Опитал (1507–1573) известен магистрат, канцлер на Франция. Известен със своя дух на толерантност и усилията, които полага да усмири религиозните вражди. — Б.пр. ↑

[4] Любовна двойка в Гьотевия „Фауст“. — Б.пр. ↑

[5] Алюзия за думите на Христос: „Горко вам, книжници и фарисеи лицемери, защото приличате на гробища варосани, които изотвън се виждат хубави, а отвътре са пълни с кости от мъртви и с всякаква нечистотия“ (евангелие от Матей). — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.